

Katariina Warpenius
Marja Holmila
Thomas Karlsson
Jussi Ranta

Ehkäisevä päihdetyö Suomessa 2025 – ennakointitutkimus

RAPORTTI

Raportti 5/2015

Katariina Warpenius, Marja Holmila, Thomas Karlsson, Jussi Ranta

Ehkäisevä päihdetyö Suomessa 2025 – ennakoititutkimus

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

© Kirjoittaja(t) ja Terveysten ja hyvinvoinnin laitos

Kannen kuva ja taitto: Mari Miekkala

ISBN 978-952-302-443-4 (painettu)

ISSN 1798-0070 (painettu)

ISBN 978-952-302- 444-1 (verkkojulkaisu)

ISSN 1798-0089 (verkkojulkaisu)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-444-1>

Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy
Tampere, 2015

Tiivistelmä

Katariina Warpenius, Marja Holmila, Thomas Karlsson ja Jussi Ranta. Ehkäisevä päihdetyö Suomessa 2025 -ennakointitutkimus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 5/2015 136 sivua. Helsinki 2015.

ISBN 978-952-302-443-4 (painettu); ISBN 978-952-302-444-1 (verkkojulkaisu)

Ennakointitutkimus kartoittaa asiantuntijoiden käsityksiä ehkäisevän päihdetyön tulevaisuudesta Suomessa. Tutkimus selvittää avaintoimijoiden näkemyksiä alkoholin, tupakan, laittomien päihdeiden ja rahapelien käyttö- ja haittatrendeistä sekä ehkäisevän päihdetyön painopisteistä, menetelmistä, organisaatiosta ja arvopohjasta tulevaisuudessa. Tutkimus toteutettiin Delfoi-menetelmän verkkosovelluksena. Asiantuntijapaneeliin osallistui viisikymmentä asiantuntijaa kansalliselta, alueelliselta ja paikalliselta tasolta. Valtaosa panelisteista edusti julkista sektoria (n = 38). Myös järjestöt (n = 9) ja elinkeinoelämä (n = 3) olivat edustettuina. Tutkimuksessa tehtiin 4.11.2013—6.6.2014 kolme aineistonkeruukierrosta sekä palautekierros.

Paneeli arvioi, että tupakointi ja alkoholin käyttö vähenevät tulevaisuudessa. Kannabiskokeilujen ja rahapelihaittojen ennakoitiin lisääntyvän. Tulevaisuuden keskeisimpiä ehkäisevän päihdetyön painopistealueita ovat alkoholin kokonaiskulutuksen ja humalajuomisen vähentäminen sekä nuorten kannabiksen käytön ehkäisy. Tupakoinnin ehkäisy arvioitiin kansanterveystyön voittamaksi taisteluksi ja rahapelihaitat vielä piileväksi ongelmaksi. Menetelmien tehokkuusvertailussa paneeli suhtautui kaikkein myönteisimmin sellaisiin ehkäisevän päihdetyön toimiin, joita tehdään nuorten lähiyhteisöissä, kuten ikärajavaltontaan. Myös yksilötason seulontaa ja puuttumistoimia pidettiin hyvinä. Erillisten valistustoimien tehoon ei luotettu, mutta tiedotus nähtiin tärkeänä osana ehkäisevän päihdetyön kokonaisuutta. Paneeli suhtautui toiveikkaasti kuntien mahdollisuuksiin vaikuttaa paikallisiin alkoholioloihin.

Kuntien ehkäisevän päihdetyön tulevaisuuden uhkakuvat liittyvät resurssikysymyksiin ja myönteiset mahdollisuudet ammattilaisten monialaisen perustyön vahvistamiseen. Valtion normi- ja resurssiohjauksen vahvistumista pidettiin epävarmana tulevaisuuskuvana, ja tieto-ohjauksen merkitystä korostettiin. Hyvää yhteistyötä julkisen vallan, järjestöjen ja elinkeinoelämän välillä pidettiin tärkeänä, mutta ehkäisevän päihdetyön päävastuu ja koordinaatio kuuluivat panelistien mielestä julkishallinnolle. Ehkäisevän päihdetyön arvostus yhteiskunnassa ei paneelin mielestä ollut itsestään selvä, vaan sen ansaitsemiseksi on vahvistettava työn tietopohjaa ja vältettävä moralismia.

Avainsanat: ehkäisevä päihdetyö, alkoholi, tupakka, huumeet, rahapelihaitat, politiikkatoimet

Sammandrag

Katariina Warpenius, Marja Holmila, Thomas Karlsson ja Jussi Ranta. Ehkäisevä päihdetyö Suomessa 2025 -ennakointitutkimus [Framtidsstudien Alkohol- och drogförebyggande arbete i Finland 2025]. Institutet för hälsa och välfärd (THL). Rapport 5/2015 136 sidor. Helsingfors, Finland 2015.

ISBN 978-952-302-443-4 (tryckt); ISBN 978-952-302-444-1 (nätpublikation)

Fra Framtidsstudien Alkohol- och drogförebyggande arbete i Finland 2025 kartlägger experters uppfattningar om framtidsutsikterna för det alkohol- och drogförebyggande arbetet. Studien klarlägger nyckelaktörernas syn på trender inom bruk och skadeverkningar av alkohol, tobak, narkotika och penningspel. Därtill kartläggs det alkohol- och drogförebyggande arbetets tyngdpunkter, metoder, organisation och värdegrunder i framtidens Finland.

Studien genomfördes som en online-baserad Delfi-studie, där en expertpanel utvärderade den framtida utvecklingen för det alkohol- och drogförebyggande arbetet i Finland. Femtio nationella, regionala och lokala experter deltog i panelen. Merparten av paneldeltagarna var företrädare för den offentliga sektorn (n = 38). Även föreningar (n = 9) och näringslivet (n = 3) var representerade. Mellan 4.11.2013 och 6.6.2014 samlades materialet in i tre etapper och därtill ordnades en feedbackrunda.

Panelen bedömde att tobaksrökningen och alkoholkonsumtionen minskar i framtiden, men förutsåg att prövande av cannabis och penningspelsrelaterade problem blir allt vanligare. Panelen ansåg att de viktigaste framtida prioriterade områdena inom det alkohol- och drogförebyggande arbetet är att minska alkoholkonsumtionen och berusningsdrickandet samt att förebygga cannabisanvändning bland ungdomar. Det ansågs att förebyggandet av tobaksrökning var ett slag som folkhälsoarbetet redan vunnit, medan penningspel sågs som ett dolt problem.

Vad gäller jämförelsen av olika metoders effektivitet var panelen mest positivt inställd till åtgärder som vidtas i ungdomarnas näromgivning, såsom övervakning av åldersgränser. Även screeningåtgärder och interventioner på individnivå sågs som välfungerande metoder. Enskilda upplysningsåtgärder var föga förtroendeingivande, men informationsspridning sågs som en viktig del av det alkohol- och drogförebyggande arbetet. Panelen var förhoppningsfull vad gäller kommunernas möjligheter att påverka alkoholförhållandena.

Hotbilderna för kommunernas alkohol- och drogförebyggande arbete anknyter till resursfrågor, medan de positiva framtidsutsikterna omfattar effektivare sektorsövergripande grundläggande arbete av de yrkesutbildade personerna. Utökad statlig norm- och resursstyrning sågs som en osäker framtidsbild, däremot accentuerades informationsstyrningens betydelse. Bra samarbete mellan den offentliga makten, föreningarna och näringslivet ansågs vara viktigt. Trots detta ansåg panelmedlemmarna att den offentliga förvaltningen bär huvudansvaret för att utföra och samordna

det alkohol- och drogförebyggande arbetet. Ett samhälle som uppskattar det alkohol- och drogförebyggande arbetet var inte en självklarhet enligt panelen. För att vinna samhällets uppskattning krävs det att man undviker moralisering och breddar kunskapsbasen för det alkohol- och drogförebyggande arbetet.

Nyckelord: alkohol- och drogförebyggande arbete, alkohol, tobak, narkotika, skadeverkningar av penningspel, politiska åtgärder

Abstract

Katariina Warpenius, Marja Holmila, Thomas Karlsson ja Jussi Ranta. Foresight of substance misuse prevention in Finland 2025 [Foresight of substance misuse prevention in Finland 2025]. National Institute for Health and Welfare (THL). Report 5/2015 136 pages. Helsinki, Finland 2015. ISBN 978-952-302-443-4 (printed); ISBN 978-952-302-444-1 (online publication)

The study mapped the foresight of professionals concerning the future of preventive work. We looked at the key informants' views on future trends in use of alcohol, tobacco and drugs and problems in gambling as well as their opinions on what will be the focal points, methods, organization and values of future preventive work.

The study was carried out using the internet-based Delphi-method. A panel of key informants evaluated future developments. Study participants were 50 specialists working at national, regional or local level. Most of the participants represented the public sector (n = 38). Public health organizations (n = 9) and the business sector were also represented (n = 3). The data were collected by contacting the panelists four times during the period November 4th 2013 – June 6th 2014. Feedback on the results of the study was also sent to all participants.

Panelists predicted that smoking and drinking alcohol will be reduced in the future. Occasional use of cannabis and problems related to gambling were forecast to increase. The main focal points of future preventive work were seen to be in efforts to reduce intoxication and the total consumption of alcohol, as well as reducing young people's cannabis use. The battle against tobacco smoking was assessed to be already won, but harms from gambling were thought to be still partly hidden.

When asked to evaluate the efficiency of different methods, the panelists considered working in young peoples' living environment to be the best method (including enforcement of minimum drinking age). Individual screening and early intervention were also considered effective. The panelists saw public information as an important part of the totality of preventive work, but did not trust the effectiveness of fragmented educational campaigns. They were somewhat doubtful about the possibilities for increasing national alcohol policy restrictions, but were hopeful concerning the future of municipal-level action.

The main future threat regarding municipal alcohol and drug prevention was forecast to be a lack of resources. Best possibilities would lie in strengthening multi-professional work in the municipalities. Panelists did not believe that the state administration was likely to strengthen its regulatory or financial guidance in respect to local work, and panelists emphasized the role of information and training instead. Good co-operation between public administrations, organizations and the alcohol industry was underlined, even if the panelists thought that the main responsibility and co-ordination of preventive work belonged to the public sector. They thought

that people were not automatically going to appreciate prevention, and one had to earn this by developing know-how and avoiding moralism.

Key words: substance misuse prevention, alcohol, tobacco, illegal drugs, gambling, policy

Sisällys

Tiivistelmä.....	3
Sammandrag.....	4
Abstract	6
1. Johdanto.....	11
1.1 Ennakointitutkimuksen tarve ja tavoitteet.....	11
1.2 Raportin rakenne	13
2.Ehkäisevän päihdetyön taustaa.....	14
3. Tutkimusasetelma.....	19
3.1 Tutkimuskysymykset	19
3.2 Delfoi-menetelmä	20
3.3 Paneelin asiantuntijat	22
3.4 Aineistonkeruu.....	24
3.5 Kyselyn väitteet ja analyysimenetelmät.....	25
4. Päihteiden, tupakan ja rahapelaamisen käyttö- ja haittatrendit	29
4.1 Aikuisväestön päihteiden käyttö, tupakointi ja rahapeliongelmat	29
4.2 Nuorten päihteiden käyttö, tupakointi ja rahapelaaminen.....	37
4.3 Haitat.....	43
4.4 Trendien vertailu ja ehkäisevän päihdetyön painopisteet	48
5. Ehkäisevän päihdetyön menetelmät ja politiikkatoimet.....	52
5.1 Ehkäisevän päihdetyön toimet ja kohderyhmät	53
5.1.1 Nuoret ehkäisevän päihdetyön kohderyhmänä.....	53
5.1.2 Riskiryhmät, perheet ja väestövalistus	59
5.2 Päihdepolitiikka ja -kontrolli	63
5.2.1 Alkoholipolitiikka ja -kontrollitoimet.....	63
5.2.2 Rahapelit, tupakka ja kannabis	71
5.3 Ehkäisevän päihdetyön ja alkoholikontrollin tehokkuusarviointi	74
5.4 Yhteenveto	83
6. Ehkäisevän päihdetyön rakenteet, resurssit ja ohjaus.....	85
6.1 Kuntien ehkäisevä päihdetyö	85
6.2 Ehkäisevän päihdetyön osaaminen, ohjaus ja rahoitus	93
6.3 Vastuunjaot ja yhteistyö.....	98
6.4 Yhteenveto	104

7. Yhteiskunnan arvot ja asenneilmapiiri	106
7.1. Ehkäisevän päihdetyön arvopohja ja hyväksyttävyys	106
7.2. Suomalaisten suhtautuminen rajoituksiin ja kontrolliin.....	111
7.3 Päihdekysymysten muutosvoimat	117
7.4. Yhteenvedo	122
8. Lopuksi: Mitä opimme ennakointitutkimuksen tuloksista?.....	124
8.1 Yksituumaisuutta ja erimielisyyttä.....	124
8.2 Paneelin ydinviestit.....	125
8.3 Miten ehkäisevää päihdetyötä tehdään vuonna 2025?	131
Lähteet.....	134

1. Johdanto

1.1 Ennakointitutkimuksen tarve ja tavoitteet

Tämä tutkimus käsittelee ehkäisevän päihdetyön tulevaisuutta Suomessa alan asiantuntijoiden näkökulmasta. Ennakointitutkimuksen tarve kumpuaa lukuisista ehkäisevää päihdetyötä ja hyvinvointiyhteiskuntaa koskevista muutosprosesseista. Ehkäisevää päihdetyötä ohjaavaa lainsäädäntöä on uudistettu. Myös alkoholilain uudistus-hanke, kunta- ja palvelurakenteen muutokset sekä julkisen sektorin vaikea taloustilanne vaikuttavat ehkäisevän päihdetyön mahdollisuuksiin ja keinoihin. Muuttuvat käyttökulttuurit, päihdeongelmien ylisukupolvisuus ja väestön ikääntyminen tuovat ehkäisevään työhön omat haasteensa.

Suuri kysymys on, miten päihde-ehkäisyn jatkuvuus ja toimintaedellytykset voitaisiin taata Suomessa myös tulevaisuudessa. Ehkäisevä päihdetyö Suomessa 2025 -ennakointitutkimus valottaa osaltaan tätä kysymystä. Tutkimus katsoo eteenpäin ja kokooa kentän asiantuntijoiden käsityksiä ehkäisevän päihdetyön tulevaisuuden painopisteistä, menetelmistä, rakenteista ja arvopohjasta luoden näin valmiuksia ennakoida tulevia muutoksia – niin kansallisella kuin paikallisella tasolla. Ennakointitutkimus tarjoaa myös työkaluja ja ideoita ehkäisevän päihdetyön kehittämiseen.

Ehkäisevä päihdetyö on laaja kattokäsite, jonka piiriin sisältyy mittava joukko toimenpiteitä ja toimitahoja. Ehkäisevän päihdetyön tavoitteena on edistää päihde-työmiä elintapoja, vähentää ja ehkäistä päihdehaittoja ja pyrkiä ymmärtämään ja hallitsemaan päihdeilmiöitä (Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit 2006, 9). Ehkäisevässä päihdetyössä päihdeiksi luokitellaan alkoholi, huumeet ja tupakkatuotteet sekä lääkkeiden väärinkäyttö. Nykyään myös toiminnalliset riippuvuudet, kuten rahapeli-riippuvuus, kuuluvat ehkäisevän päihdetyön piiriin. Ennalta ehkäisevä työote ylittää sektorijaot monin tavoin. Ehkäisevällä päihdetyöllä pyritään vaikuttamaan päihde-työmiin tietoihin, asenteisiin ja oikeuksiin, päihdehaitoilta suojaaviin tekijöihin ja riskitekijöihin sekä päihdeiden käyttötappoihin, saatavuuteen, tarjontaan ja haittoihin. (Karlsson ym. 2013, 59.) Näin määriteltynä ennaltaehkäisevä työ koskettaa hyvin laajaa joukkoa yhteiskunnallisia toimijoita ja eri ammatti-instituutioiden arkityötä.

Päihdeiden käytön ja haittojen ehkäisyllä on pitkä historia Suomessa, mutta ”ehkäisevä päihdetyö” on suhteellisen uusi käsite. Se kehitettiin raittiustyö-termin tilalle 1980- ja 1990-lukujen taitteessa, jolloin myös julkisen hallinnon rakennetta muutettiin merkittävästi. (Tarnaala 2005; Warpenius 2002.) Vaikka termistä ”raittiustyö” on käytännössä luovuttu, käsite on elänyt raittiustyölain terminologiassa. Suomessa ehkäisevää päihdetyötä ohjaava säännöstö on tukeutunut ennen kaikkea raittiustyölakiin (828/1982) ja sen nojalla annettuun raittiustyöasetukseen (822/76). Ehkäisevää päihdetyötä sääntelevät myös useat muut eri lait ja säädökset.

Viime vuosina on ilmennyt tarve uudistetulle erillislaille, joka ohjaa ehkäisevän päihdetyön järjestämistä ja käytäntöjä. Sekä selvitykset että kentän kokemustieto ovat osoittaneet, että raittiustyölaki ei ole riittävästi ohjannut kuntien ehkäisevää päihdetyötä (mm. Ehkäisevä päihdetyö peruspalveluissa 2010; Strand 2011). Raittiustyölaki on todettu myös käsitteellisesti vanhentuneeksi. Pääministeri Jyrki Kataisen II hallitusohjelmassa tavoitteeksi asetettiin raittiustyölain uudistaminen. (Luonnos hallituksen esitykseksi laiksi ehkäisevästä päihdetyöstä, 10.6.2014.)

Hallituksen esitys laiksi ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (HE 339/2014 vp) annettiin eduskunnalle 11.12.2014, ja eduskunta hyväksyi lakiehdotuksen sisällön sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnan mietinnön mukaisesta 12.3.2015 (StVM 53/2014 vp: PTK 172/2014 vp). Lain valmistelutyö ei ollut yksimielistä, vaan Kuntaliitto jätti eriävän mielipiteen raittiustyölain uudistusta pohtineen työryhmän loppuraporttiin. Kuntaliiton kanta kyseenalaisti erillislain tarkoituksenmukaisuuden. (Luonnos hallituksen esitykseksi laiksi ehkäisevästä päihdetyöstä, 10.6.2014.) Ehkäisevä päihdetyö on tässä suhteessa kiistanalainen ilmiö suomalaisessa yhteiskunnassa.

Myös muut sosiaali- ja terveysalan hallinnon uudistukset ovat kiivaan poliittisen keskustelun kohteina, mikä heijastuu julkisen vallan ja järjestöjen toimintaehtoihin päihteiden käytön ja haittojen ehkäisyssä. Kuntalain uudistus, laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä ja mahdollinen alkoholilain uudistus vaikuttavat myös ehkäisevän päihdetyön vastuunjakoisiin ja toimintaedellytyksiin. Käynnissä olevien rakenteellisten uudistusten vaikutuksia ehkäisevän päihdetyön käytäntöihin on vaikea ennakoida varsinkin, kun huomioidaan julkisen sektorin kireä taloustilanne.

Ehkäisevä päihdetyö Suomessa 2025 -ennakointitutkimuksessa on käännytty asiantuntijoiden puoleen tulevaisuuden mahdollisten kehityskulkujen valottamiseksi. Ennakointitutkimus on toteutettu Delfoi-menetelmällä, joka on tulevaisuudentutkimuksen tieteenalalla kehitetty asiantuntijankemysten tutkimustapa (ks. tarkemmin raportin luku 3). Delfoi-menetelmän kehittämistyössä suomalainen tutkimusyhteisö on ollut yksi edelläkävijöistä. Delfoi-menetelmän ympärille on muodostunut kehittäjäyhteisö yhteistyössä Otavan opiston kanssa (ks. Linturi 2007).¹

Tutkimuksen osallistujiksi kutsuttiin valittu joukko asiantuntijoita, jotka muodostivat viidenkymmenen henkilön Delfoi-paneelin. Panelistit sitoutuivat noin kahdeksan kuukautta kestäneeseen paneelityöskentelyprosessiin. Paneelityöskentelyssä oli 4.11.2013–6.6.2014 kolme varsinaista aineistonkeruukierrosta sekä palautekierros.

¹ Kiitämme Otavan Opiston Delfoi-verkoston, jonka järjestämistä koulutuksista saimme korvaamattomaa tukea työhömme ja paljon hyödyllisiä ohjeita. Erityiskiitos kuuluu Hannu Linturille henkilökohtaisesti ja ystävällisestä opastuksesta käytännön pulmatilanteissa. Suurin kiitos kuuluu tutkimukseen osallistuneille panelisteille.

1.2 Raportin rakenne

Tässä raportissa kuvataan Ehkäisevä päihdetyö Suomessa 2025 -ennakointitutkimuksen perustulokset: millaisia ovat ehkäisevän päihdetyön mahdollisuudet ja uhkakuvat tulevaisuudessa? Tutkimuksessa aluksi luodaan katsaus ehkäisevän päihdetyön lähihistoriaan ja toimijakenttään (luku 2). Tämän jälkeen raportissa esitellään Delfoi-menetelmää ja käydään läpi ennakointitutkimuksen asetelma, aineistot ja analyysimenetelmät (luku 3). Tutkimuksen empiiriset tulokset esitellään neljässä alaluvussa, jotka avaavat ehkäisevän päihdetyön kysymyksiä asiantuntijoiden tulevaisuusarvioiden kautta. Luvussa 4 tarkastellaan panelistien arvioita alkoholin, laittomien päihdeiden, tupakan ja rahapelaamisen kulutus- ja haittatrendeistä Suomessa vuoteen 2025 mennessä. Lisäksi esitetään paneelin muodostama kokonaisnäkemys siitä, mihin ilmiöihin ehkäisevän päihdetyön toimet olisi syytä ensisijaisesti kohdistaa tulevaisuudessa.

Luvussa 5 paneudutaan asiantuntijoiden näkemyksiin ehkäisevän päihdetyön menetelmistä ja kontrollipoliittisista toimista tulevaisuudessa. Erilaisia keinoja verrataan keskenään sen perusteella, miten tehokkaaksi panelistit arvioivat kunkin menetelmän. Tämän jälkeen luvussa 6 tarkastellaan panelistien esittämiä tulevaisuuskuvia ehkäisevän päihdetyön rakenteista, resursseista, ohjauksesta ja työnjaoista. Nämä kysymykset ovat erityisen polttavia hyvinvointiyhteiskunnan rakenneuudistusten aikana. Luvussa 7 avataan panelistien käsityksiä ehkäisevän päihdetyön arvo-pohjasta ja politiikkatoimien hyväksyttävyydestä kansalaisten keskuudessa vuonna 2025. Arvoilmapiiri on ratkaisevassa asemassa ehkäisevän päihdetyön tulevaisuuden mahdollisuuksia ja uhkia puntaroidessa. Lopun yhteenvetoluvussa kiteytetään panelistien vastauksista nousevia ydinargumentteja ja pohditaan ehkäisevän päihdetyön tulevaisuuskuvia.

2. Ehkäisevän päihdetyön taustaa

Tulevaisuuden haasteiden ja mahdollisuuksien hahmottamiseksi on syytä lyhyesti taustoittaa ehkäisevän päihdetyön lähihistoriaa ja nykytilaa. Nykymuotoisen ehkäisevän päihdetyön juuret ovat raittiustyössä, jonka tavoitteena oli raittiin elämäntavan edistäminen sekä valistuksen että sääntelyn keinoin. Raittiustyölaki (828/1982) korosti ehkäisevän työn luonnetta paitsi ”preventiona” myös ”promootiona”, terveiden elintapojen edistämisenä. Raittiustyön tarkoituksena oli lain mukaan totuttaa kansalaiset terveisiin elämäntapoihin ohjaamalla heitä välttämään päihteiden ja tupakan käyttöä. Lailla pyrittiin takaamaan yleiset edellytykset raittiustyölle, joka oli ensisijaisesti valtion ja kuntien vastuulla. Käytännön raittiustyön tekemisestä vastasivat pääasiassa kunnat sekä raittiutus- ja kansanterveysjärjestöt. (Karlsson ym. 2013, 59–61.)

Paikallisella tasolla raittiustyötä tekivät sekä kuntien raittiutuslautakunnat että raittiustyötoimen viranhaltijat aina vuoteen 1988 asti (Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit 2006, 10–11). Sittemmin valtion normiohjaus ja resurssiohjaus ovat kaventuneet, ja kansalliselta tasolta ohjattu raittiustyöjärjestelmä on purettu julkisen sektorin desentralisaation myötä. Paikallisella tasolla on aikaisempaa suurempi valta ja vastuu ehkäisevän päihdetyön organisoinnista ja seurannasta, ja ehkäisevän päihdetyön luonne on muuttunut ”raittiusammattikunnan” toiminnasta verkostomaisesti toteutuksi monialaiseksi ehkäisytyöksi. (Ks. Warpenius 2002.)

Uusi laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä korvaa vanhan raittiustyölain ja -asetuksen. Lain määritelmässä ehkäisevä päihdetyö ymmärretään toiminnaksi, jolla ehkäistään päihteiden käyttöä ja käytöstä aiheutuvia terveydellisiä, sosiaalisia ja yhteiskunnallisia haittoja. Laki myös vahvistaa määritelmän, jonka mukaan rahapeelaaminen sisältyy ehkäisevään päihdetyöhön päihteiden ja tupakkatuotteiden lisäksi. (HE 339/2014 vp; StVM 53/2014 vp; PTK 172/2014 vp.)

Käsitteellisen virtaviivaistamisen lisäksi ehkäisevää päihdetyötä koskeva laki linjaa sosiaali- ja terveysministeriön, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen, aluehallintovirastojen ja kuntien vastuut ja ohjaussuhteet ehkäisevässä päihdetyössä. Lain mukaan julkinen valta vastaa ehkäisevästä päihdetyöstä yhteistyössä yleishyödyllisten yhteisöjen kanssa. Erityistä painoarvoa laissa annetaan kuntien nimeämälle toimielimelle, joka vastaa ehkäisevän päihdetyön tehtävistä. Toimielimen tehtäviin kuuluu muun muassa kunnan monialaisen ehkäisevän päihdetyön yhteen sovittaminen yleishyödyllisten yhteisöjen toimien, poliisin, alkoholi- ja tupakkalakien valvontatehtävien ja elinkeinoelämän omavalvontatoimien kanssa. (HE 339/2014 vp; StVM 53/2014 vp; PTK 172/2014 vp.) Ehkäisevän päihdetyön järjestämistä koskevan lain ohjausvaikutusta ja lain toimivuutta on tärkeää seurata tulevaisuudessa.

Nykyisin ehkäisevää päihdetyötä tehdään sosiaali- ja terveyssektorin lisäksi useilla toimialoilla, kuten kouluissa ja oppilaitoksissa, nuoriso- ja vapaa-

aikatoimessa, poliisissa, järjestöissä, seurakunnissa ja työpaikoilla. Laaja-alaisuus on haaste työn ohjaus- ja yhteistyörakenteiden kannalta. Ehkäisevän päihdetyön yleinen johto, ohjaus ja valvonta kuuluvat sosiaali- ja terveysministeriölle ja sen alaisina toimiville aluehallintovirastoille.

Valtio ei ole harjoittanut julkisen vallan tekemässä ehkäisevässä päihdetyössä vahvaa resurssi- tai normiohjausta viime vuosina, vaan toimintaa on ohjattu ensisijaisesti ohjelma- ja tieto-ohjauksella. Valtakunnallisesti julkisen sektorin ammattilaisten toimintaa tukee Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL), joka koordinoi useita ehkäisevässä päihdetyössä toimivia verkostoja, kuten aluetoimijoiden verkostoa, Paikallinen alkoholipolitiikka (Pakka) -verkostoa ja laatukehittäjien verkostoa. THL koordinoi myös rahapelaamisesta aiheutuvien haittojen ehkäisyä valtakunnallisesti ja seuraa ja tutkii ehkäisevän päihdetyön piiriin kuuluvien tuotteiden kulutus- ja politiikkakehitystä. (Luonnos hallituksen esitykseksi laiksi ehkäisevästä päihdetyöstä, 10.6.2014.)

Ehkäisevää päihdetyötä ohjaavat myös sosiaali- ja terveysministeriön Stakesilta (nyk. THL) tilaamat ”Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit” vuodelta 2006 ja ”Päihdepalveluiden laatusuositukset” vuodelta 2002. Laatusuosituksissa todetaan, että jokaisella kunnalla tulisi olla päihdestrategia, jossa määritellään, miten kunnassa ehkäistään päihdehaittojen syntymistä ja miten päihdepalvelut on järjestetty. Ehkäisevän päihdetyön laatukäsikirja (Soikkeli & Warsell 2013) on oiva esimerkki keskushallinnon tieto-ohjauksesta, joka ei suoraan ota kantaa siihen, mitä paikallisella tasolla tulisi tehdä, vaan tukee paikallisen työn laadukasta suunnittelua ja toteutusta.

Myös ohjelmaohjaus on ehkäisevän päihdetyön kentällä merkittävässä asemassa. Alkoholihaittojen hallinnassa keskeinen instrumentti on viime vuosina ollut kansallinen Alkoholiohjelma. Ohjelman arvioinneissa on todettu, että ensimmäisinä toimeenpanovuosina (1995–2003) Alkoholiohjelman toteutus ontui, mutta vähitellen sen status on kasvanut. Vuodesta 2004 ohjelma on ollut osa hallitusohjelmaa. Alkoholiohjelma on toisella ja kolmannella kaudellaan tukenut muun muassa paikallistason ehkäisevän työn ja alkoholipolitiikan kehittämistä, solminut kumppanuussopimuksia halukkaiden yhteistyötahojen kanssa sekä pyrkinyt vahvistamaan alueellista ja seudullista päihdehaittojen ehkäisyä. (Karlsson ym. 2013, 48–49.)

Tupakan käytön ehkäisyä ohjaa tupakkalaki, ja sen valvonnasta vastaavat kunnat. Tupakkapolitiikan kehittämistyöryhmä ehdotti vuonna 2013, että tupakkapolitiikan ja -lain kehittäminen sisällytetään jokaiseen hallitusohjelmaan tupakkatuotteiden käytön lopettamistavoitteen saavuttamiseksi (Hara & Simonen 2013). Huumausainneiden käytön ja siitä aiheutuvien haittojen vähentämiseksi tehtävää työtä ohjaa valtioneuvoston periaatepäätöksen mukainen toimenpideohjelma (Valtioneuvoston periaatepäätös..., STM, Julkaisuja 2012:16).

Kaiken kaikkiaan kansallisella tasolla Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (ent. Stakesin) asema on voimistunut ministeriön alaisena ehkäisevän päihdetyön ohjaajana 1990-luvulta alkaen samalla, kun ministeriössä tehtävän käytännön ohjaustoi-

minnan voimavarat ovat vähentyneet. Viime vuosina KASTE-ohjelma (2008–2011 & 2012–2015) on tuonut työn tueksi resurssiohjauksen. Ehkäisevän päihdetyön valtakunnallinen rahoitustuki kunnille ja järjestöille kanavoituu Raha-automaattiyhdistyksen ja THL:n hallinnoiman terveyden edistämisen määrärahan kautta. Resurssiohjaus on projektiluonteista, mikä tekee käytännön toimet katkonaisiksi.

Paikallista ehkäisevää työtä tukee merkittävästi se, että aluetason koordinaatio ja kuntarajat ylittävä päihdetyö ovat vahvistuneet (Warsell & Tenkanen 2009). Aluehallintoviranomaiset koordinoivat ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöverkosta osana Alkoholiohjelmaa. Aluehallintovirastoihin on vakiinnutettu päihdetyön aluekoordinaattorin tehtäviä osana kuntien ehkäisevän päihdetyön ja terveyden edistämisen viranomaisohjausta ja -tukea. Aluehallintovirastojen ja kuntien yhteistyö ehkäisevässä päihdetyössä on tärkeää, koska virastot myös valvovat alkoholilain noudattamista ja koordinoivat toimia yhteistyössä eri viranomaisten ja yhteisöjen kanssa. Viraston tulee suunnitella, kehittää ja sovittaa yhteen alueensa ehkäisevää päihdetyötä ja tupakointia vähentävää työtä sekä avustaa kuntia ehkäisevässä päihdetyössä. (Ks. esim. Aluehallintovirastojen keskeiset arviot peruspalveluiden tilasta 2011, 174–179.)

Sen jälkeen kun kunnissa luovuttiin erillisten raittiustyöntekijöiden viroista ja raittiuslautakunnista, paikallistason ehkäisevää päihdetyötä on pyritty tehostamaan nimittämällä kuntiin ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöt (Warpenius 2002). Vuonna 2013 tehdyn selvityksen mukaan valtaosa kunnista (89 %) oli nimennyt ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilön (Markkula ym. 2014). Ehkäisevää päihdetyötä koordinoidaan kunnissa pääsääntöisesti oman työn ohella. Koordinaation haasteina ovat resurssien vähäisyys, epäselvä työnkuva ja tuen riittämättömyys. Vain noin neljäosassa kunnista yhdyshenkilön tehtävä ja mandaatti on määritelty. (Markkula ym. 2014; myös Strand 2011.)

Kunnissa ehkäisevän päihdetyön toimeenpanosta huolehtii kunnan määräämä monijäseninen toimielin, joka toimii yhteistyössä erityisesti kunnan terveys-, sosiaali- ja koulutoimen kanssa. Vuonna 2013 monijäseninen toimielin tai monialainen päihdetyöryhmä toimi 65 prosentissa Suomen kunnista (Markkula ym. 2014). Näiden työryhmien kokoonpano, tehtävät ja toiminnan sisältö vaihtelevat jonkin verran kunnittain. Ehkäisevää päihdetyötä käsittelevä strategia on jossain muodossa laadittu noin kahdessa kolmasosassa (63 %) kunnista. (Mt.) Strategian puuttumisen syiksi on mainittu kunnan pieni koko, organisaatiomuutokset ja kiire (Strand 2011).

Julkisen sektorin lisäksi myös monet kansalaisjärjestöt sekä elinkeinoelämän toimijat osallistuvat päihdehaittojen ehkäisyyn osana perustyötään. Näin ollen ehkäisevä työote ylittää sektorirajat monin tavoin ja päihdeongelmien ehkäisy jakautuu laajasti julkisen vallan eri toimijatahojen ja järjestöjen tehtäväksi suomalaisessa yhteiskunnassa. Perinteisesti vahva järjestökenttä on organisoitu viime vuosina uudelleen, ja vanhat raittiusjärjestöt ovat pääsääntöisesti ryhmittyneet uusien nimik-

keiden alle. Järjestöjen tekemä ehkäisevä päihdetyö on suurelta osin riippuvainen valtion ja Raha-automaattiyhdistyksen rahoituksesta. Tällä hetkellä järjestökenttää kokoava valtakunnallinen toimija on vuonna 2011 perustettu Ehkäisevän päihdetyön yhdistys EHYT ry, jonka perustamisen taustalla on kolmen järjestön yhdistyminen (Elämäntapaliitto ry, Terveys ry ja Elämä On Parasta Huumetta ry). EHYT ry toimii koko maassa ja koko väestön parissa terveiden elämäntapojen edistämiseksi. Järjestö koordinoi 32:ta ehkäisevän päihdetyön valtakunnallista toimijaa ja useiden paikallisjärjestöjen työtä. Nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön ammattikenttää koordinoi valtakunnallinen osaamiskeskus Preventiimi, joka aloitti toimintansa vuonna 2003.

Samalla, kun ehkäisevän päihdetyön terminologiaa ja toimijakenttää on uudistettu, myös ehkäisevän päihdetyön sisältö ja menetelmät ovat saaneet uusia muotoja. Perinteinen raittiustyö painottui alun perin alkoholihaittojen ehkäisyyn. Nykyään ehkäisevän päihdetyön piiriin luokitellaan alkoholin lisäksi laittomat päihteet, lääkkeiden väärinkäyttö, tupakka, doping ja myös rahapelit, joihin kaikkiin liittyy erikoistuneita ehkäisyä menetelmiä. Lisäksi huomiota on kiinnitetty myös muille kuin käyttäjille itselleen koituvien haittojen ehkäisyyn muun muassa perhetyössä. Ehkäisevän päihdetyön keinovalikoima on näin ollen erittäin laaja. Menetelmät ulottuvat koko väestöön kohdentuvista yleisehkäisevistä toimista riskiehkäisyyn palvelujärjestelmässä ja riskitilanteissa.

Ehkäisevän päihdetyön menetelmien ja kohteiden monipuolistumisen myötä myös toimien tietopohja on eriytynyt. Eri toimitahot edustavat toisistaan poikkeavia ammattikäytäntöjä, eikä kaikista sovellettavista menetelmistä ole olemassa tieteellistä vaikuttavuustutkimustietoa. Niinpä työmenetelmien tietoperusta pohjautuu myös kokemustietoon ja ammattilaisten arjen osaamiseen. Moniammatillisuus ja menetelmien kirjo ovat ehkäisevän päihdetyön toimijaidentiteetin ja oikeutuksen näkökulmista haasteita.

Ehkäisevän päihdetyön epävarma asema voi osin johtua perinteiseen raittiustyöhön kohdistuneen kritiikin varjosta. Raittiustyön asemasta ja merkityksestä kiisteltiin Suomessa jo 1900-luvun alkuvuosikymmenten kieltolakitaisteluiden aikaan. Sitten raittiustyötä kritisoitiin julkisessa keskustelussa erityisesti 1960-luvulta alkaen, mikä heijastui ehkäisevien toimien yleiseen arvostukseen yhteiskunnassa. Kritiikki kohdistui valistustoimien tehostumukseen ja sanoman moraaliseen mustavalkoisuuteen. Arvostelu pureutui myös siihen, että raittiustyö keskittyi hyvän elämän edistämiseen, jolloin toimet eivät kohdistuneet enää nimenomaisesti päihteisiin. Työn arvostus oli edelleen heikko 1980- ja 1990-luvuilla, jolloin raittiustyö herkästi leimattiin aikansa eläneeksi holhoamiseksi yhä vapaamielisemmäksi käyvässä yhteiskunnassa. (Mm. Piispa 1997.) Kun 1980- ja 1990-lukujen taitteessa raittiustyön hallinnollisia rakenteita purettiin kansallisella ja paikallisella tasolla, yhteiskunnassa ei ollut vastavoimaa, joka olisi selkeästi puolustanut ehkäisevää työtä (mm. Warpenius 2002; Warsell 2005). Kulutusyhteiskunnan nousun myötä individualistiset arvot vahvistuivat, mikä nosti julkisen vallan kynnyistä puuttua ihmisten yksilölliseen

kulutukseen. Näin oli erityisesti alkoholiasioissa. Liberaalissa arvoilmapiiirissä rajoittava alkoholipolitiikka ei ollut kovassa kurssissa mediassa tai väestön keskuudessa (Törrönen 2000 & 2001), ja Suomen EU-jäsenyys tasoitti tietä alkoholipoliittisen sääntelyn purkutoimille 1990-luvulla (ks. esim. Tigerstedt 2001). Holhoavaksi leimattu raittiustyö menetti pitkälti asemansa, ja päihdehaittojen ehkäisylle haettiin uutta arvopohjaa ”ehkäisevä päihdetyö” -termin avulla (ks. Tarnaala 2005; Warpenius 2002).

Suomessa ei ole tehty kattavaa arviota kansainvälisten sopimusten, strategioiden ja suositusten vaikutuksesta maassamme tehtävään ehkäisevään päihdetyöhön. Esimerkiksi EU:n toimivaltaan ei kuulu tehdä lainsäädäntöä ehkäisevästä työstä tai yleensäkin kansanterveyteen liittyvistä asioista, joten kansainväliset ohjausmekanismit ovat strategiamuotoisia. Huumausaineita kontrolloidaan maailmanlaajuisesti YK:n kolmella yleissopimuksella, ja Maailman terveysjärjestön WHO:n johdolla on solmittu vuonna 2003 tupakoinnin torjuntaa koskeva kansainvälinen puitesopimus (Framework Convention on Tobacco Control), joka on ensimmäinen kansanterveyden alan konventio. Suomi on myös sitoutunut WHO:n alkoholistrategiaan. (Luonnos hallituksen esitykseksi laiksi ehkäisevästä päihdetyöstä, 10.6.2014.)

Alkoholipoliittisen sääntelyn lähihistoria on kuvaava esimerkki siitä, miten kansainväliset paineet ja kansallisen poliittisen sääntelyn kaventuminen ovat lisänneet ehkäisevän päihdetyön tarvetta. Alkoholiasioissa Suomen EU-jäsenyyttä edeltänyt alkoholipolitiikka nojasi kolmeen tukipilariin, joita on pidetty pohjoismaisen terveys- ja hyvinvointiperustaisen alkoholipolitiikan kulmakivinä. Nämä olivat kokonaisvaltainen alkoholimonopolijärjestelmä yksityisen voitonintressin rajoittamiseksi alkoholin tuotannossa ja kaupassa, alkoholijuomien fyysisen saatavuuden rajoittaminen ja alkoholijuomien korkea verotus (Tigerstedt ym. 2006). Vuoden 1994 alkoholilain voimaantulon jälkeen nämä peruspilarit ovat alkaneet horjua ja itsenäisesti johdetun alkoholipolitiikan toimintaedellytykset ovat heikentyneet. Viime vuosikymmenten aikana tapahtuneet alkoholipoliittiset muutokset ovat näkyneet myös alkoholinkulutuksen ja -haittojen lisääntymisenä, eritoten vuoden 2004 jälkeen. (Karlsson 2014.) Kaikki nämä prosessit ovat lisänneet tarvetta kansallisesti toteutettavalle ehkäisevälle päihdetyölle, jonka tulevaisuutta tämä raportti luotaa asiantuntijoiden näkökulmasta.

3. Tutkimusasetelma

3.1 Tutkimuskysymykset

Ehkäisevä päihdetyö Suomessa 2025 -tutkimuksessa ennakoidaan ehkäisevän päihdetyön muutoksia vuoteen 2025 mennessä: millaisia ovat ehkäisevän päihdetyön painopisteet, menetelmät, rakenteet ja arvopohja tulevaisuudessa? Tutkimuksen tavoitteena on tuoda esiin asiantuntijoiden jakamia yhteisiä näkemyksiä mutta myös eriäviä käsityksiä ehkäisevän päihdetyön tulevaisuuden kehityskuluista. Vuosi 2025 valittiin ennakointijänteeksi, sillä ajankohta on riittävän lähellä, jotta tulevaisuusarvot eivät täysin irtoa nykyhetkestä. Toisaalta vuosi 2025 vie ajatukset pois aivan päiväkohtaisista arkiprosesseista.

Tutkimuksen teema-alueet ja tutkimuskysymykset on esitelty taulukossa 1. Tutkimuksen ensimmäinen aihealue ennakoii riippuvuutta aiheuttavien tuotteiden käyttö- ja haittatrendien kehitystä Suomessa vuoteen 2025 mennessä ja ehkäisevän päihdetyön sisällöllisiä painopistealueita. Toinen tutkimusalue koskee ehkäisevän päihdetyön ja päihdepolitiikan keinoja: mitkä ovat päihdehaittojen ehkäisyyn keskeiset ja tehokkaat menetelmät vuonna 2025? Kolmas aihealue käsittelee ehkäisevän päihdetyön rakenteita, resursseja ja työnjakoa eli sitä, miten ehkäisevä päihdetyö on organisoitu Suomessa vuonna 2025. Viimeinen teema käsittelee ehkäisevän päihdetyön arvopohjaa ja hyväksyttävyyttä tulevaisuudessa.

Taulukko 1. Ehkäisevä päihdetyö Suomessa 2025 -ennakointitutkimuksen teema-alueet ja kysymykset.

Kulutus ja haitat Miten kulutus ja haitat kehittyvät vuoteen 2025 mennessä?	Painopisteet Mitkä ovat ehkäisevän päihdetyön keskeiset painopistealueet vuonna 2025?
Menetelmät Mitä menetelmiä ja kontrollikeinoja sovelletaan vuonna 2025?	Tehokkuus Miten tehokkaita eri menetelmät ovat vuonna 2025?
Resurssit, rakenteet ja työnjaot Miten ehkäisevä päihdetyö on organisoitu vuonna 2025?	Arvopohja Millaisia ovat ehkäisevää päihdetyötä koskevat arvot vuonna 2025?

3.2 Delfoi-menetelmä

Edellä esitettyjen kysymysten valaisemiseksi Ehkäisevä päihdetyö Suomessa 2025 -ennakointitutkimuksessa on sovellettu Delfoi-menetelmää (Delphi-method), joka on tulevaisuuden tutkimuksen alueella kehitetty asiantuntijanjäkemyksen tutkimustapa. Delfoi-menetelmässä valittu asiantuntijaneeli ennakoii tulevaisuuden kehityskulkuja ja tarjoaa näin näkemyksensä poliittisen päätöksenteon ja suunnittelun tueksi. Menetelmää on luonnehdittu sekä tieteelliseksi lähestymistavaksi että haastattelu- tai kyselymuotoiseksi tutkimusmenetelmäksi, jossa strukturoidun prosessin avulla saadaan esiin valitun asiantuntijaryhmän tieto ja oletukset tutkittavasta monimutkaisesta ilmiöstä tai ongelmasta (Linstone & Turoff 2002/1975, 3; Rubin 2012, 8). Delfoi-tutkimuksen perusasetelmassa asiantuntijaneeli arvioi, miltä tarkasteltava ilmiö näyttää tietyn ajanjakson kuluttua ja millaisiin kysymyksiin nykyhetkessä olisi tärkeää paneutua tulevaisuuden ennakoimiseksi (Kuusi 1999; Linstone & Turoff 2002b).

Perinteisissä Delfoi-tutkimuksissa tavoiteltiin tilannetta, jossa paneeli muodosti mahdollisimman yksimielisen kuvan tulevaisuudesta. Konsensusorientoituneesta ns. klassisesta Delfoista on nykyään siirrytty suuntaukseen, joka korostaa panelistien monipuolista keskustelua, erilaisia mielipiteitä ja moniäänisyyttä. (Kuusi 1999, 77.) Argumentaatiotapoja tutkivan Delfoi-menetelmän tarkoituksena on herättää keskustelua, tukea päätöksentekoa sekä edistää paneelin jäsenten omaa oppimisprosessia, ei niinkään ennustaa tulevaisuutta mahdollisimman tarkasti ja oikeaan osuvasti. Argumentoivassa menetelmässä pyritään nostamaan esiin toisistaan poikkeavista intresseistä kumpuavia ristiriitoja, jännitteitä ja erilaisten mielipiteiden taustalla olevia näkökohtia. (Kuusi, 1999; Laakso 2011; Linstone & Turoff 2002/1975; Turoff 1970.) Vuorovaikutukselliset verkkosovellukset ovat mahdollistaneet myös asiantuntijoiden reaaliaikaisen keskustelun (Turoff & Hiltz 1996).

Delfoi-menetelmä soveltuu hyvin juuri ehkäisevän päihdetyön kaltaisten monimuotoisten ja jopa kiistanalaisten ilmiöiden tutkimiseen. Usein Delfoi-menetelmää sovelletaan tilanteissa, joissa olemassa olevat instituutiot ja toimintatavat ovat kriisissä ja nykyisiä käytäntöjä ja rakenteita on tarpeen sopeuttaa muuttuviin olosuhteisiin (Linstone & Turoff 2002/1975, 4). Hannu Linturin (2007) mukaan ihanteellinen Delfoi-tutkimuksen kohde on ajankohtainen riita- tai kiistakysymys, joka on kiinnostava, julkinen ja ratkaisematon. Osmo Kuusen ja kollegoiden (2000) mukaan ennakointia voidaan luonnehtia tulevaisuuden kartan piirtämiseksi ja kartalla etenevän erilaisten mahdollisten polkujen tutkimiseksi.

Delfoi-menetelmää on sovellettu useilla eri tutkimusalajoilla, muun muassa teknologiatutkimuksessa, sosiaali- ja terveysalalla, opettamisessa ja politiikkatyössä (Kuusi 1999; Powell-Kennedy 2004; Sušić ym. 2006; Tapio 2002a). Menetelmä on käytössä erilaisissa tutkimushankkeissa yliopistoissa, mutta sitä käytetään yhä enemmän myös käytännön työelämässä ja yritystasolla, kehitys- ja strategiatyön osana. Suomalaisessa päihdetutkimuksessa Delfoi-menetelmää on käytetty vain

vähän (mm. Lintonen ym. 2012, 2014). Kansainvälisesti Delfoi-metodilla on tehty jonkin verran tutkimusta päihdehaittojen ehkäisystä. Tutkimukset ovat painottuneet ennalta ehkäisevien menetelmien ja politiikkatoimien vertailuun. Eurooppalaisissa tutkimuksissa on muun muassa selvitetty, mitä alkoholihaittojen ehkäisyn keinoja asiantuntijat ensisijaisesti kannattavat (Sušić ym. 2006) tai millaisia menetelmiä he pitävät tehokkaina (Kolšek ym. 2008). Myös amerikkalaisessa tutkimuksessa on vertailtu alkoholipoliittisten keinojen toteutettavuutta ja vaikuttavuutta asiantuntija-arvioiden nojalla (Nelson ym. 2013).

Delfoi-menetelmä on monitieteinen ja laaja-alainen lähestymistapa, joka ei tarjoa tutkimuksen tekemiseen tarkkaa metodologista järjestelmää (Rubin 2012, 7). Delfoi-tutkimuksen edelläkävijät toteavatkin, että suunnittelussa ja käytännössä Delfoi-tutkimus on enemmän taidetta kuin tiedettä (Linstone & Turoff 2002/1975). Niinpä Delfoi-tekniikoista voidaan puhua monikossa, sillä sovellettujen menetelmien kirjo on niin laaja (Rowe & Wright 2011).

Vaikka Delfoi-tutkimus on kyselytutkimuksen tapaan hyvin strukturoitua, sen tulokset muodostavat todellisuuskonstruktiota lähtien liikkeelle asiantuntijoiden ennakkotiedoista ja -ymmärryksestä (Scheele 2002, 41–43). Delfoi-tutkimusta on luonnehdittu myös laadulliseksi tutkimukseksi, jossa hyödynnetään kyselymenetelmää ja kvantitatiivisia kuvauksia (Tapio 2011). Delfoi-tutkimuksessa ei näin ollen ole kyse perinteisestä mielipidekyselystä, eivätkä sen tavoitteina ole tilastollisesti edustavat otokset ja tilastotieteellisesti testatut tulokset (Kuusi 1999, 80–85).

Kaiken kaikkiaan Delfoi-menetelmä tarjoaa siis varsin väljät raamit tutkimuksen toteuttamiselle. Delfoi-menetelmässä voidaan kuitenkin erotella kolme ydinperiaatetta, jotka ovat asiantuntijuus, panelistien anonyymiys ja tutkimusprosessin iteratiivisuus eli palautteellisuus (Kuusi 1999, 153; Rubin 2012, 9). Näitä kolmea Delfoi-tutkimuksen peruseriaatetta sovellettiin myös Ehkäisevä päihdetyö Suomessa 2025 -tutkimusasetelmassa.

Asiantuntijuus on Delfoi-paneelin muodostamisessa avainasemassa, ja se erottaa menetelmän perinteisestä mielipidekyselystä. Asiantuntijoilla on tavanomaista enemmän tutkimuksen ja kokemuksen tarjoamaa tietoa tutkittavasta aiheesta, joten heidän tulevaisuusarvionsa ovat päätöksenteon kannalta hyödyllisempiä kuin keski-vertovastaajan. Kuusen (1999, 80–85) mukaan asiantuntijapaneelissa syntyy parhaimmillaan relevantimpia argumentteja tulevaisuudesta kuin maallikoiden tilastollisesti edustavassa otoksessa. Perinteinen keskustelu Delfoi-menetelmästä koskee asiantuntijoiden tiedon laatua ja toisaalta riittävää määrää, jotta tulevaisuusarviot olisivat uskottavia (Mitroff & Turoff 2002/1975). Tästä ei ole olemassa selkää käytäntöä, vaan paneeliin osallistuvien asiantuntijoiden lukumäärät vaihtelevat suuresti eri tutkimuksissa. Kuusen mukaan minimimäärä on 3–5 panelistia (Kuusi 2012). Suositeltu määrä on tutkimuksen lähestymistavasta ja resursseista riippuen 15–50 asiantuntijaa (Gordon 2002; Korhonen-Yrjänheikki 2005), mutta joissain tutkimuk-

sisä on ollut mukana jopa yli 100 panelistia (Karmasin & Karmasin 1999; ref. Tapio 2002a).

Anonymiteetti on keskeinen Delfoi-tutkimuksen periaate. Anonymiteetti takaa sen, että panelistit voivat ottaa kantaa vaikeisiin asioihin oman tietämyksensä ja kokemuksensa pohjalta myös silloin, kun heidän näkemyksensä poikkeavat taustaorganisaation virallisesta kannasta (ks. Lehtonen ym. 2011; Powell-Kennedyn 2004). Samalla kaikkien panelistien mielipiteet tulevat keskusteluun tasa-arvoisina hierarkkisesta asemasta riippumatta (Rubin 2012, 8). Anonymiteetti ei kuitenkaan ole täysin aukoton ehto Delfoi-tutkimuksessa (ks. esim. Tapio 2002b), mutta valtaosa Delfoi-tutkimuksesta noudattaa panelistien anonymiteetin periaatetta.

Iteratiivisuus puolestaan on ”tiedon induktiivista kerryttämistä” (Rubin 2012, 9), mikä tarkoittaa sitä, että panelistien esittämät argumentit ja perustelut kehittyvät ja kasautuvat tutkimusprosessin aikana. Käytännössä iteratiivisuus toteutuu jakamalla kysely useisiin kierroksiin, joissa vastaajilla on mahdollisuus kommentoida vastauksiaan ja saada palautetta aikaisempien kierrosten tuloksista. Delfoi-tutkimuksissa suositellaan tavallisesti kolmea kierrosta, joiden kuluessa uusi tieto karttuu jo kerätyn perustalle (mt., 10). Tällöin aineistonkeruu voi myös satureitua ja saavuttaa sellaisen pisteen, jossa uusia argumentteja tai avauksia ei enää nouse esiin (Linturi 2007). Uusissa verkkosovelluksissa kommentointi on myös mahdollista toteuttaa reaaliaikaisesti, jolloin panelistit voivat muuttaa vastauksiaan palautteen ja vuorovaikutuksen perusteella (Laakso 2011). Uudemmissa Delfoi-tutkimuksissa on myös tehty tarkkarajaisiin ja pragmaattisiin hankkeisiin sopivia kierroksettomia kyselyitä, ns. minidelfoita, joissa verkkovälitteinen vuorovaikutus auttaa nopeampoiseen ajatustenvaihtoon (Linturi 2007).

Tyypillisessä Delfoi-tutkimuksen asetelmassa panelisteille esitetään väitteitä tulevaisuudesta, ja panelistien tehtävänä on ottaa kantaa ja arvioida esitettyjä väitteitä. Delfoi-tutkimusten tulosten analyysimallit ja esitystapa vaihtelevat. Useissa suomalaisissa Delfoi-tutkimuksissa on sovellettu esitystapaa, jossa arvioitujen väitteiden kvantitatiiviset vastausjakaumakuviot on yhdistetty avovastausten laadulliseen sisällyönanalyysiin (ks. Laukkanen ym. 2013; Rubin 2012). Aineiston laadullinen analyysi esittelee väitteitä koskevan kommentoinnin ja keskustelun sisältöä, mikä voidaan toteuttaa esimerkiksi luokittelemalla ja nostamalla aineistosta esiin tyypillisiä argumentteja teemoittain, rakentamalla tulevaisuuskuvia tai systemaattisia skenaarioita muotoutumispolkuineen (ks. Hietanen 2008; Laukkanen ym. 2013; Tapio, 2002a; 2002b; Vinnari & Tapio 2008).

3.3 Paneelin asiantuntijat

Ehkäisevä päihdetyö Suomessa 2025 -ennakointitutkimuksessa asiantuntijapaneeliin etsittiin lumipallomenetelmällä ehkäisevän päihdetyön parissa työskenteleviä keskeisiä avaintoimijoita, joilla on laaja käytännön kokemus ehkäisevän päihdetyön kehittämisestä, hallinnosta, koordinaatiosta ja toimeenpanosta. Asiantuntijuus määri-

teltiin ennen kaikkea toimijoiden ammattitiedon ja hiljaisen tiedon näkökulmasta, ei niinkään akateemisten meriittien tai tutkija-aseman kautta. Paneeli muodostui asiantuntevista ammattilaisista, joilla on sekä teoria- että kokemustietoa ehkäisevästä päihdetyöstä.

Asiantuntijoita kartoitettaessa tietolähteinä olivat Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ehkäisevän päihdetyön kehittäjät ja aluehallintovirastojen Alkoholiohjelman koordinaattorit. He ehdottivat paneelisteiksi kentän toimijoita, joilla arvioitiin olevan tarvittavaa tietämystä ehkäisevästä päihdetyöstä. Asiantuntijalistalla oli ehkäisevän päihdetyön parissa eri tavoin vaikuttavia henkilöitä kunnista, sektorilaitoksista, aluehallinnosta, ministeriöistä, poliisista, terveyden ja hyvinvoinnin edistämishankkeista, lakisääteisistä monopoliyhtiöistä sekä ehkäisevän päihdetyön ja elinkeinoelämän järjestöistä. Delfoi-paneeli muodostettiin näin ehkäisevän päihdetyön verkostojen asiantuntijoista, jotka kentän toimijat itse nimesivät sopiviksi osallistujiksi tutkimukseen.

Paneelin muodostamisessa keskeinen kriteeri oli asiantuntijuuden lisäksi paneelin jäsenten edustavuus. Tavoitteena oli saada paneeliin mukaan asiantuntijoita eri hallinnon tasoilta, toimijasektoreilta ja myös eri puolilta maata. Näillä periaatteilla paneeliin valikoitui kuusikymmentä potentiaalista asiantuntijaa, jotka hyväksyivät kutsun osallistua tutkimukseen. Lopulta viisikymmentä asiantuntijaa motivoitui sitoutumaan paneelityöskentelyyn. Panelistien jakautuminen toimintasektoreittain ja -tasoittain on esitelty taulukossa 2. Valtaosa panelisteista toimi julkisella sektorilla. Noin puolet vastaajista edusti paikallista tasoa, ja näistä valtaosa oli ehkäisevää päihdetyötä kunnissa toteuttavia koordinaattoreita.

Taulukko 2. Ehkäisevä päihdetyö Suomessa 2025 -ennakointitutkimuksen asiantuntijapaneelin jäsenet toimintasektorin ja -tason mukaan luokiteltuina (N = 50).

	Kansallinen taso (n = 14)	Alueellinen taso (n = 12)	Paikallinen taso (n = 24)
Julkinen sektori (kunnat, aluehallinto, hankkeet, STM, THL) (n = 38)	8	Aluehallintovirastot, 6 Hankkeet ja osaamiskeskukset, 2	Kunnan toimialajohto, 4 Ehkäisevän päihdetyön koordinaattorit, 13 Ehkäisevää päihdetyötä toteuttavat ammattilaiset, 3 Poliisi, 2
Ehkäisevää päihdetyötä tekevät järjestöt (n = 9)	3	4	2
Elinkeinoelämää edustavat järjestöt (n = 3)	3		

Panelistien taustatiedot on esitetty taulukossa 3. Panelisteista valtaosa eli 70 prosenttia oli naisia. Panelistien ikäjakauma oli melko tasainen: 25–44-vuotiaita panelisteja oli 46 prosenttia ja 45–64-vuotiaita 52 prosenttia vastaajista. Panelisteista 82 pro-

senttia oli suorittanut jonkinasteisen korkeakoulututkinnon. Paneelissa oli asiantuntijoita eri maantieteellisiltä alueilta. Eniten vastaajia oli Uudeltamaalta, mikä selittyy sillä, että monien organisaatioiden ja instituutioiden kansalliset toimipisteet sijaitsevat pääkaupunkiseudulla.

Taulukko 3. Ehkäisevä päihdetyö Suomessa 2025 -ennakointitutkimuksen panelistien taustatiedot.

Taustamuuttuja		Vastajien lukumäärä	
		%	(n)
Sukupuoli	Miehet	30	(15)
	Naiset	70	(35)
Ikä	25–44	46	(23)
	45–64	52	(26)
	65–	2	(1)
Koulutusaste	Ylempi perusaste	2	(1)
	Keskiaste	16	(8)
	Alin korkea-aste	10	(5)
	Alempi korkeakouluaste	16	(8)
	Ylempi korkeakouluaste	54	(27)
	Tutkijakoulutusaste	2	(1)
Yhteensä		100	(50)

3.4 Aineistonkeruu

Ehkäisevä päihdetyö Suomessa 2025 -paneelissa oli kolme varsinaista kyselykierrosta, jotka tehtiin 4.11.2013–25.2.2014². Kyselyn kierrosten ajankohdat, vastaajamäärät ja sisällöt on esitelty taulukossa 4. Panelistit osallistuivat aktiivisesti tutkimuksen kaikkiin kierroksiin, mitä osaltaan tuki vahva panostus osallistujien motivoimiseen. Ensimmäisellä kierroksella vastaajia oli 50, toisella kierroksella 45 ja kolmannella 47. Jokaisen kierroksen lopussa oli palaute- ja kommentointiosio, jossa käytyä keskustelua tutkijat hyödynsivät seuraavan kierroksen suunnittelussa ja tut-

² Aineistonkeruu tehtiin avoimeen lähdekoodiin perustuvalla eDelfoi-ohjelmalla (<https://edelfoi.fi/>), joka on alun perin kehitetty Turun kauppar korkeakoulun Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen, Otavan Opiston ja Metodix Oy:n yhteistyönä. Sovellus on saatavissa verkossa, ja sitä ylläpitää ja kehittää Otavan Opiston Osuus-kunta, johon kuuluvat keskeiset suomalaiset tulevaisuudentutkimuksen instituutiot.

kimustulosten tulkinna. Paneelityöskentelyn lopuksi tehtiin palautekierros (23.4.2014–6.6.2014), jossa panelistit kommentoivat tutkimuksen alustavia tuloksia.

Taulukko 4. Ehkäisevä päihdetyö Suomessa 2025 -ennakointitutkimuksen kyselykierrokset.

Panelistien määrät ja kyselyn kesto	Kierrosten osioiden teemat
1. kierros (n = 50) (4.11.2013–20.11.2013)	Osio 1: Päihteiden käyttö, rahapelaaminen ja päihdehaitat vuonna 2025
	Osio 2: Ehkäisevän päihdetyön menetelmät ja kohteet vuonna 2025
	Osio 3: Päihdepolitiikka ja -kontrolli vuonna 2025
2. kierros (n = 45) (28.11.2013–19.12.2013)	Osio 1: Ehkäisevän päihdetyön resurssit, rakenteet ja ohjaus vuonna 2025
	Osio 2: Mikä tehoaa – mikä ei? Ehkäisevän päihdetyön menetelmien tehokkuusarviointi vuonna 2025
	Osio 3: Alkoholi – suomalaisten pääpäihde Alkoholi-kontrollin keinojen tehokkuusarviointi 2025
3. kierros (n = 47) (30.1.2014–25.2.2014)	Osio 1: Ehkäisevä päihdetyö – arvot ja asenneilmapiiri vuonna 2025
	Osio 2: Ehkäisevän päihdetyön tulevaisuuskuvat vuonna 2025
	Loppukomentointi: painopisteet ja organisaatio
Palaute-Delfoi (23.4.2014–6.6.2014)	Tutkimuksen alustavat tulokset panelistien kommentoitavaksi
	Koko tutkimuksen palautelomake

Panelistit osallistuivat tutkimukseen anonyymeinä, eivätkä he nähneet reaaliaikaisesti toistensa vastauksia tai kommentteja. Näin aineistonkeruu toteutettiin yksilöille suunnattuna kyselynä. Yksilövastaamisella tahdottiin välttää Delfoi-tutkimuksen tyypilliset sosiaalisen konformistisuuden haasteet eli se, että yksilöt mukauttavat mielipiteitään ryhmän enemmistön arvioon. Samalla vältettiin toinen Delfoi-tutkimuksen haaste eli ns. ”voittajan vankkurit” -ilmiö (Bandwagon-efekti), jossa muut vastaajat alkavat muokata vastauksiaan ärhäkimmän ja nopeimman mielipidejohtajan mukaan. (Kuusi 1999, 159–166.) Yksilövastaamisen tavoitteena oli taata panelisteille rauha syventyä oman kantansa muodostamiseen ja sen perusteleamiseen.

3.5 Kyselyn väitteet ja analyysimenetelmät

Tutkimuksen kyselykierroksilla panelisteja pyydettiin arvioimaan esitettyjä väitteitä ehkäisevän päihdetyön tulevaisuudennäkymistä Suomessa vuonna 2025. Lisäksi panelistien toivottiin kommentoivan ja perustelevan näkemyksiään avovastauksilla.

Panelisteilla oli mahdollisuus jättää vastaamatta yksittäisiin väitteisiin ja ohittaa kysymys, mikäli he eivät halunneet ottaa niihin kantaa. Kyselyn väitteet ja kysymykset on esitetty raportin tulostaulukoissa.

Tutkimuksen aineistonkeruu ja tulokset kumuloituivat Delfoi-kyselyprosessissa spiraalimaisesti. Tutkimuksessa käsitellyt teemat eivät olleet tutkijoiden ennalta kiveen hakkaamia, vaan kyselyä muokattiin prosessin kuluessa panelistien esittämi- en kommenttien ja palautteen perusteella. Parhaimmillaan tutkimusteemoihin pääs- tiin syvemmälle kierros kierrokselta. Jokaisen kyselykierroksen jälkeen tutkijat ana- lysoivat tuloksia ja laativat niistä palautekoosteita seuraavia kierroksia varten. Kier- rosten ja osioiden päätteeksi oli avovastausosa, jossa panelistit saattoivat tuoda esiin tärkeinä pitämiään teemoja. Panelistien vastausten perusteella tutkijat nostivat jatko- työskentelyyn uusia aiheita. Näin iteratiivisuuden ja vuorovaikutuksen periaatteet toteutuivat tutkijoiden jakamien tuloskoosteiden ja panelistien antaman palautteen kautta.

Ensimmäisellä kierroksella vastaajat arvioivat alkoholin, tupakan, huumeiden ja rahapelaamisen käyttö- ja haittatrendien kehitystä tulevaisuudessa (ks. raportin luku 4). Virikeaineistona olivat eri indikaattoreiden tähänastista kehitystä kuvaavat ai- kasarjat, jotka oli valittu eri rekistereistä tai kyselytutkimuksista. Kyselyn kolman- nella kierroksella panelistit esittivät arvionsa siitä, mihin ilmiöihin ehkäisevä päihde- työ tulisi ensisijaisesti kohdentaa tulevaisuudessa. Virikeaineistona olivat tulokset ensimmäiseltä kierrokselta.

Kyselyn muita teema-alueita eli ehkäisevän päihdetyön menetelmiä, rakenteita ja arvopohjaa tutkittiin esittämällä panelisteille väitteitä tulevaisuuden kehityssuunnista (ks. raportin luvut 5–7). Panelistien tehtävänä oli arvioida väitteiden toteutumisen todennäköisyyttä ja toivottavuutta viiden asteikon mittarilla ja perustella mielipitei- tään avovastauksilla. Väitteiden vastausvaihtoehdot olivat seuraavat:

Todennäköisyys (tod): erittäin epätodennäköistä (--), epätodennäköistä (-), ei kum- paakaan (+/-), todennäköistä (+), erittäin todennäköistä (++)

Toivottavuus (toiv): erittäin ei-toivottavaa (--), ei-toivottavaa (-), ei kumpaakaan (+/-), toivottavaa (+), erittäin toivottavaa (++)

Tulosten analyysissa ja esittämistavassa käytettiin mallia, jossa vastausten määrälli- set jakaumat yhdistettiin avovastausten laadulliseen sisällönanalyysiin. Koko paneel- in vastausten prosenttijakaumat esitetään kunkin väitteen osalta pylväskuviona, joka kuvaa panelistien vastausten painotuksia ja hajontaa. Pylväskuviot ovat kuin äänes- tystuloksia, jotka ilmentävät panelistien mielipiteiden yksituumaisuutta tai jakautu- mista. Määrällisiä tuloksia syvennettiin avovastausten sisällönanalyysillä, mikä tuo esiin erilaisten näkemysten taustalla olevia perustelutapoja ja tyyppiargumentteja. Raportissa esitetyt suorat sitaatit avaavat paneelin enemmistön ajattelutapoja, mutta

ne kuvaavat myös esitettyjä poikkeavia mielipiteitä. Suorien avovastaussitaattien perään on merkitty vastaajan toimitaso ja -taho sekä vastaajan ottama kanta esitettyyn väitteeseen (esim. Alueellinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv+). Eri vastaajaryhmien välistä systemaattista vertailua ei ole tehty, sillä siihen tutkimusaineisto on liian suppea.

Paneelin arviot esitettyjen väitteiden todennäköisyydestä ja toivottavuudesta luokiteltiin käyttäen apuna suhdelukuja. Suhdeluvut laskettiin yksinkertaisesti jakamalla todennäköisyys- ja toivottavuusasteikot keskikohdalta kahtia ja jakamalla positiiviseen suuntaan vastanneiden lukumäärä koko väitteeseen vastanneiden lukumäärällä. Suhdeluvut kuvaavat väitteen todennäköisyys- ja toivottavuusastetta koko paneelin vastauksissa: mitä suurempi suhdeluku on, sitä todennäköisempänä tai toivottavampana paneeli pitää väitteen toteutumista tulevaisuudessa. Koko paneelin vastauksia luonnehdittiin käyttäen apuna suhdelukujen raja-arvoja. Raja-arvot ja niitä vastaavat luokittelut on esitetty taulukossa 5.

Taulukko 5. Paneelin tulevaisuuskuvat: suhdelukujen raja-arvot ja luokittelun selitteet.³

Tulevaisuusarvio	Raja-arvot	Tulevaisuuskuva	Selite
Todennäköisyys	$\geq 0,65$	Todennäköinen	Enemmistö pitää väitettä todennäköisenä
	0,35–0,64	Epävarma	Arviot hajautuvat tai ovat epävarmoja
	$\leq 0,34$	Epätodennäköinen	Enemmistö pitää väitettä epätodennäköisenä
Toivottavuus	$\geq 0,65$	Myönteinen mahdollisuus	Enemmistö pitää väitettä toivottavana
	0,35–0,64	Ristiriita	Arviot hajautuvat tai ovat epävarmoja
	$\leq 0,34$	Uhka	Enemmistö pitää väitettä ei-toivottavana

Analyyysin tuloksena kiteytyi erilaisia ehkäisevän päihdetyön tulevaisuuskuvia ja niihin liitettyjen kulttuuristen arvojen merkitysulottuvuuksia. Paneelin tulevaisuusarviot luokiteltiin kolmeen päätyyppiin. Todennäköisyysarvioiden luokitus oli *todennäköinen*, *epävarma* tai *epätodennäköinen*. Toivottavuusarvioon liittyy ilmiön normatiivinen arvottaminen, ja näiden arvioiden pääluokat olivat *myönteinen mahdollisuus*, *ristiriita* ja *uhka*. Hieman vastaavia tyypittelyjä on sovellettu myös aikaisemmassa tutkimuksessa. Esimerkiksi Linturi ja Rubin (2011) ovat omassa Oppimisen tulevaisuus -tutkimuksessaan luokitelleet vastauksia kiistoihin (näkemykset

³ Suhdeluvun ääriarvot ovat 0 ja 1, joista 0 tarkoittaa, että kaikki vastaajat pitävät väitettä epätodennäköisenä tai ei-toivottavana, ja 1 tarkoittaa, että kaikki vastaajat pitävät väitettä todennäköisenä tai toivottavana.

polarisoituvat), dialogeihin (käsitukset tulevasta hajautuvat) sekä ratkaisuihin (teesistä ollaan yhtä mieltä).

Kyselyn toisella ja kolmannella kierroksella panelisteille esitettiin tiivistelmiä tutkimuksen alustavista tuloksista ja tulevaisuuskuvista. Näistä käydyn keskustelun pohjalta tutkijat tarkistivat tulkintojaan ja saivat vahvistusta analyysin suunnasta. Näin panelistien palaateargumentaatio tuki, mutta myös kyseenalaisti, tutkijoiden tekemiä tulkintoja tuloksista. Monen teeman kohdalla tulokset saturoituivat, eikä uusia argumentteja enää esiintynyt.

4. Päihteiden, tupakan ja rahapelaamisen käyttö- ja haittatrendit

Ennakointitutkimuksessa panelistit arvioivat alkoholin, tupakan, laittomien päihteiden ja rahapelien käytön ja haittojen kehitystä Suomessa vuoteen 2025 mennessä. Kunkin tuotteen osalta tutkimukseen valittiin sekä aikuisväestön että nuorten kulutusta kuvaava indikaattori, joka perustuu tutkimuksiin tai tilastoihin. Laittomien päihteiden osalta kyselyyn valittiin kannabiksen käyttö sen yleisyyden vuoksi.

Kyselyssä panelisteille esitettiin tausta-aineistoksi kuvio kunkin arvioitavan indikaattorin tähänastisesta kehityksestä Suomessa. Panelisteja pyydettiin arvioimaan tulevaisuuden kehityssuunta, ja vastausvaihtoehdot kunkin indikaattorin kohdalla olivat ”laskee paljon”, ”laskee jonkin verran”, ”pysyy nykyisellä tasolla”, ”kasvaa jonkin verran” tai ”kasvaa paljon”. Jokaisessa vastausvaihtoehdossa oli erikseen määritelty kulutuksen tai haittojen määrällinen taso⁴. Panelisteja pyydettiin myös ennakoimaan sitä, mihin päihdeilmiöihin ehkäisevä päihdetyö tulisi ensisijaisesti kohdentaa vuonna 2025.

Tässä luvussa esitellään tulokset päihteiden käytön, tupakoinnin, rahapelaamisen ja haittojen ennakoituista muutoksista. Lisäksi tehdään vertaileva yhteenveto eri tuotteiden kulutuksen kehityssuunnista ja ehkäisevän päihdetyön painopistealueista tulevaisuudessa.

4.1 Aikuisväestön päihteiden käyttö, tupakointi ja rahapeliongelmat

Alkoholinkäytön osalta panelistit arvioivat, **miten alkoholin kokonaiskulutus kehittyy Suomessa vuoteen 2025 mennessä** (100-prosenttista alkoholia litroina 15 vuotta täyttäneitä asukasta kohti). Vastausvaihtoehdot olivat ”laskee paljon” (on alle 7 litraa), ”laskee jonkin verran” (on 7–9 litraa), ”pysyy nykyisellä tasolla” (on 9–10 litraa), ”kasvaa jonkin verran” (on 10–12 litraa) tai ”kasvaa paljon” (on yli 12 litraa). Taustaksi panelisteille esitettiin kuvio alkoholin kokonaiskulutuksen kehityksestä Suomessa vuosina 1965–2012. Kuvioista ilmeni, että alkoholin kokonaiskulutus on kolminkertaistunut vuoden 1968 jälkeen. Kun vuonna 1965 alkoholin keskimääräinen kulutus oli 2,85 litraa, oli se vuonna 2012 jo 9,65 litraa (Karlsson ym. 2013, 16–17).

⁴ Vastausvaihtoehdot kuvaavat kehityssuunnan karkeaa suuruusluokkaa, joten luokkien raja-arvoja ei ole ilmoitettu desimaalin tarkkuudella. eDelfoi-kyselyssä vastausvaihtoehdot oli merkitty muotoon ”laskee jonkin verran” (on noin 7–9 litraa).

Paneeli arvioi varsin yksituumaisesti, että *alkoholin kokonaiskulutus vähenee* vuoteen 2025 mennessä (kuvio 1, kysymys 1). Yli kaksi kolmasosaa vastaajista uskoi alkoholin kokonaiskulutuksen vähenevän jonkin verran, eikä yksikään vastaaja uskonut sen kasvavan paljon. Laskusuuntaan vaikuttavia tekijöitä olivat panelistien mukaan alkoholijuomien verojen kiristyminen ja saatavuuden rajoitukset. Monissa kommenteissa toistui usko, että alkoholilain kokonaisuudistus ja ehkäisevän päihdetyön erillislaki vähentävät sekä kulutusta että haittoja. Järjestötason edustaja nosti esiin juomiseen puuttumisen työelämässä sekä yhteisöllisen vaikuttamisen mahdollisuudet. Myös nuorten alkoholikulttuurin muutosten ja luonnonmukaisten arvojen suosion uskottiin vähentävän kokonaiskulutusta.

”Verotus ja saatavuuden estämiseen tähtäävät toimenpiteet edesauttavat tulevaisuudessakin alkoholin kulutuksen laskua, mikäli niitä linjassa jatketaan ja poliittisesti tuetaan. Nuorten alkoholinkäyttö on laskussa ja kokeiluikä nousee kaiken aikaa, joten kulttuurinen muutos voi olla positiivisempi kuin nyt uskotaan.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, laskee jonkin verran.)

”Uskon, että pitkäjänteinen ehkäisevän päihdetyön tekeminen tuottaa tulosta ja suomalaiset oppivat juomaan pienempiä kerta-annoksia. Yhteisöllisellä vaikuttamisella tulee olemaan suuri rooli. Työelämän mukaan saaminen aivan eri luokkaa kuin tällä hetkellä, on oleellista.” (Paikallinen taso, järjestöt, laskee jonkin verran.)

Kokonaiskulutuksen kasvua ennakoivat panelistit perustelivat käsitystään muun muassa alkoholin maahantuonnilla Virosta ja alkoholijuomien kovalla markkinoinnilla. Väestötasolla alkoholinkulutuksen epäiltiin polarisoituvan siten, että pieni suurkuluttajien vähemmistö kuluttaa nykyistä suuremman osan kaikesta alkoholista. Myös ikäihmisten alkoholin juomisen uskottiin lisääntyvän, samoin kuin naisten. Uhkana nähtiin myös se, että juominen aloitetaan yhä nuorempana. Elinkeinoelämän edustajat toivat esiin kritiikkiä kokonaiskulutukseen pohjautuvaa alkoholin kulutuksen mittaustapaa vastaan.

”Mikäli matkustajatuontia muista EU-maista saadaan esim. jollain erillis-sopimuksella suitsittua, pienetkin kiristyksset alkoholin saatavuudessa ja verotuksessa saattaisivat toimia paremmin.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, pysyy nykyisellä tasolla.)

”Alkoholin kova markkinointi, helppo saanti pikku kioskeja myöten ja humalajuomisen kulttuuri takaavat sen, että kokonaiskulutus tulee kasvamaan. Yhä nuorempana aloitetaan alkoholin käyttö, naisten juominen on

jo lisääntynyt, josta seuraa, että lapset ja nuoret kasvavat kosteaan kulttuuriin." (Kansallinen taso, julkinen sektori, kasvaa jonkin verran.)

Humalajuomisen tulevaisuutta panelistit puntaroivat arvioimalla, **miten alkoholin humalajuomiskertojen (vähintään 8 alkoholiannosta) lukumäärä kehittyy Suomessa vuoteen 2025 mennessä** (suurkäyttökerrat/vuosi asukasta kohti). Vastausvaihtoehdot olivat ”laskee paljon” (on alle 9 kertaa), ”laskee jonkin verran” (on 9–11 kertaa), ”pysyy nykyisellä tasolla” (on 11–12 kertaa), ”kasvaa jonkin verran” (on 12–14 kertaa) tai ”kasvaa paljon” (on yli 14 kertaa). Taustaksi panelisteille esiteltiin suomalaisten suurkäyttökertojen (vähintään 8 annosta) kehitys vuosina 1968–2008. Kuvion mukaan suomalaisten humalajuomiskertojen määrä on lisääntynyt huomattavasti vuosien 1968 ja 2008 välillä. Kun vuonna 1968 aikuisväestössä juotiin humalaa keskimäärin 5,3 kertaa vuositasolla, niin vuonna 2008 luku oli noussut kahteentoista kertaan. (Juomatapatutkimuksien aineistot vuosilta 1968–2008.) Naisten humalakäyttökerrat ovat lisääntyneet suhteellisesti enemmän kuin miesten (Mäkelä ym. 2010, 46–47).

Panelistit arvioivat, että myös *humalajuominen vähenee* tulevaisuudessa alkoholin kokonaiskulutuksen tavoin (kuvio 1, kysymys 2). Yli puolet vastaajista uskoi humalajuomisen aikuisväestössä harvenevan ainakin jonkin verran. Ainoastaan noin viidesosa vastaajista arveli humalajuomisen lisääntyvän. Panelistien kommentit humalajuomisen kehityksestä liittyivät samankaltaisiin teemoihin kuin alkoholin kokonaiskulutuksen kehitystä ennakoitaessa. Alkoholin humalajuomiskertojen nähtiin vähenevän, mikäli humalan kulttuurinen paikka muuttuu ja juomatavoissa tapahtuu laadullinen muutos. Tehokkaina keinoina suurkulutuksen vähentämiseksi nähtiin mini-interventioiden ja muiden varhaisen puuttumisen menetelmien tehostuminen sekä riskiryhmien seulonta. Alkoholiuomien markkinointia ja hintatasoa pidettiin kuitenkin vastavoimana ehkäisytoimien tehokkuudelle.

”Humalajuomisen kulttuuri on muutoksessa. Ikääntyvät ja keski-ikäiset vähentävät juomistaan ja humalat vähenevät siellä sitä kautta, nuoret ikäluokat eivät halua esiintyä humalassa ja kulttuuri suosii toisenlaista käyttäytymistä myös päihtyneenä. Polarisaatio pitää edelleen humalaa joissakin kansalaisryhmissä sallittuna mutta eriyttää osan välttämään humalajuomista.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, laskee jonkin verran.)

”Riskikulutuksen seulonta ja mini-interventioiden toteutus saavat kansan vähentämään suurkäyttökertoja jonkin verran. Mainonta ja alkoholin halpuus kuitenkin pitävät juomista yllä.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, laskee jonkin verran.)

Humalajuomisen vähenemistä myös epäiltiin, ja jotkut panelistit esittivät skeptisiä kantoja. Näiden näkemysten mukaan väestön sosiaalinen polarisaatio pitää humalajuomisen nykyisellä tasolla, vaikka kokonaiskulutus pienenesi: ”Väestön sosiaalinen polarisaatio jatkuu, joten osalle väestöstä alkoholi pysyy ongelmallisena, vaikka kokonaiskulutus laskee.” (Kansallinen taso, elinkeinoelämä, pysyy nykyisellä tasolla.) Eräs panelisti totesi, että saatavuuden ja hinnan rajoitukset vaikuttavat nopeammin alkoholin kokonaiskulutukseen, mutta käyttötapojen muutos on hitaampi prosessi (Kansallinen taso, julkinen sektori, pysyy nykyisellä tasolla).

”Terveyserojen välinen kuilu kasvaa, eriytymiskehitys jatkuu, ellei suuria yhteiskunnallisia korjausliikkeitä tehdä.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, kasvaa jonkin verran.)

”Nuorena aloitettu alkoholinkäyttö aiheuttaa nopeasti henkisen riippuvuuden ja humalajuomisen lisääntymisen. Esim. monet nuorista tytöistä, jotka nyt kulkevat siideripullo kädessä ovat aikuisina alkoholistiätejä.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, kasvaa jonkin verran.)

Tupakoinnin osalta panelistit ottivat kantaa siihen, **miten päivittäin tupakoivien osuus (%) 15–64-vuotiaista kehittyi Suomessa vuoteen 2025 mennessä**. Vastausvaihtoehdot olivat ”laskee paljon” (on alle 10 %), ”laskee jonkin verran” (on 10–17 %), ”pysyy nykyisellä tasolla” (on 17–18 %), ”kasvaa jonkin verran” (on 18–25 %) tai ”kasvaa paljon” (on yli 25 %). Taustatiedoksi panelisteille esitettiin kuvio päivittäin tupakoivien 15–64-vuotiaiden osuuksista (%) vuosina 1980–2012. Miesten tupakointi on 1980-luvulta lähtien vähentynyt, ja myös naisten tupakointi on viime vuosina kääntynyt laskuun. Vuoden 2013 Aikuisväestön terveystietäytymisen ja terveys (AVTK) -tutkimuksen mukaan päivittäin tupakoivien osuus 15–64-vuotiaista on vähentynyt 26 prosentista 16 prosenttiin vuosina 1978–2013. (Helldán ym. 2013, taulukko 38B.)

Panelistit arvioivat, että *päivittäin tupakoivien osuus vähenee edelleen* tulevaisuudessa (kuvio 1, kysymys 3). Lähes kaikki vastaajat (92 %) uskoivat, että tupakoivien osuus koko aikuisväestöstä pienenee jonkin verran tai paljon. Kukaan ei arvellut, että tupakoivien osuus kasvaisi. Yleisesti ottaen paneeli piti tupakoinnin vähenemistä ”päihdevalistuksen menestystarinana”. Panelistit kommentoivat, että tupakassa saatavuus on jo nyt hyvin rajoitettua ja uusia rajoituksia on tulossa muun muassa parveketupakoinnin osalta. Lisäksi panelistit näkivät, että tupakoinnin haitat sekä itselle että muille tunnetaan kansallisten ohjelmien ansiosta varsin hyvin, mikä vähentää väestön innokkuutta tupakointiin. Savuton kunta -malli ja ehkäisevä päihdevalistus vaikuttavat edelleen tupakoinnin vähenemiseen tulevaisuudessa: ”Savuton Suomi 2040 on hyvässä vauhdissa ja yhteiskunnallinen ilmapiiri on laskulle otollinen.” (Kansallinen taso, järjestöt, laskee jonkin verran.)

”Tupakoinnin vähentämisessä on onnistuttu muille aiheutuvia haittoja korostamalla ja todella tiukoilla kansallisilla (ja osin EU:n) säännöksillä. Saatavuus ja altistuminen vähenevät, ja tietoisuus haitoista on korkealla. Lisäpanostuksia tarvitaan tupakoinnista vieroitukseen.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, laskee paljon.)

”Päihdevalistuksen menestystarina tupakka jatkaa menestystään, ilmapiiri ja terveystarkastukset vahvistavat että tupakoivien osuus on pienentynyt. Savuton kunta -malli ja ehkäisevä päihdevalistus on kuitenkin hyvä pitää mielessä ja aktiivisina, jotta käyttö ei alkaisi uudestaan elpymään.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, laskee jonkin verran.)

Toisaalta tupakointia ylläpitävinä tekijöinä nähtiin muun muassa ”itätupakan” saatavuuden parantuminen ja sen halpa hinta, nuuskaamisen lisääntyminen sekä sähkösavukkeiden suosion kasvaminen. Paneelin mielestä ongelmia olivat myös lapsille suunnattu nikotiinittoman nuuskan markkinointi sekä korvaushoidon puutteet tupakoinnin lopettamisessa. Polarisaatiokehityksen arveltiin näkyvän myös tupakoinnissa: ”Yhä kiristynyt lainsäädäntö saattaa aiheuttaa vielä jonkin verran laskua tupakoivien määrässä, mutta päihteidenkäytön polarisaatiokehitys jatkuu ja tietyt ryhmät polttavat aina lainsäädännöstä huolimatta.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, pysyy nykyisellä tasolla.)

”Nuuskan käyttö kasvaa edelleen, nyt kun Ruotsi sai koko Euroopan uskomaan, että on kysymys lähes terveystuotteesta. Markkinoille tulee koko ajan uusia tuotteita kohdennettuna erilaisille ryhmille.” (Alueellinen taso, järjestöt, laskee jonkin verran.)

Laittomien huumeiden osalta panelistit arvioivat, **miten kannabista elinikänsä kokeilleiden osuus (%) 15–69-vuotiaiden parissa kehittyy Suomessa vuoteen 2025 mennessä**. Vastausvaihtoehdot olivat ”laskee paljon” (on alle 10 %), ”laskee jonkin verran” (on 10–16 %), ”pysyy nykyisellä tasolla” (on 16–17 %), ”kasvaa jonkin verran” (on 17–23 %) tai ”kasvaa paljon” (on yli 23 %). Taustaksi panelisteille esitettiin kuvio kannabista kokeilleiden elinikäisprevalenssista (%) 15–69-vuotiaiden parissa vuosina 1992–2010. Cannabis on tutkimusten mukaan yleisimmin käytetty laiton huume Suomessa, ja sen käyttö yleistyi Suomessa 1990-luvulla. Vuosituhannen vaihteen jälkeen kannabiksen käyttö kääntyi laskuun, mutta viime vuosina se on jälleen lisääntynyt 15–24-vuotiaiden keskuudessa. (Metso ym. 2012.) Kun vuonna 1992 kannabista oli elinikänsä kokeillut noin kuusi prosenttia aikuisväestöstä, niin vuonna 2010 sitä oli kokeillut jo 17 prosenttia (Hakkarainen ym. 2011).

Panelistit arvioivat, että *kannabiksen käyttö ja kokeilut ovat tulevaisuudessa vahvassa kasvussa* (kuvio 1, kysymys 4). Suurin osa vastaajista (87 %) katsoi, että kannabiskokeilut koko väestössä yleistyvät ainakin jonkin verran. Kukaan vastaajista ei uskonut, että kokeilut vähenisivät. Useat panelistit arvioivat, että kannabiskokeilut lisääntyvät sallivien asenteiden vahvistuessa ja siksi, että kannabista pidetään hyväksyttävänä vaihtoehtona alkoholille. Lisäksi kannabiksen saatavuutta pidettiin yleisesti hyvänä, ja kotikasvatuksen helppouden nähtiin lisäävän käyttöä. Kannabiksen uskottiin arkipäiväistyvän kaveripiireissä ja erilaisissa alakulttuureissa: ”Kokeilua ei nuorison parissa pidetä kovinkaan rikollisena tekona. Enää ei tarvitse hakeutua ’huumepiireihin’ kannabista saadakseen, koska kotikasvatusta harrastaa yleensä joku lähipiirin kavereista.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, kasvaa jonkin verran.) Monet vastaajat nostivat esiin myös kannabiksen käytön riskit, mutta erityisesti kannabiksen osalta useat panelistit epäilivät perinteisen haittavalistuksen tehokkuutta.

”Tilaisuus tekee varkaan. Jos ihmisillä on mahdollisuus kokeiluun, sitä varmasti tapahtuu. Maailma on globalisoitunut.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, kasvaa jonkin verran.)

”Kannabiksen käyttö tulee entistä tavallisemmiksi joissain alakulttuureissa. Päihteiden käyttö monipuolistuu. Tiedon saannin monopolit murtuvat entisestään. Virallinen näkemys eri päihteiden haittavaikutuksista saa uskottavia kilpailijoita. ’Porttiteoria’ horjuu.” (Kansallinen taso, elinkeinoelämä, kasvaa paljon.)

Kannabiskokeilujen vähentymistä pidettiin mahdollisena, mikäli eri käyttökulttuureja tunnistettaisiin nykyistä selkeämmin, kohdennettuja työmalleja kehitettäisiin sekä herätettäisiin laajaa yhteiskunnallista keskustelua, joka vaikuttaa asenneilmapiiriin. Monet vastaajat uskoivat kannabiksen käytön ja hallussapidon dekriminalisoinnin lisäävän sen kulutusta tulevaisuudessa: ”Laki on muuttunut, käytöstä ei rangaista.” (Alueellinen taso, järjestöt, kasvaa jonkin verran.) Vastaajien kesken oli erilaisia käsityksiä siitä, miten kannabista ilmiönä pitäisi lähestyä prevention näkökulmasta. Tulevaisuuden haasteiksi mainittiin kansainväliset vaikutteet ja kannabismyönteinen asenneilmapiiri, johon on vaikeaa vaikuttaa ehkäisevän päihdetyön keinoin. Myös vanhempien kykyä seurata nuorten kannabiksen käyttöä epäiltiin: ”Riskejä ei ymmärretä tai haluta ymmärtää, vanhemmat eivät osaa epäillä / seurata lastensa mahdollista kannabiksen käyttöä.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, kasvaa jonkin verran.)

”Asenneilmapiiri hidaskuuttamaan ja tähän ilmiöön ei ole tartuttu riittävän tehokkaasti, yleiset ehkäisevän työnkeinot eivät riittäviä tässä, – – on-

gelmana myös kansainväliset verkostot ja sosiaalinen media, jotka vaikuttavat etenkin nuoriin suoraan ja mahdollistavat kannabismyönteisen ilmapiiirin syntyä, tulisi puuttua ’elämäntapa’-kannabiskäyttöön, syrjäytymisteoriat eivät tässä oikea lähestymistapa.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, kasvaa jonkin verran.)

Aikuisväestön rahapelaamisen kehitystä tarkasteltiin rahapeliongelmiin esiintyvyyden näkökulmasta. Panelistit arvioivat, **miten ongelmapelaajien osuus (%) 15–74-vuotiaiden parissa kehittyy Suomessa vuoteen 2025 mennessä** (ongelmapelaajien osuus väestöstä prosentteina, 12 kuukauden aikana). Vastausvaihtoehdot olivat: laskee paljon (on alle 1,5 %), laskee jonkin verran (on 1,5–2,5 %), pysyy nykyisellä tasolla (on 2,5–3 %), kasvaa jonkin verran (on 3–4 %) tai kasvaa paljon (on yli 4 %). Panelisteille annettiin taustatietona tutkimustulos, jonka mukaan 2,7 prosenttia väestöstä voitiin luokitella ongelmapelaajiksi vuonna 2011 (Turja ym. 2012, 55; Sotkanet, THL:n tilasto- ja indikaattoripankki). Kaiken kaikkiaan suomalaiset pelaavat runsaasti rahapelejä. Kyselytutkimuksen mukaan elämänsä aikana rahapelejä on pelannut jopa 93 prosenttia 15–74-vuotiaista suomalaisista (Turja ym. 2012, 20).

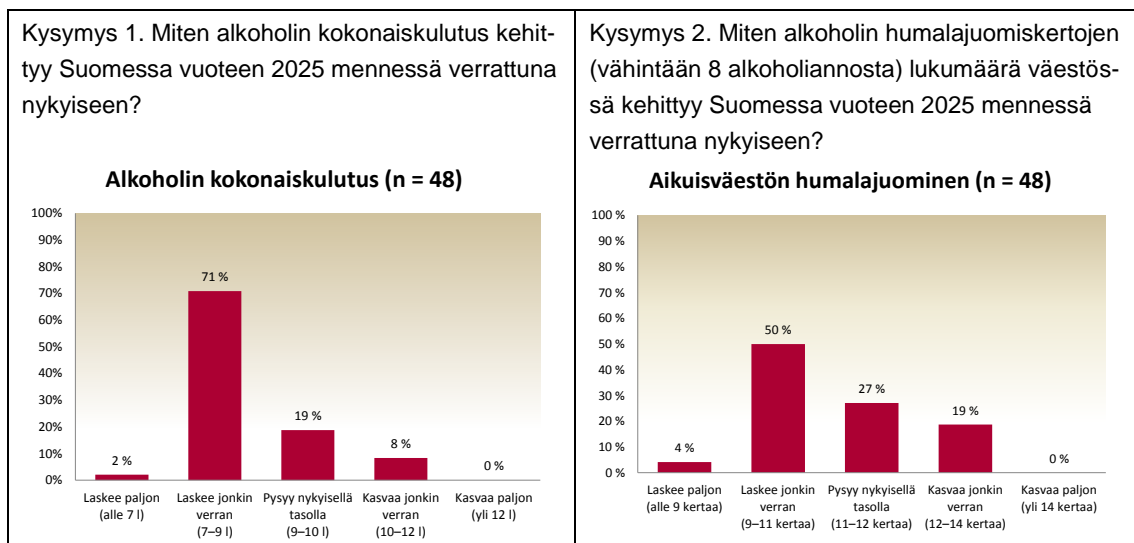
Selvä *enemmistö (74 %) panelisteista arvioi rahapeliongelmiin yleistyvän aikuisväestössä* jonkin verran tai paljon (kuvio 1, kysymys 5). Vain muutama vastaaja uskoi ongelmiin vähenevän. Useiden panelistien mukaan rahapeliteollisuuden kasvu ja aggressiivinen pelitarjonta kiihdyttävät myös ongelmien lisääntymistä. Joidenkin panelistien mielestä netissä pelaaminen helpottuu tulevaisuudessa, koska uusia pelifirmoja syntyy jatkuvasti. Ylipäätään internetin lisääntyvän käytön ja nettipelaamisen arveltiin kiihdyttävän myös rahapeliongelmiin yleistymistä: ”Netissä ollaan yhä suurempi osuus valveillaoloajasta, nettipelaaminen lisääntyy, ja rahapelaaminen netissä siinä samalla. Nettiriippuvuus yleensäkin kasvaa.” (Paikallinen taso, järjestöt, kasvaa paljon.) Rahapeliongelmat määriteltiin vielä ”piilossa olevaksi addiktioksi”.

”Liiallinen rahapelaaminen on vielä liian ’piilossa oleva’ addiktio. Meillä on tällä hetkellä paljon nuoria, jotka viettävät pelaten suuren osan vapaa-ajasta.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, kasvaa jonkin verran.)

Ongelmien taustalla nähtiin myös nopeiden voittojen tavoittelu ja kulutusta ihailevat yhteiskunnalliset arvot. Nuorten pelaamisen ja verkkopelaamisen yleistymisen näkyy yhä laajempina rahapeliongelmina tulevaisuudessa. Jotkut panelistit toivoivat ehkäisevän työn ja rahapelimonopoliin hillitsevän ongelmien kasvua ja tarjoavan vastavoiman rahapelimarkkinoille: ”Rahapelihaittojen ehkäisytyö on vasta alussa, ja tietoisuus haitoista vähäistä. Työ kantaa hitaasti hedelmää, tulevaisuudessa voi asiat olla paremmin. Uskon laskuun, mikäli monopoli saadaan säilytettyä.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, laskee jonkin verran.)

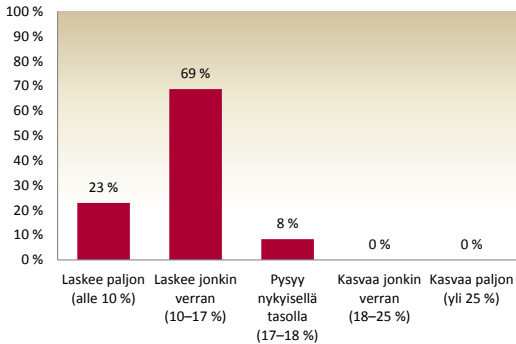
”[Ongelmien kasvun] taustalla [on] ajatus voittamisesta, selviämisestä tai ahdistuksen purkamisesta pelaamisen myötä. Rahapeliteollisuus tulee otamaan aina vain enemmän valtaa myös poliittisesta päätöksenteosta ja sääteley tulee olemaan vaikeampaa.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, kasvaa jonkin verran.)

Kuvio 1. Panelistien arviot aikuisväestön päihteiden käytön, tupakoinnin ja rahapeliongelmiensa trendien kehityksestä vuoteen 2025 mennessä (panelistien arviot prosentteina).

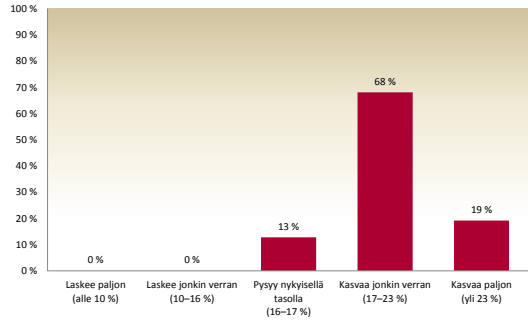
Kysymys 3. Miten päivittäin tupakoivien osuus (%) väestöstä kehittyi Suomessa vuoteen 2025 mennessä verrattuna nykyiseen?

Aikuisväestön tupakointi (n = 48)

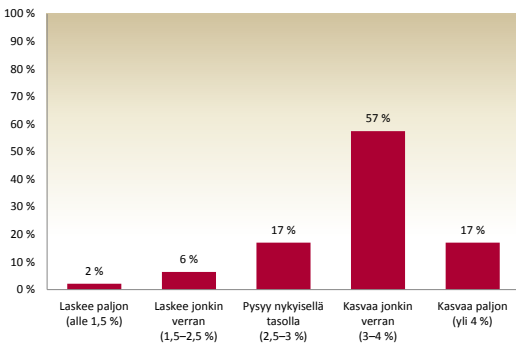
Kysymys 4. Miten kannabista elinikänsä kokeilneiden osuus (%) väestöstä kehittyi Suomessa vuoteen 2025 mennessä verrattuna nykyiseen?

Aikuisväestön kannabiksen käyttö (n = 47)

Kysymys 5. Miten ongelmapelaajien osuus (%) väestöstä kehittyi Suomessa vuoteen 2025 mennessä verrattuna nykyiseen?

Aikuisväestön rahapeliongelmat (n = 47)

4.2 Nuorten päihteiden käyttö, tupakointi ja rahapelaaminen

Panelistit ottivat kantaa nuorten alkoholinkäytön tulevaisuuteen arvioimalla, **miten 16-vuotiaiden raittiiden nuorten osuus (%) kehittyi Suomessa vuoteen 2025 mennessä**. Vastausvaihtoehdot olivat ”laskee paljon” (on alle 20 %), ”laskee jonkin verran” (on 20–34 %), ”pysyy nykyisellä tasolla” (on 34–36 %), ”kasvaa jonkin verran” (on 36–50 %) tai ”kasvaa paljon” (on yli 50 %). Taustaksi panelisteille esi-

tettiin kuvio raittiiksi itsensä ilmoittaneiden nuorten osuuksista (%) 14–18-vuotiaiden keskuudessa vuosina 1983–2013. Nuorten terveystapatutkimuksen (NTTT) mukaan nuorten raittiiden osuus väheni 1980- ja 1990-luvuilla. Vuosituhannen vaihteessa tässä kehityksessä tapahtui selkeä käänne, ja 2000-luvulla nuorten raittius on merkittävästi yleistynyt hyvinkin lyhyessä ajassa. (Karlsson ym. 2013, 23.) 16-vuotiaiden ikäryhmässä raittiiden poikien ja tyttöjen osuudet olivat 27 prosenttia ja 24 prosenttia vuonna 2011. Raittiiden osuudet lisääntyivät merkittävästi vuoteen 2013 mennessä, jolloin osuudet olivat 36 prosenttia ja 37 prosenttia. (Kinunen ym. 2013, 37.)

Noin puolet panelisteista uskoi, että *nuorten raittius yleistyy jonkin verran tulevaisuudessa* (kuvio 2, kysymys 1). Ainoastaan 10 prosenttia panelisteista ajatteli nuorten raittiuden vähentyvän. Jotkut panelistit arvioivat, että paikallistason asennemuutokset lisäävät raittiutta, ja nuorten oletettiin haluavan erottua ”märistä sukupolvista”. Lisäksi nuoriin kohdistuvan mediakasvatuksen uskottiin tehoavan tulevaisuudessa. Yhteisvastuukampanjoiden ja ikärajavälön tehostumisen uskottiin myös edistävän nuorten raittiutta. Tässä Paikallinen alkoholipolitiikka- eli Pakkamallin (Holmila ym. 2009) nähtiin tehoavan ja luovan paikallista yhteistyötä ikärajojen valvonnassa (ks. sivu 55). Yhtenä vaikuttavana asiana panelistit pitivät sitä, että alkoholinkäyttö otettaisiin aiempaa useammin puheeksi koulu- ja opiskelijaterveydenhuollossa. Lisäksi arvojen moninaistumisen sekä yhdenmukaisuuden paineen vähenemisen nähtiin edistävän nuorten raittiutta.

”Nuorten asenteet alkoholia kohtaan ovat muuttuneet kriittisemmiksi ja alkoholin käytön aloitusikä on myöhentynyt selvästi – –. Lisäksi päihdekasvatukseen panostetaan nuorten parissa paljon, mikä myös auttaa asiaa.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, kasvaa jonkin verran.)

”16-vuotiaat ovat hyvin tietoisia alkoholin ja tupakoinnin haitoista. Tupakointi, alkoholinkäyttö, etenkin humalajuominen ei ole kovin ’cool’-juttu 16-vuotiaiden keskuudessa. ’Märkä sukupolvi’ ottakoon oppia nuorista!” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, kasvaa jonkin verran.)

Jotkut panelistit nostivat huolenaiheeksi sen, että vaikka alkoholinkäyttö vähenee, kannabiksen ja nuuskan käyttö sekä toiminnalliset riippuvuudet yleistyvät: ”Kannabiksen käytön lisääntyminen on tässä uhkakuva. Lisäksi nuuskan käyttö on lisääntynyt lyhyessä ajassa hurjasti, mutta en usko sen osuuden merkittävästi korostuvan.” (Paikallinen taso, järjestöt, kasvaa paljon.) Kriittiset kommentoijat toivat esiin, että tulevat sukupolvet eivät raitistu, sillä ”vain osa pysyy raittina 18 ikävuoden jälkeen” (Alueellinen taso, järjestöt, kasvaa jonkin verran).

”Kyllä 2025 tullaan jo tästä uskomattomasta kehityssuunnasta alaspäin. Nuorten käyttäytymisen ennustaminen on kuitenkin mahdotonta, onneksi.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, laskee jonkin verran.)

Nuorten tupakoinnin osalta panelistit arvioivat, **miten päivittäin tupakoivien osuus (%) kahdeksannen ja yhdeksännen luokan oppilaista kehittyy Suomessa vuoteen 2025 mennessä**. Vastausvaihtoehdot olivat ”laskee paljon” (on alle 7 %), ”laskee jonkin verran” (on 7–13 %), ”pysyy nykyisellä tasolla” (on 13–14 %), ”kasvaa jonkin verran” (on 14–20 %) tai ”kasvaa paljon” (on yli 20 %). Taustatiedoksi esitettiin kuvio päivittäin tupakoivien kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisten osuuksista (%) vuosina 2000–2011. Kouluterveyskyselyn (2013) mukaan koulun kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista oppilaista 24 prosenttia tupakoi päivittäin vuonna 2000, mutta vuonna 2013 osuus oli vain 13 prosenttia. Samalla täysin tupakoimattomien nuorten osuus on kasvanut tasaisesti yläkouluissa ja lukioissa (Heloma ym. 2012, 61).

Panelistit suhtautuivat nuorten tupakoinnin kehitykseen erittäin optimistisesti. *Panelisteista jopa 96 prosenttia uskoi, että nuorten tupakointi vähenee* jonkin verran tai paljon tulevaisuudessa (kuvio 2, kysymys 2). Kukaan ei uskonut päivittäin tupakoivien osuuden olevan kasvussa. Jotkut panelistit arvioivat, että nuorison tupakointi vähenee tupakan saatavuuden rajoitusten ja tupakoinnin yleisen vähentymisen vuoksi, jolloin tupakoinnin aloittamiskynnys nousee. Tupakkaan liittyvien kielteisten mielikuvien ja kalliin hinnan uskottiin vähentävän tupakointia. Myös valistustoimet saivat kiitosta.

”Uskon trendin jatkuvan ja tupakoinnin laskevan edelleen. Saatavuuden heikkeneminen ja yleinen tupakoivien osuuden väheneminen vaikuttaa niin, että alkamiskynnys nousee.” (Paikallinen taso, järjestöt, laskee paljon.)

”Laskee, jos kouluissa etenkin ammattioppilaitoksiin saadaan valistusta lisää ja nuorten asenteet muutettua tupakan vastaiseksi.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, laskee jonkin verran.)

Jotkut panelistit toivat esiin mahdollisia kielteisiä kehityssuuntia. Muutamat muistuttivat, että syrjäytyneisiin nuoriin on vaikea vaikuttaa tupakoinnin lopettamisessa, sillä tupakointi saattaa olla monelle nuorelle itsestään selvä osa elämäntapaa. Eräs panelisti arveli, että erilaiset alakulttuurit saattavat aktivoitua uusien tupakkatuotteiden myötä, ja näissä ryhmissä päivittäin tupakoivien määrä kasvaisi (Kansallinen taso, julkinen sektori, laskee jonkin verran). Myös kannabiksen käytön yhteys tupakointiin tuotiin esiin: ”Tietysti teoreettisesti voisi ajatella, että tupakointi ja kannabiksen käyttö ruokkivat toisiaan, jolloin tupakoinnin käyrä ei olisi niin jyrkästi laskeva.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, laskee paljon.)

”Pieni osa nuorista on niin syrjäytyneitä jo tuossa vaiheessa, elää esim. huostaan otettuna laitoksissa tai muuten vain perhe/ystäväpiiriin vaikutuksen alaisena, jossa tupakoiminen on lähes itsestään selvyys ja nuorelleen keino helpottaa ahdistusta – –” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, laskee jonkin verran.)

Laittomien huumeiden käytön tulevaisuutta paneeli ennakoii arvioimalla, **miten yhdeksäsluokkalaisten nuorten kannabiksen käyttö kehittyy Suomessa vuoteen 2025 mennessä** (kannabiksen käyttö elinaikana, %). Vastausvaihtoehdot olivat ”laskee paljon” (on alle 6 %), ”laskee jonkin verran” (on 6–10 %), ”pysyy nykyisellä tasolla” (on 10–11 %), ”kasvaa jonkin verran” (on 11–15 %) tai ”kasvaa paljon” (on yli 15 %). Taustatiedoksi panelisteille esitettiin kuvio yhdeksäsluokkalaisten kannabiksen käytöstä (%) vuosina 1995–2011. Vuonna 2011 tehdyn eurooppalaisen koululaisten päihteiden käyttöä kartoittaneen ESPAD-tutkimuksen mukaan 15–16-vuotiaista suomalaisista koululaisista 11 prosenttia oli kokeillut kannabista ainakin kerran elämässään. Nuorten kannabiksen käyttö on yleistynyt maassamme, sillä vuonna 1995 vastaava luku oli viisi prosenttia. (Raitasalo ym. 2012.)

Valtaosa panelisteista (71 %) uskoi nuorten kannabiksen käytön lisääntyvän jonkin verran tai paljon tulevaisuudessa (kuvio 2, kysymys 3). Vain yksi vastaaja uskoi kannabiksen käytön vähenevän. Osa vastaajista argumentoi, että kannabiksen sääntelyn vapautuminen kansainvälisesti lisää käyttöä myös Suomessa, ja saatavuus on jo nyt hyvä: ”Kasvaneen, johtuu kansainvälisestä mietojen huumeiden laillistamisesta ja käytön sallimisesta. Kasvaa reilustikin, jos se Suomessa vapautuisi käytön osalta.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, kasvaa jonkin verran.) Nuorten keskuudessa ”sofistikoituneen kannabiksen käytön” arveltiin haastavan alkoholinkulutuksen, mihin vaikuttaa myös sosiaalinen media (Kansallinen taso, julkinen sektori, kasvaa jonkin verran).

”Kannabiksella on kova positiivinen noste. Haittoja eivät käyttäjät tunnusta lainkaan olevan, vain myönteisiä puolia. Helppo viljellä itse, halpa hankkia. Suuri riski mielenterveydelle, mitä eivät käyttäjät myöskään halua myöntää. Porttiteoriaa ei voi unohtaa, sanotaan mitä tahansa.” (Paikallinen taso, järjestöt, kasvaa jonkin verran.)

Kannabiksen osalta sosiaalisen polarisaation nähtiin lisäävän käyttöä joissain ryhmissä. Jotkut panelistit painottivat valistuksen merkitystä kannabisehkäisyyssä sääntelyn mahdollisesti vapautuessa. Myös kohdennettuja menetelmiä suositeltiin yleisehkäisyyn sijasta: ”Voi kasvaa jonkin verran – –, jos ehkäisevän päihdetyön menetelmät eivät kehity ja edelleen [käytetään] liian vähän kohdennettuja eri käyttäjäryhmiin perustuvia menetelmiä, yleisehkäisy ei ratkaise näitä kysymyksiä.” (Kan-

sallinen taso, julkinen sektori, kasvaa jonkin verran.) Kannabiksen käyttöä hillitsevinä tekijöinä pidettiin lisääntyntä haittatietoisuutta ja ”buumin” ohimenoamista.

”Kannabiksen haitoista tiedetään ja puhutaan paremmin, joten nuoret pystyvät tekemään valintansa kannabiksen suhteen entisen sijaan myös tietopohjalta (nyk. ’mutu’).” (Alueellinen taso, järjestöt, pysyy nykyisellä tasolla.)

Nuorten rahapelaamisen osalta panelistit arvioivat, **miten viikoittain rahapelejä pelaavien osuus (%) kahdeksannen ja yhdeksännen luokan oppilaista kehittyy Suomessa vuoteen 2025 mennessä**. Vastausvaihtoehdot olivat ”laskee paljon” (on alle 15 %), ”laskee jonkin verran” (on 15–20 %), ”pysyy nykyisellä tasolla” (on 20–21 %), ”kasvaa jonkin verran” (on 21–26 %) tai ”kasvaa paljon” (on yli 26 %). Taustatiedoksi panelisteille kerrottiin, että 20,4 prosenttia suomalaisista kahdeksan- ja yhdeksäsluokkalaisista ilmoitti pelanneensa rahapelejä viikoittain vuonna 2011 (Sotkanet; Kouluterveyskysely). Nuorten rahapelaaminen on vähentynyt viime vuosina. Suomalaisten rahapelaamista selvittäneen kyselyn mukaan edeltävän vuoden aikana pelanneiden osuus 15–17-vuotiaista pieneni 66 prosentista 47 prosenttiin vuosina 2007–2011. (Turja ym. 2011.)

Panelisteista hieman yli puolet ounasteli, että nuorten rahapelaaminen yleistyy jonkin verran tai paljon tulevaisuudessa (kuviokuva 2, kysymys 4). Noin kolmasosa uskoi sen pysyvän nykyisellä tasolla, ja vain 15 prosenttia arvioi trendin laskevan. Monet panelistit arvioivat, että netin tarjoamat pelimahdollisuudet sekä digitaalisessa pelaamisessa että rahapelaamisessa lisäävät nuorten pelaamista tulevaisuudessa: ”Netin antamat mahdollisuudet ja vapaa-ajanvietto siellä ovat yksi syy tähän [pelaamisen lisääntymiseen], toinen syy on nykyajan synnyttämä juurettomuus, pako arjesta pelimaailmaan.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, kasvaa jonkin verran.) Viihdeteollisuuden kehittämien uusien pelituotteiden arveltiin olevan sääntelyn ulottumattomissa, ja uusi teknologia tarjoaa entistä enemmän mahdollisuuksia rahapelaamiseen. Rahapelihaittojen arvioitiin kasautuvan yksinäisille nuorille, jotka ”ajautuvat rahapelien maailmaan” suojaavien verkostojen puuttuessa. Nuorten pelaamisen sääntelyssä vanhemmilla nähtiin olevan erityinen vastuu.

”Rahapelien määrittely tulee muuttumaan. Perinteisten yksinoikeusjärjestelmän tuottamien rahapelien (joita tässä tarkoitettaneen) osuus pysyy nuorten osalta jokseenkin hallinnassa, mutta tilanteen sekoittavat viihdeteollisuuden pelit, joita on yhä vaikeampaa erottaa näistä Arpajaislaissa säädellyistä peleistä.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, kasvaa paljon.)

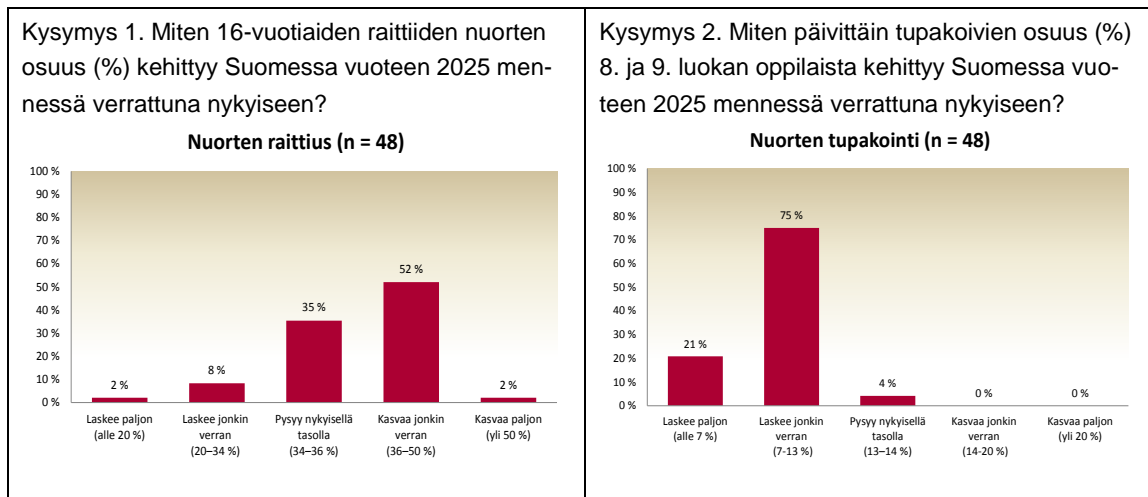
”Älypuhelimien ym. muiden myötä pelaaminen helpottuu. – – Tässäkin näen, että perheiden taloudellisella tilanteella on vaikutusta pelaamiseen.

Myös yksinäiset nuoret voivat ajautua rahapelien maailmaan.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, pysyy nykyisellä tasolla.)

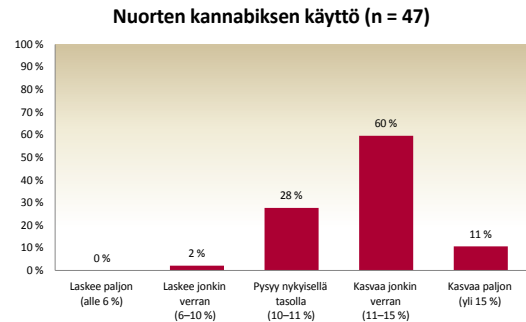
Toisaalta osa panelisteista painotti, että kehittyvä teknologia mahdollistaa entistä vastuullisemman pelitoiminnan, mikä hillitsee nuorten pelaamista: ”Vastuullinen pelitoiminta on kehittynyt, lainsäädäntö on kehittynyt. Automaateissa toimii vain sähköinen raha. Väärinkäyttö on vähentynyt olennaisesti.” (Kansallinen taso, järjestöt, laskee paljon.) Myös ikärajalainsäädännön tehokas valvonta voi vähentää nuorten rahapelaamista ja edelleen pelihaittoja tulevaisuudessa: ”Merkkejä pelaavien määrän laskusta on jo nyt kouluterveyskyselyssä. Liittyy paljon ikärajan nostoon sekä sen valvontaan.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, laskee jonkin verran.) Verkkopelaaminen nähtiin kuitenkin yleisesti pulmallisena.

”Laskee, koska asiasta on alettu puhumaan ja ikärajavaltontaa ja lainsäädäntöä tiukennetaan. Netti on ongelma. Miten rahapelaamista valvotaan netissä?” (Alueellinen taso, julkinen sektori, laskee jonkin verran.)

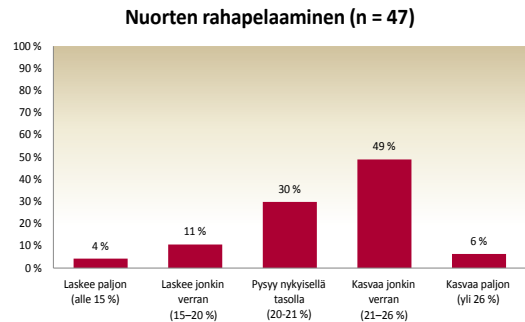
Kuvio 2. Panelistien arviot nuorten päihteiden käytön, tupakoinnin ja rahapelaamisen trendien kehityksestä vuoteen 2025 mennessä (panelistien arviot prosentteina).

Kysymys 3. Miten kannabista käyttäneiden yhdeksäsluokkalaisten nuorten osuus (%) kehittyi Suomessa vuoteen 2025 mennessä verrattuna nykyiseen?

Kysymys 4. Miten viikoittain rahapelejä pelaavien osuus (%) 8. ja 9. luokan oppilaista kehittyi Suomessa vuoteen 2025 mennessä verrattuna nykyiseen?

4.3 Haitat

Panelisteja pyydettiin arvioimaan myös joidenkin haittaindikaattoreiden kehitystä vuoteen 2025 mennessä. Valitut indikaattorit kuvaavat erilaisia haittatyyppejä. Kroonisten alkoholihaittojen osalta panelistit arvioivat, **miten maksasairauskuolemien määrä kehittyi Suomessa vuoteen 2025 mennessä** (ikävakioidut maksasairauskuolemat 100 000 asukasta kohti). Vastausvaihtoehdot olivat ”laskee paljon” (on alle 10), ”laskee jonkin verran” (on 10–19), ”pysyy nykyisellä tasolla” (on 19–20), ”kasvaa jonkin verran” (on 20–30) tai ”kasvaa paljon” (on yli 30). Taustaksi maksasairauskuolemien kehityksestä panelisteille esitettiin kuvio vuosilta 1969–2011. Alkoholiperäiset maksakirroosikuolemat ovat yleistyneet paljon nopeammin kuin alkoholinkulutus on kasvanut. 1960-luvun puolessavälissä maksasairauskuolemia oli ainoastaan kymmenkunta vuodessa. Vuoden 2004 veroalennuksen jälkeen alkoholiperäisten maksakirroosikuolemien vuosittainen määrä on asettunut noin 1 000–1 100 tapauksen paikkeille. (Karlsson ym. 2013, 29.)

Valtaosa panelisteista arvioi, että maksasairauskuolemien määrä joko laskee jonkin verran (46 %) tai pysyy nykyisellä tasolla (46 %) tulevaisuudessa (kuvio 3, kysymys 1). Maksasairauskuolemien vähenemisen syiksi ajateltiin saatavuuden kiristymistä ja juomatapojen muuttumista pienempiä kertakulutusannoksia suosivaksi. Jotkut panelistit myös uskoivat, että varhainen puuttuminen ja riskikulutuksen seulominen vaikuttavat kulutusmääriin ja vähentävät näin myös maksakirroosikuolemia.

”Varhainen puuttuminen, riskikulutuksen seulominen alkaa purra ja kirroosikuolemat vähenevät hiljalleen. Kulutuksen kääntymisen laskuun vä-

hentää suoraan maksasairauskuolemia.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, laskee jonkin verran.)

Muutamit panelistit toivat esiin sen, että ikääntyvien alkoholinkäytön lisääntyminen ja naisten maksasairauksien yleistyminen lisäävät myös maksasairauskuolemien määrää: ”Kasvaa, kun naisten maksasairaudet lisääntyvät.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, kasvaa jonkin verran.) Kriittisesti todettiin, että suurten ikäluokkien hyvä taloudellinen asema ja eläkkeet mahdollistavat runsaan alkoholinkäytön. Toisaalta maksasairauskuolemien uskottiin vähenevän ”[s]uurten ikäluokkien väistyessä – – Suurille ikäluokille alkoholi on ollut ’kielletty hedelmä’, joka on pitänyt juoda kaikki. Varsinkin, jos ilmaista.” (Kansallinen taso, elinkeinoelämä, laskee paljon.)

”Ikääntyvien alkoholinkäyttö ei ole laskussa, suuret ikäluokat ovat taloudellisesti hyvissä asemissa ja eläkkeet mahdollistavat runsaan alkoholin käytön. Vaikka alkoholin käyttö tulevana vuosina laskee koko väestössä, eivät positiiviset vaikutukset näy heti maksasairauskuolemissa.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, pysyy nykyisellä tasolla.)

Akuuttien alkoholihaittojen osalta panelistit arvioivat, **miten pahoinpitelyjen määrä kehittyi Suomessa vuoteen 2025 mennessä** (poliisin tietoon tulleiden pahoinpitelyiden määrä). Vastausvaihtoehdot olivat ”laskee paljon” (on alle 25 000), ”laskee jonkin verran” (on 25 000–37 000), ”pysyy nykyisellä tasolla” (on 37 000–38 000), ”kasvaa jonkin verran” (on 38 000–50 000) tai ”kasvaa paljon” (on yli 50 000). Panelisteille esitettiin taustatiedoksi aikasarjakuvio poliisin tietoon tulleiden pahoinpitelytapauksien määrästä vuosilta 1990–2012. Pahoinpitelyiden määrän kehitys noudattaa varsin tarkkaan alkoholin kokonaiskulutuksen käyrää. Tapauksien määrä kolminkertaistui vuodesta 1969 huippuvuoteen 2011, jolloin pahoinpitelytapauksia kirjattiin 40 590. Tämän jälkeen määrä on hieman laskenut. (Karlsson ym. 2013, 28.)

Pahoinpitelyjen määrän arvioinnissa vastaukset hajautuivat eri vaihtoehtojen välille (kuvio 3, kysymys 2). Enemmistö uskoi määrän pysyvän nykyisellä tasolla (38 %) tai kehityksen kääntyvän laskuun (35 %). Pahoinpitelyjen vähenemistä ennakoivat panelistit muun muassa argumentoivat, että akuutit haitat vähenevät, kun juomatavoissa siirrytään väkevistä miedompiin. Jotkut panelistit korostivat myös muiden sosiaalisten muutosten, kuten asuinalueiden eriytymisen ja sosiaalisten suhteiden rapautumisen, vaikutusta. Sosiaalisten haittojen ehkäisy edellyttää laajalaisia toimintamuotoja: ”Tämä riippuu paljon siitä, millaista ehkäisevää työtä tehdään minkäkin väkivaltamuodon parissa. Ehkäisevällä työllä tarkoitetaan tässä siis muutakin kuin haittojen vähentämistä ja valvonnan lisäämistä.” (Paikallinen taso, ept-toteutus, laskee jonkin verran.) Ratkaisuihin tarjottiin myös valvonnan tehostu-

miseen tähtäävää Paikallinen alkoholipolitiikka- eli Pakka-mallia ja vastuullisen anniskelun vahvistumista.

”– polarisaatio vaikuttaa jonkin verran väkivallantekoihin, samoin yleinen kulttuurinen väkivallan yleistymisen ja välinpitämättömyys puuttua tilanteisiin, ja toisaalta myös väkivaltatilanteiden systemaattinen ennalta ehkäisy ei saa tarvittavaa kannatusta turvallisuussuunnittelusta ja toimenpiteistä huolimatta.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, pysyy nykyisellä tasolla.)

Panelistit, jotka ennakoivat pahoinpitelyiden määrän kasvavan, painottivat sosiaalisten tekijöiden vaikutusta ilmiöön: ”Taloudellinen kehitys, työttömyys, monikulttuurisuuteen liittyvät konfliktit, huumemaailman raaistuminen.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, kasvaa paljon.) Toisaalta korostettiin, että alkoholi ja väkivalta liittyvät toisiinsa, sillä päihtyneenä aggressio purkautuu helpommin. Päihteiden käytön ja sosiaalisten ongelmien kasautuminen tuotiin myös pahoinpitelyiden osalta vahvasti esiin.

”Jos päihteiden ongelmakäyttö edelleen polarisoituu, se saattaa lisätä ryhmän keskinäistä väkivallankäyttöä ja perheväkivaltaa sosiaalisista ongelmista kärsivien parissa.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, kasvaa jonkin verran.)

Tupakoinnin haittaindikaattoriksi valittiin muille kuin käyttäjälle itselleen aiheutuva haitta eli kotona tupakansavulle altistuminen. Panelistit arvioivat, **miten kotona tupakansavulle altistuneiden osuus (%) 15–64-vuotiaiden parissa kehittyi Suomessa vuoteen 2025 mennessä**. Vastausvaihtoehdot olivat ”laskee paljon” (on alle 15 %), ”laskee jonkin verran” (on 15–23 %), ”pysyy nykyisellä tasolla” (on 23–24 %), ”kasvaa jonkin verran” (on 24–32 %) tai ”kasvaa paljon” (on yli 32 %). Taustaksi panelisteille esitettiin aikasarja tupakansavulle kotona altistuneiden osuuksista (%) 15–64-vuotiaiden parissa. Suomalaisista 23 prosenttia vastasi altistuneensa tupakansavulle kotona vuonna 2009, mikä on kolme prosenttia vähemmän kuin kymmenen vuotta aikaisemmin. (AVTK-aineisto; vrt. Helakorpi ym. 2010.) Vuonna 2010 kysymystä muutettiin siten, että myöhemmät tulokset eivät ole vertailukelpoisia aikaisempiin vuosiin, joten ilmiön kehityssuuntaa on kyselytutkimusten valossa vaikea arvioida (Heloma, henkilökohtainen tiedonanto).

Vastaajien ehdoton enemmistö arvioi, että tupakansavulle altistuminen kotona vähenee tulevaisuudessa (kuviokuva 3, kysymys 3). Jopa 94 prosenttia vastaajista oli tätä mieltä. Tupakansavulle altistumisen vähenemiseen vaikuttavat panelistien mukaan tupakoinnin entistä tiukempi juridinen ja normatiivinen sääntely. Tupakoinnin todettiin yleisesti ottaen vähenevän ja ihmisten tietoisuuden terveyshaitoista vahvistuvan.

Yhtenä varauksena mainittiin, että tupakoinnin kieltäminen julkisilla paikoilla voi lisätä kotona tupakointia. Tupakansavulle altistumiseen myös tulevaisuudessa saat- taisi puolestaan vaikuttaa se, että ”nuoret ja aikuiset polttavat edelleen monissa tilai- suuksissa ja esim. kauppojen oviaukoilla ja jonoissa” (Paikallinen taso, ept-toteutus, pysyy nykyisellä tasolla).

”Tupakointi ajetaan säädöstenkin kautta niin ahtaalle, mitä tulee sisätiloisa tupakointiin, ja jatkossa myös parveketupakointiin, että altistuneiden määräkin tulee laskemaan.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, laskee paljon.)

”Mikäli tupakointia rajoitetaan julkisilla paikoilla yhä enemmän, saattaa tupakointi siirtyä sisätiloihin koteihin. Toisaalta taas parveketupakointi luultavasti kielletään tulevaisuudessa monissa taloyhtiöissä. Jos lainsäädäntöä kiristämällä saadaan tupakointia vähenemään, kotona tupakansavulle altistuminen voi vähentyä.” (Kansallinen taso, ept-koordinaatio, laskee jonkin verran.)

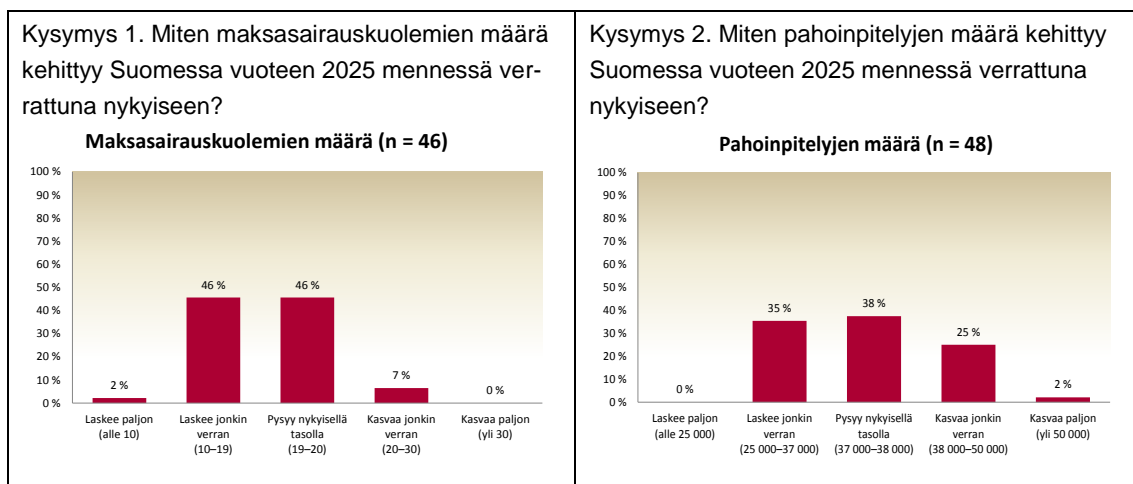
Laittomien päihteiden osalta haittaindikaattoriksi valittiin huumausainekuolemien määrä. Panelistit arvioivat, **miten huumausainekuolemien määrä vuodessa kehitty Suomessa vuoteen 2025 mennessä**. Vastausvaihtoehdot olivat ”laskee paljon” (on alle 80), ”laskee jonkin verran” (on 80–150), ”pysyy nykyisellä tasolla” (on 150–160), ”kasvaa jonkin verran” (on 160–250) tai ”kasvaa paljon” (on yli 250). Panelisteille esitettiin taustatiedoksi aikasarja huumausainekuolemien määristä kuolinsyytilastoissa vuosilta 2000–2010. Huume-kuolemien määrä on jonkin verran lisääntynyt sitten vuoden 2000, jolloin kuolemia oli 134. Vuonna 2010 huume-kuolemia oli 156, mutta eniten kuolemia on ollut vuonna 2009, jolloin niitä kirjattiin 175. (Varjonen ym. 2012, 94; myös Vuori ym. 2012.)

Vastaajista 42 prosenttia uskoi huumausainekuolemien määrän olevan kasvussa, ja sama osuus panelisteista arvioi kuolemien pysyvän nykyisellä tasolla (kuvio 3, kysymys 4). Syiksi huumausainekuolemien lisääntymiseen mainittiin sekakäytön yleistyminen, muuntohuumeet ja huumausaineiden käytön arkipäiväistyminen. Huo- li uusien huumeiden yllättävistä vaikutuksista toistui monessa vastauksessa. Vaikeasti annosteltavien uusien kemikaalien ja muuntohuumeiden aiheuttamat vahinko- kuolemat saattavat lisääntyä. Eräs panelisti kommentoi, että heroini ja muut opiaatit tulevat syrjäyttämään buprenorfiinin jo ennen vuotta 2025 ja sen vuoksi kuolemien määrä kasvaa (Kansallinen taso, ept-koordinaatio). Toinen panelisti kommentoi, että huumausainekuolemien kehitys on vahvasti suhteessa vallitsevaan päihdepolitiikkaan ja lainsäädäntöön (Paikallinen taso, järjestöt, pysyy nykyisellä tasolla). Erään panelistin mukaan mahdollisuuksia huumausainekuolemien vähentämiseen löytyisi, jos rangaistavuusnäkökulman rinnalle saataisiin muita keinoja.

”Huometrendit ovat muuttuvia ja pakkaa sekoittaa vielä alkoholi. Heroiinin paluusta on puhuttu, mutta ei ole näkynyt. Muuten voisi laskeakin, mutta muuntohuumeisiin liittyvä käyttäjien kokemattomuus pitänee kuolemat samalla tasolla.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, pysyy nykyisellä tasolla.)

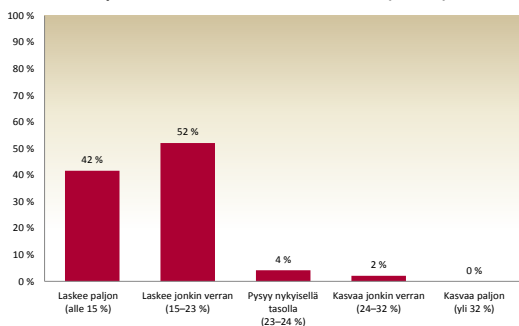
”Mahdollisuuksia laskuun on, jos rangaistavuusnäkökulman rinnalle saadaan vahvasti muita keinoja. Tähän tulisi kiinnittää huomiota myös yleisen yhteiskuntapolitiikan ja tapaturmien ehkäisyn puolella (myrkytyskuolemat) sekä saada käyttäjille apua/tukea mahdollisimman varhain ja matalalla kynnyksellä (ml. vertaistuki ja -viestintä).” (Kansallinen taso, julkinen sektori, pysyy nykyisellä tasolla.)

Kuvio 3. Panelistien arviot päihteiden käyttöön ja tupakointiin liittyvien haittatrendien kehityksestä vuoteen 2025 mennessä (panelistien arviot prosentteina).

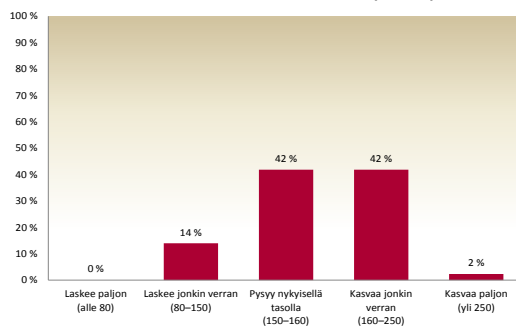
Kysymys 3. Miten kotona tupakansavulle altistuneiden osuus (%) 15–64-vuotiaiden parissa kehittyy Suomessa vuoteen 2025 mennessä verrattuna nykyiseen?

Tupakansavulle altistuminen kotona (n = 48)

Kysymys 4. Miten huumausainekuolemien määrä kehittyi Suomessa vuoteen 2025 mennessä verrattuna nykyiseen?

Huumausainekuolemien määrä (n = 43)

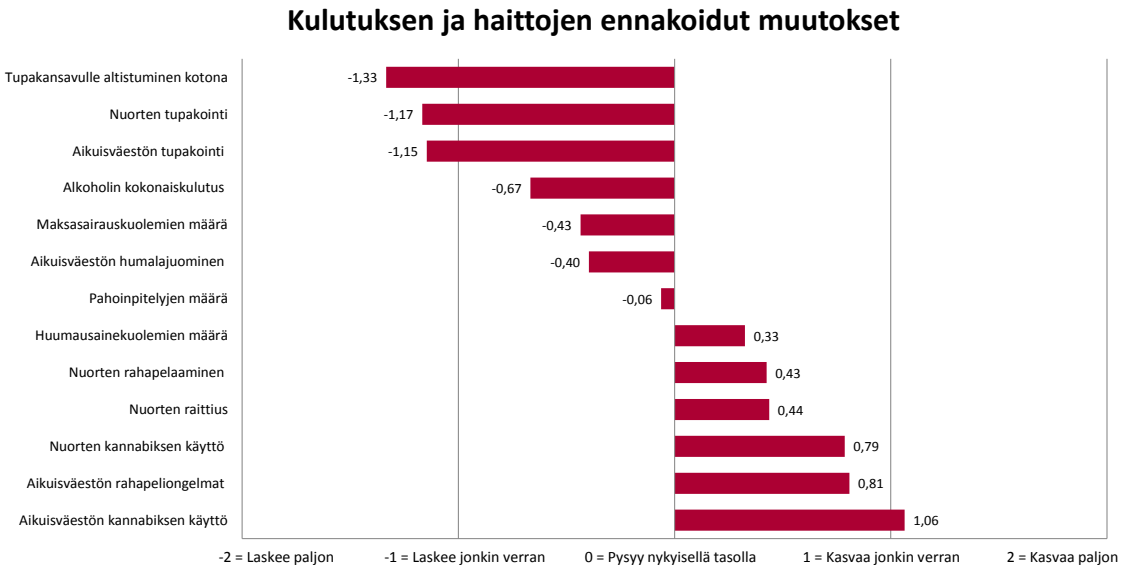

4.4 Trendien vertailu ja ehkäisevän päihdetyön painopisteet

Kulutus- ja haittatrendien ennakkoinnin yhteenvetona panelistien vastauksista laskettiin indikaattorikohtaiset suhdeluvut, joiden avulla voidaan verrata eri tuotteiden kulutuksen ja haittojen kehityssuuntaa tulevaisuudessa. Kuviossa 4 esitetyt suhdeluvut on laskettu vastausten keskiarvoina.⁵ Vertaileva tarkastelu luo karkean yleiskuvan kulutus- ja haittatrendien ennakoituista suunnista, vaikka eri indikaattoreiden osalta vastausvaihtoehdot oli skaalattu erikseen.

⁵ Vastausvaihtoehdoille annettiin arvot (-2 = laskee paljon; -1 = laskee jonkin verran; 0 = pysyy nykyisellä tasolla; 1 = kasvaa jonkin verran; 2 = kasvaa paljon), jotka kerrottiin vastausten lukumäärällä, laskettiin yhteen ja jaettiin kysymykseen vastanneiden määrällä (esim. tupakansavulle altistuminen kotona: $\frac{(-2 \cdot 20) + (-1 \cdot 25) + (0 \cdot 2) + (1 \cdot 1) + (2 \cdot 0)}{48} = -1,33$).

Kuvio 4. Alkoholin, tupakan, huumeiden ja rahapelaamisen ennakoitujen kulutus- ja haittatrendien vertailu vuoteen 2025 mennessä (panelistien vastauksista lasketut suhdeluvut).

Paneelin arviot eri kulutus- ja haittatrendien kehityssuunnista poikkesivat toisistaan ja jakautuivat varsin selvästi lasku- ja noususuuntaisiin. Arvioitavista trendeistä sekä nuorten että aikuisväestön *tupakoinnin arvioitiin vähenevän eniten*. Samoin tupakansavulle altistumisen kotona nähtiin vähenevän jyrkästi. *Alkoholinkäytön ja haittojen arvioitiin myös vähenevän*, joskaan ei niin paljon kuin tupakoinnin. Alkoholin kokonaiskulutuksen, humalajuomisen ja alkoholiehtoisten haittojen arvioitiin vähenevän ja nuorten raittiuden lisääntyvän.

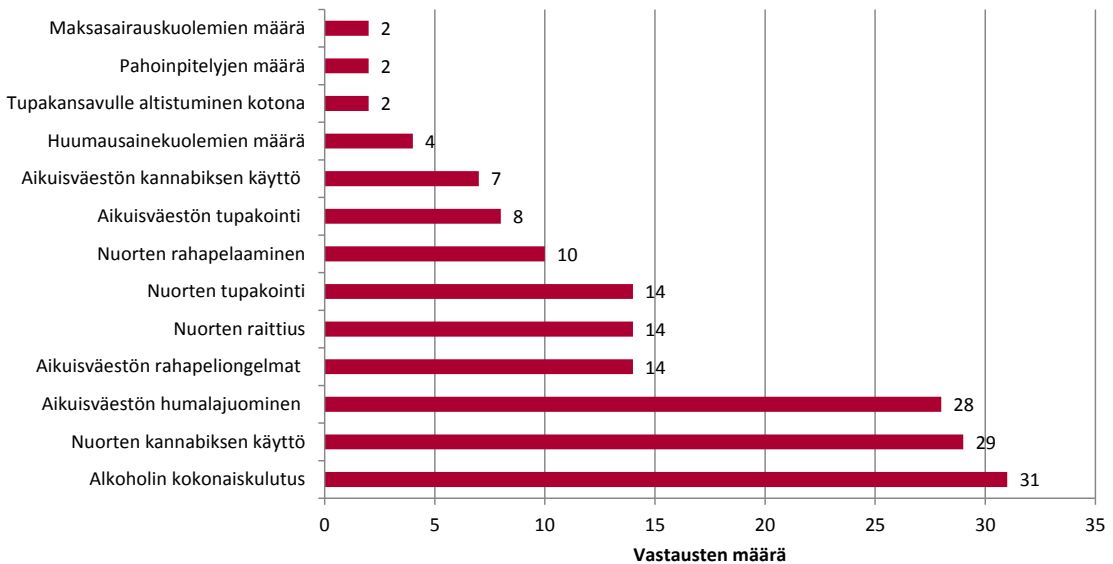
Paneelin arvioiden mukaan *rahapelaaminen, rahapeliongelmat ja kannabiksen käyttö ovat yleistymiä ilmiöitä*. Nuorten rahapelaamisen arvioitiin lisääntyvän jonkin verran ja aikuisväestön rahapeliongelmien yleistyvän vielä enemmän. Selvää kasvua ennustettiin sekä nuorten että aikuisten kannabiksen käytölle. Myös huumausainekuolemien määrän arvioitiin lisääntyvän hieman nykyisestä.

Paneelityöskentelyn kolmannella kierroksella arvioitiin myös sitä, mihin kulutus- ja haittailmiöihin ehkäisevän päihdetyön voimavarat tulisi ensisijaisesti kohdistaa tulevaisuudessa. Virikkeeksi panelisteille esitettiin tiivistelmä heidän tekemistään kulutus- ja haittatrendien ennakoinneista, ja panelisteja pyydettiin valitsemaan neljä heidän mielestään tärkeintä ehkäisevän päihdetyön sisältöaluetta vuonna 2025. Kuviossa 5 esitetään tulokset ehkäisevän päihdetyön painopisteiden arvioinnista. Tulokset on esitetty vastausten kumulatiivisina määrinä. Luku kunkin indikaattorin

kohdalla kertoo siitä, kuinka moni vastaaja on valinnut sen painopistealueeksi: mitä suurempi luku on, sitä tärkeämmäksi painopisteeksi paneeli on arvioinut indikaattorin.

Kuvio 5. Panelistien arviot ehkäisevän päihdetyön painopisteistä vuonna 2025 (panelistien vastausten lukumäärät).

Ehkäisevän päihdetyön painopistealueet

Panelistien vastauksissa erottui selvä kolmen painopistealueen kärki. Nämä ovat alkoholin kokonaiskulutus, nuorten kannabiksen käyttö ja aikuisväestön humalajuominen. Vaikka panelistit arvioivat alkoholin kokonaiskulutuksen ja humalajuomisen olevan laskusuunnassa, näitä pidettiin edelleen ehkäisevän päihdetyön keskeisimpinä haasteina. Monet panelistit painottivat, että alkoholinkulutus koskee laajoja väestöryhmiä ja haitat heijastuvat laajalti yhteiskunnassa.

”Alkoholin kokonaiskulutus ja humalajuominen koskevat suuria väestöryhmiä, ja vaikuttavat kokonaiskansanterveyteen. Aikuisväestön päihdekäyttäytyminen ja -asenteet vaikuttavat myös nuorten päihteiden käyttöön.” (Paikallinen taso, järjestöt.)

”Aikuisten humalajuominen ja alkoholin suurkulutus aiheuttaa suurimmat haitat yhteiskunnalle, perheille ja yksilölle. Humalajuomisen kulttuuri on

edelleen voimissaan ja sen kyseenalaistamiseen tulisi panostaa. Nuorten raittiutta tai kohtuukäyttöä tulisi vahvistaa.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio.)

Nuorten kannabiksen käyttö arvioitiin tärkeäksi tulevaisuuden painopistealueeksi, mitä perusteltiin kannabiskontrollin mahdollisella lievenemisellä ja nuorten kannabiskokeilujen lisääntymisellä: ”Jos kannabiksen kontrolli lievenee ulkomailla tai kotimaassa tarkoittaa se käytön lisääntymistä ja vaikka kaikille ei haittoja tulekaan aina osalle tulee.” (Kansallinen taso, julkinen sektori.) Kannabistietouden arveltiin myös olevan heikompaa kuin alkoholia ja tupakkaa koskevan ymmärryksen.

”Miedot huumeet tulevat nyt voimakkaasti. Jäädäkseen. Olisi viisasta tehdä se mitä voidaan ennen ongelman laajenemista. Ymmärrys alkoholin ja tupakan suhteen on aikuisten ja vanhempien tiedossa, mutta kannabikseen suhtaudutaan kevyesti ja siitä tiedetään keskimääräisesti hyvin vähän.” (Kansallinen taso, elinkeinoelämä.)

Paneeli nosti myös rahapeliongelmat suhteellisen tärkeälle sijalle tulevaisuuden ehkäisevässä päihdetyössä, mikä heijastelee panelistien ajatuksia rahapeliongelmien todennäköisestä kasvusta: ”Sekä aikuisväestön että nuorten rahapelaamiseen tulisi kiinnittää huomiota. Pelaaminen liittyy osittain nopeiden voittojen tavoitteluun, josta on tullut jokin kummallinen ihanne yhteiskunnassa.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio.) Nuoriin kohdistuva raittiuden ja tupakoimattomuuden edistäminen sekä nuorten rahapelaamiseen puuttuminen olivat tärkeitä painopistealueita.

”Rahapeliongelmat niin aikuisissa kuin nuorissa lisääntyneet. Tämän tunnistaminen vielä heikkoa ja hoitokeinot huonoja. Velkakierteeseen joutumisessa pitkäaikaiset seuraukset koko perheelle. Tulee tukea myös nuorten raittiutta. Lupa olla ottamatta. Tällä tavoin vaikutetaan parhaiten asenteisiin. Kannabis kokonaisuudessaan on portti kovempiin huumeisiin. Täähän panostettava erityisesti.” (Alueellinen taso, julkinen sektori.)

Tupakointia ei pidetty niin keskeisenä ehkäisevän päihdetyön toiminta-alueena kuin alkoholin ja kannabiksen käytön ehkäisyä. Tämä liittyy yleiseen optimismiin tupakoinnin vastaisen työn onnistumisesta myös tulevaisuudessa. Kautta linjan panelistit arvioivat tupakoinnin vähenevän, ja myös tupakointiin kohdistuvan kontrollin arvioitiin olevan hyväksyttävää. Muita panelistien ehdottamia painopistealueita olivat läheisten auttaminen, päihdeviestinnän, -politiikan ja -tiedon lukutaito sekä ikääntyvään väestöön kohdentuvat erityistoimet.

5. Ehkäisevän päihdetyön menetelmät ja politiikkatoimet

Ehkäisevän päihdetyön menetelmien kirjo on laaja. Ehkäisevän päihdetyön keinoin pyritään vähentämään päihteiden saatavuutta, kysyntää ja haittoja. Nämä toimet ulottuvat koko väestöön kohdistuvista yleisehkäisevistä politiikkatoimista riski- ja terveyskysymysten seuloon palvelujärjestelmässä. Kuten vuonna 2006 julkaistuissa Ehkäisevän päihdetyön laatukriteereissä (Stakes 2006) todetaan, ehkäisevän päihdetyön käsite on niin laaja ja monikerroksinen, että se sallii mitä moninaisimman toiminnan päihdehaittojen ehkäisyn nimissä. Usein toistettu näkemys on, että systemaattisesti ja pitkäjänteisesti yhteen sovitettujen toimenpiteiden, joissa saatavuuden sääntely yhdistyy muihin keinoihin, ovat tehokkaampia kuin irralliset projektit tai hankkeet (Fors ym. 2013).

Tässä luvussa tarkastellaan, miten asiantuntijapaneeli arvioi ehkäisevän päihdetyön menetelmiä ja politiikkatoimia sekä niiden kehittymistä tulevaisuudessa. Paneelin tekemän menetelmä- ja politiikka-arvioinnin tarkoituksena on nostaa esiin joitain avaintemoja mahdollisista tulevaisuudenkuluista, ei kattaa koko ehkäisevän päihdetyön menetelmäpalettia. Yksi keskeinen teema ovat ehkäisevän työn tehokkuudesta ja vaikuttavuudesta käyty keskustelut.

Panelistit arvioivat ehkäisevän päihdetyön keinovalikoimaa ja politiikkatoimia koskevien tulevaisuusväitteiden todennäköisyyttä ja toivottavuutta viiden asteikon mittarilla (ks. luku 3.5, sivu 26–27). Tulosten prosenttijakaumat on esitetty pylväskuviona kunkin väitteen osalta. Panelistit perustelivat kantojaan avovastauksilla, joita kuvataan suorilla sitaateilla. Sitaattien loppuun on merkitty vastaajan edustama toimitaho sekä se, miten todennäköisenä ja toivottavana hän piti arvioitavaa väitettä (esim. Alueellinen taso, julkinen sektori, tod+/ toiv+). Todennäköisyys- ja toivottavuusarvioista lasketut suhdeluvut on merkitty kunkin väitteen kohdalle sulkuihin. Suhdeluku kiteyttää väitteen todennäköisyys- ja toivottavuusasteen koko paneelin vastauksissa: mitä suurempi suhdeluku on, sitä todennäköisempänä ja toivottavampana paneeli pitää väitteen toteutumista tulevaisuudessa. Sama esitystapa toistuu ehkäisevän päihdetyön arvopohjaa ja rakenteita tarkastelevissa luvuissa (luvut 6 ja 7).

5.1 Ehkäisevän päihdetyön toimet ja kohderyhmät

5.1.1 Nuoret ehkäisevän päihdetyön kohderyhmänä

Delfoi-panelistien vastauksissa nuoriso erottui ehkäisevän päihdetyön keskeisimpänä kohderyhmänä. Nuorisoon kohdistuvat toimet olivat paneelin selvän enemmistön mielestä keskiössä myös vuonna 2025, ja miltei kaikkia toimia pidettiin hyvin kannatettavina. Väitettä ”**Lasten ja nuorten elämänhallinnan yleinen vahvistaminen kouluissa on erillisiä päihdekasvatusohjelmia tärkeämpää vuonna 2025**” panelistit pitivät erittäin todennäköisenä ja myönteisenä tulevaisuuskuvana (kuvio 6, väite a; suhdeluvut 0,83/0,91). Panelistit korostivat koulumaailman yhä keskeisempää asemaa tulevaisuuden ehkäisevässä päihdetyössä ja kasvatustyössä yleisemmin. Päihdekasvatusohjelmien suurimpina puutteina pidettiin niiden eriytyneisyyttä ja irrallisuutta suuremmista elämänhallinnan kokonaisuuksista: ”Elämänhallinta liittyy kiinteästi päihdehaittojen ehkäisyyn. Erilliset päihdekasvatusohjelmat voivat jäädä irrallisiksi.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv+.)

”Uskon vahvuuksien vahvistamiseen ja pysyvän muutoksen tekemiseen. Erilliset päihdekasvatusohjelmat ovat irrallisia ja jäävät usein vaille todellista merkitystä, mikäli niitä ei ole kytketty osaksi jotakin suurempaa esim. elämänhallinnan kokonaisuutta. Jatkuvuus on tässäkin se taikasana.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/toiv++.)

”Koulumaailma saa ottaa isomman osan kasvatuksesta perheiden huonovointisuuden lisääntyessä.” (Kansallinen taso, elinkeinoelämä, tod+/toiv++.)

Lasten ja nuorten elämänhallinnan vahvistamista kohtaan ei juuri esitetty kritiikkiä avovastauksissa. Osa panelisteista oli huolissaan siitä, että lasten ja nuorten elämänhallinnan vahvistaminen tapahtuu muun ehkäisytoiminnan, kuten päihdeohjelmien ja päihdespesifisen valistuksen kustannuksella: ”Hyvä juttu periaatteessa, mutta ei korvaa konkreettia päihdetietoutta ja ’valistusta’.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod-/toiv+-.) Vaikka elämänhallinnan vahvistaminen osana ehkäisevää päihdetyötä sai suuren kannatuksen paneelissa, monet panelistit kuitenkin korostivat, että päihdetietouden lisäämistä ja yleistä valistustoimintaakin tarvitaan myös tulevaisuudessa. Eri lähestymistapoja pitää käyttää rinnakkain.

”Päihteet ja aineet, jotka muuttavat aivojen toimintaa ovat niin paljon kehittymässä, että ko. aineista pitää tiedottaa ja estää käyttö.” (Kansallinen taso, elinkeinoelämä, tod-/toiv-.)

”Kaikki ehkäisy on toivottavaa, koulussa tapahtuva ehkäisy ei korvaa yhteisön laajoja ehkäisyn keinoja.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod-/toiv+-.)

Myös väitettä ”**Nuorten vertaisryhmätoimintaa toteutetaan nykyistä laajemmin ehkäisevässä päihdetyössä vuonna 2025**” pidettiin todennäköisenä ja myönteisenä tulevaisuuskuvana (kuvio 6, väite b; suhdeluvut 0,73/0,92). Hyvin ja taidokkaasti toteutettua vertaisryhmätoimintaa pidettiin huokeana ja kustannustehokkaana ehkäisevän päihdetyön keinona: ”Vertaisryhmätoiminta on halpaa ja hyviä tuloksia tuottavaa.” (Kansallinen taso, elinkeinoelämä, tod++/toiv++.) Usean panelistin mielestä vertaisryhmätoiminnan merkitys oli selvässä kasvussa vuoteen 2025 mennessä, mitä perusteltiin toiminnan vähäisillä kustannuksilla. Jotkut panelistit korostivat yhteisöllisyyden arvoja ja vertaisryhmätoiminnan tuottamaa lisäarvoa osana nuorten ehkäisevää päihdetyötä. Joissakin puheenvuoroissa kuitenkin epäiltiin vertaisryhmätoiminnan soveltuvan huonosti nuorten ehkäisevään päihdetyöhön, tai sitten sitä pidettiin haasteellisena toimintamuotona. Nuorten vertaisryhmätoiminnan rinnalla tarvitaan aikuisten tukea ja työn ohjausta: ”Vertaisryhmätoiminnassa myös riskinsä, jos sitä ei ohjata ja seurata, muuten tärkeää toimintaa.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod-/toiv+.)

”Resursseja kun on vähän, toiminta saattaa jopa monipuolistua vertaisryhmätoiminnan kautta.” (Kansallinen taso, järjestöt, tod+/toiv++.)

”Uskon, että osallisuuden ja yhteisöllisyyden myötä myös vertaistoiminta tulee yleistymään. On kuitenkin toivottavaa, että sen ohjaukseen ja koulutukseen kiinnitetään paljon huomiota. Vertaisryhmätoiminnan rinnalla tarvitaan kuitenkin runsaasti myös mahdollisuuksia keskustella asioista aikuisten kanssa, eli tasapainon on hyvä säilyä.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv++.)

”Säästöt ja palveluiden alasajo synnyttävät enenevässä määrin halpaa vertaisryhmätoimintaa. En ole vakuuttunut vertaisryhmätoiminnan positiivisesta vaikuttavuudesta ainakaan nuorten kohdalla.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/toiv-.)

Panelistit pitivät hyvin todennäköisenä ja myönteisenä mahdollisuutena väitettä ”**Nuorten tupakointiin oppilaitoksissa puututaan nykyistä tiukemmin ja tehokkaammin vuonna 2025**” (kuvio 6, väite c; suhdeluvut 0,73/0,85). Vastaukset kuvasivat hyvin tupakoinnin vastaista yhteiskunnallista arvoilmapiiiriä, joka on vahvistunut viime vuosikymmenten aikana: ”Laki on niin tiukka ja kaikki ovat tekemässä muutosta Savuton Suomi asian eteen.” (Kansallinen taso, elinkeinoelämä,

tod+/toiv++.) Lisäksi vastauksista huokui usko siihen, että tulevaisuudessa on mahdollista toteuttaa uusia, entistä kovempia sanktioita ja tiukempaa tupakoinnin valvontaan. Jopa ne panelistit, jotka eivät pitäneet tupakointiin puuttumista oppilaitoksissa hyvänä keinona, uskoivat tupakoinnin vähenemiseen ja koko ilmiön marginalisoitumiseen tulevaisuuden Suomessa: ”Tupakointi on lähes kokonaan loppunut Suomessa. Marginaalinen ilmiö.” (Kansallinen taso, järjestöt, tod-/toiv-.) Toisaalta kriittisissä kannanotoissa kyseenalaistettiin rajoitusten mielekkäys.

”Kun savuttoman koulun oppilaat on ohjattu koulun pihalta kadulle koulun eteen tupakoimaan niin kaksinaismoralismi on voittanut. Tupakoitsijoista ei pidä tehdä toisen luokan kansalaisia. Kieltojen ja rajoitusten sijaan on innovoitava positiivisia ylläkkeitä terveellisiin elämäntapoihin.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv--.)

”Savuttomuus on lisääntynyt ja sanktiot koventuneet.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod++/toiv++.)

Väite ”Alkoholin, tupakan ja rahapelien ikärajoja valvotaan vähittäismyynnissä nykyistä tiukemmin vuonna 2025” nähtiin kaikkein todennäköisimpänä ja toivottavimpana tulevaisuuden kehityskulkuna (kuvio 6, väite d; suhdeluvut 0,86/0,95). Panelistit pitivät nuorisoa ehkäisevän päihdetyön keskeisenä kohderyhmänä, jonka ”suojelemiseen” myös tulevaisuudessa uskottiin riittävän poliittista tahtoa ja resursseja. Monet panelistit korostivat Paikallinen alkoholipoliittikka- eli Pakka-toimintamallin merkitystä ikärajavalvonnan tehostamisessa: ”Ikärajavalvonta on poliittisesti kiistaton asia ja sitä edistävä ns. Pakka-toimintamalli tuottaa jatkossakin hyviä tuloksia.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv++.) Pakka-mallissa ikärajavalvontaa tehostetaan paikallisella tasolla elinkeinoelämän, viranomaisten, järjestöjen ja vanhempien yhteistyönä (Fors ym. 2013 & Holmila ym. 2009). Pakka-mallia on viime vuosina sovellettu laajasti eri paikkakunnilla Suomessa (Tamminen 2012). Myönteisenä kehityksenä pidettiin myös vähittäisliikkeiden omavalvonnan ja ikärajavalvonnan tehostumista: ”Kauppiaiden omavalvonta toimii jo nyt paremmin, kiitos PTY:n uuden ikärajaohjeistuksen. Tänä vuonna tehtyjen ostokokeiden tulokset Porista kertovat kuitenkin, että vähittäismyynnin omavalvonnassa on vielä puutteita.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/toiv++.)

”Pakka-toimintamallin mukainen toiminta vahvistaa myös tätä näkökulmaa. Uusi laki taas vahvistaa PAKKAA, joten hyvin mahdollista, että näin käy.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/toiv++.)

Jotkut panelistit epäilivät, että ikärajavalvonta on jo nyt niin tehokasta, että kontrollia ei juuri enää voi tiukentaa tulevaisuudessa: ”Nykyiset kontrollikeinot ovat jo

erittäin tiukat.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/-/toiv+-.) Lisäksi valvontaviranomaisten resurssien arveltiin olevan rajallisia myös tulevaisuudessa: ”Valvontaviranomaisten määrä ei nykyisellään lisääntynyt, joten tuskin todennäköistä.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod+/-/toiv++.)

Siinä missä tiukkaa ikäraja- ja valvontaa vähittäisliikkeissä kannatettiin yleisesti, oli panelistien suhtautuminen poliisivaltuuksien laajentamiseen kriittisempää. Väitteen ”**Poliisin valtuudet puuttua alaikäisten alkoholin käyttöön ovat nykyistä laajemmalla vuonna 2025**” toteutumista pidettiin epävarmana, vaikka kehitys sinänsä nähtiin melko toivottavana tulevaisuuskuvana (kuvio 6, väite e; suhdeluvut 0,54/0,70). Panelistit luottivat poliisiin toimintaan osana ehkäisevää päihdetyötä, mutta poliisin valtuuksien merkittävään laajentamiseen tulevaisuudessa ei jaksettu uskoa. Yhtäältä valtuuksia pidettiin jo nyt täysin riittävinä ja toisaalta kyseenalaistettiin se, että alaikäisten alkoholinkäytön valvonta priorisoitaisiin poliisityössä resurssien vähentyessä: ”Poliisin resurssit kaventuvat kaiken aikaa, en siis usko, että panostavat tulevaisuudessakaan katuvalvontaan. Nuorten alkoholinkäyttö on myös siirtynyt sisätiloihin ja monin paikoin sitä ei ole lainkaan.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod--/toiv+-.) Monet panelistit korostivat, että vastuu ehkäisystä on vanhemmillä ja nuorilla itsellään.

”Poliiseja ei pidä valjastaa nuorten siiderivahdeiksi. Tehtävää on tarjottava nuorille itselleen ja heidän vanhemmilleen. Myös ikäraja- ja valvonta on pantava kuntoon tarjontapuolella.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod+/-/toiv--.)

”Eikös ne nyt ole jo aika kattavat, alkoholin pois ottaminen nuorilta ja hävittäminen. En oikein näe kuinka tuo tapahtuisi. Ja poliisien resurssitkin vaan laskevat koko ajan.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod--/toiv--.)

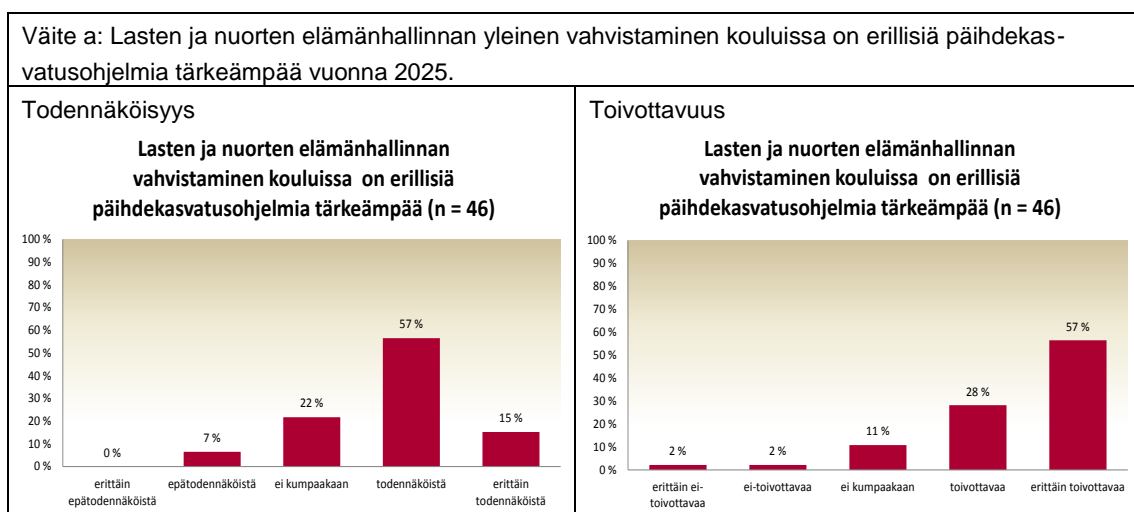
Vaikka nuorisotilanne nähtiin ehkäisevän päihdetyön keskeisenä kohderyhmänä, paneeli suhtautui ristiriitaisesti väitteeseen ”**Ehkäisevän päihdetyön voimavarat on keskitetty alaikäisten ja nuorten päihde-ehkäisyyn vuonna 2025**”. Kehityskulkua pidettiin todennäköisenä tulevaisuuskuvana, mutta arviot väitteen toivottavuudesta jakautuivat vastaajien kesken (kuvio 6, väite f; suhdeluvut 0,74/0,61). Yhtäältä ehkäisevän päihdetyön kohdentamista nuoriin pidettiin ymmärrettävänä kehityskulkuna, koska ”[a]ikuisten sekä yhteiskunnan on pidettävä huolta siitä, että nuoret kasvavat ja kehittyvät turvallisessa ympäristössä” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod+/-/toiv++). Lisäksi arveltiin, että ”[n]uoruudessa pystytään vaikuttamaan niin asenteisiin kuin käyttäytymiseen parhaalla mahdollisella tavalla” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod+/-/toiv+).

Toisaalta monet panelistit arvelivat, että ehkäisevän päihdetyön keskittäminen nuoriin tapahtuu aikuisväestön kustannuksella, mitä pidettiin ei-toivottavana uhkana:

”Nuoret ovat tärkeä kohderyhmä, mutta aikuisia ei saisi unohtaa.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv-.) Näkemystä perusteltiin sillä, että aikuisväestö käyttää suurimman osan päihteistä, ja nuoriin ei pystytä vaikuttamaan, elleivät käyttötavat muutu koko väestössä. Resurssien niukkenemisen nähtiin johtavan nuorten ehkäisevän päihdetyön priorisointiin: ”Ehkäisevää päihdetyötä pitää tehdä myös aikuisväestössä. Kuitenkin niukentuvat resurssit todennäköisesti rajaavat tulevaisuudessa tehtävän ehkäisevän päihdetyön nuoriin kohdistuvaksi.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/toiv-.)

”Ehkäisevän päihdetyön voimavarat pitäisi keskittää kaikkiin ikäryhmiin, erityisesti niihin, jotka käyttävät suurimman osan päihteistä. En oikein usko, että kyetään kasvattamaan päihteetön nuoriso jos muut ikäryhmät jatkavat suurkulutustaan.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv--.)

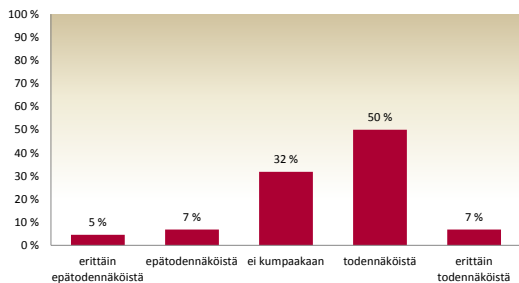
Kuvio 6. Nuoret ehkäisevän päihdetyön kohderyhmänä vuonna 2025 (panelistien arviot prosentteina).

Väite b: Nuorten vertaisryhmätoimintaa toteutetaan nykyistä laajemmin ehkäisevässä päihdetyössä vuonna 2025.

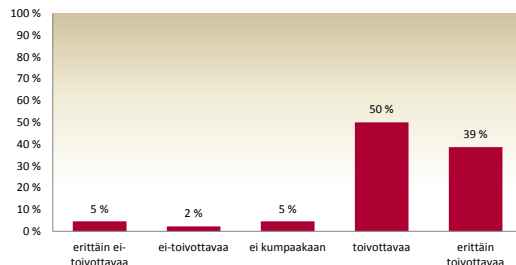
Todennäköisyys

Nuorten vertaisryhmätoimintaa toteutetaan nykyistä laajemmin (n = 44)

Toivottavuus

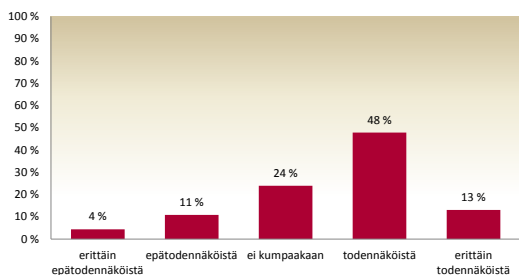
Nuorten vertaisryhmätoimintaa toteutetaan nykyistä laajemmin (n = 44)

Väite c: Nuorten tupakointiin oppilaitoksissa puututaan nykyistä tiukemmin ja tehokkaammin vuonna 2025.

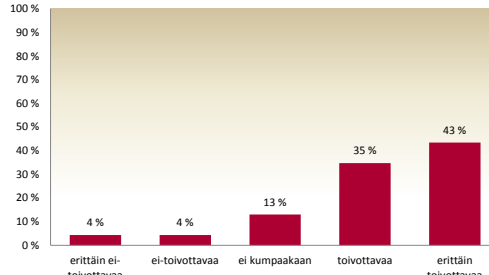
Todennäköisyys

Nuorten tupakointiin puututaan nykyistä tiukemmin oppilaitoksissa (n = 46)

Toivottavuus

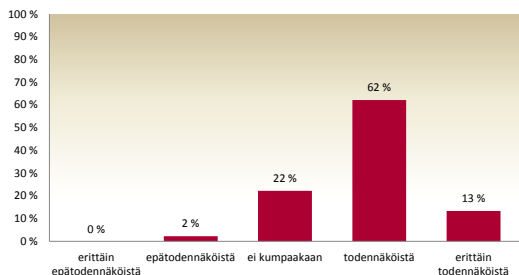
Nuorten tupakointiin puututaan nykyistä tiukemmin oppilaitoksissa (n = 46)

Väite d: Alkoholin, tupakan ja rahapelien ikärajoja valvotaan vähittäismyynnissä nykyistä tiukemmin vuonna 2025.

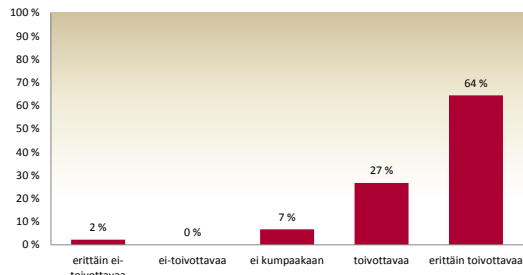
Todennäköisyys

Alkoholin, tupakan ja rahapelien ikärajojen valvonta tiukkenee (n = 45)

Toivottavuus

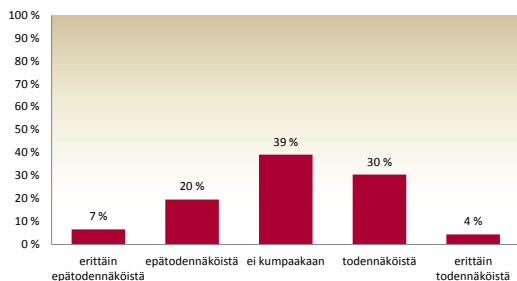
Alkoholin, tupakan ja rahapelien ikärajojen valvonta tiukkenee (n = 45)

Väite e: Poliisin valtuudet puuttua alaikäisten alkoholinkäyttöön ovat nykyistä laajemmat vuonna 2025.

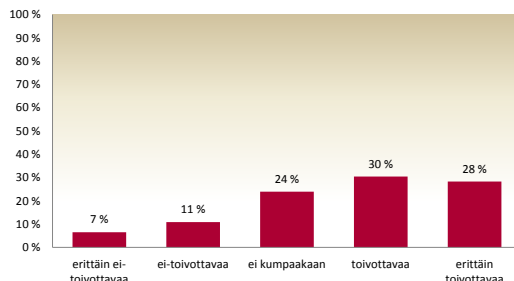
Todennäköisyys

Poliisin valtuudet puuttua alaikäisten alkoholinkäyttöön laajenevat (n = 46)

Toivottavuus

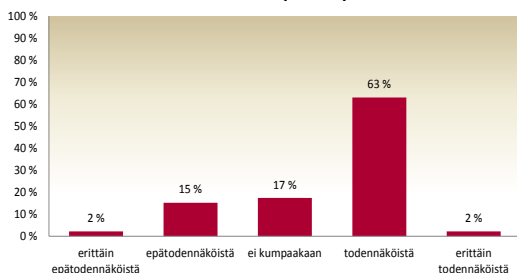
Poliisin valtuudet puuttua alaikäisten alkoholinkäyttöön laajenevat (n = 46)

Väite f: Ehkäisevän päihdetyön voimavarat on keskitetty alaikäisten ja nuorten päihde-ehkäisyyn vuonna 2025.

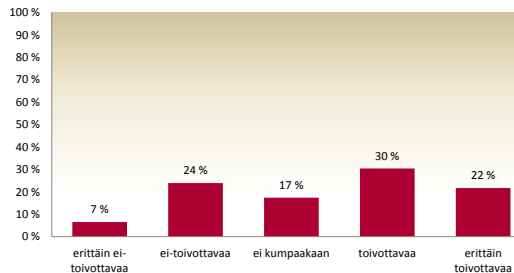
Todennäköisyys

Ehkäisevä päihdetyö keskitetty alaikäisiin ja nuoriin (n = 46)

Toivottavuus

Ehkäisevä päihdetyö keskitetty alaikäisiin ja nuoriin (n = 46)

5.1.2 Riskiryhmät, perheet ja väestövalistus

Paneelityöskentelyssä tarkasteltiin eri kohderyhmiin suunnattuja keinoja kolmen väitteen valossa. Väitteet käsittelevät eri tasoille suunnattua ehkäisytyötä: riskiryhmiin, perheeseen ja väestöön. Enemmistö panelisteista kannatti väitettä ”**Päihdehaittojen ehkäisyssä tukeudutaan nykyistä enemmän riskiryhmien seulontaan ja riskikäyttöön puuttumiseen vuonna 2025**” (kuvio 7, väite a; suhdeluvut 0,76/0,79). Myönteisimmissä kommentteissa korostettiin, että tulevaisuudessa riskiryhmien seulonnan ja riskikäyttöön puuttumisen tulisi olla aktiivisessa käytössä paikallisella tasolla ja ne tulisi tehdä leimaamatta päihdeiden käyttäjiä.

”Toivoisin kehityksen kehittyvän kymmenessä vuodessa siihen suuntaan, että riskiryhmien seulonta ja riskikäyttöön puuttuminen – tunnistaminen ja puheeksi otto – ovat kaikkien huulilla ja aktiivisessa käytössä. Tämä edellyttää kuitenkin asian aktiivista keskustelussa pitoa sekä konkreettisia toimia asian edistämiseksi.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod++/toiv++.)

”Tavallaan tämä on taloudellisesti kannattava ratkaisu. Nykyisessä ’sama kaikille’-ehkäisyssä erityisryhmät ja riskiryhmät jäävät varjoon. On kuitenkin pohdittava tarkkaan miten eettistä seulontaa on ja miten se käytännössä toteutetaan leimaamatta ihmisiä, etenkin lapsia ja nuoria.” (Paikallinen taso, ept-toteutus, tod++/toiv++.)

Jotkut panelistit pitivät uhkana sitä, että ehkäisytoiminta painottuu liiaksi riskiajatteluun ja ennalta ehkäisevä päihdetyö jää vähemmälle. Tämän kriittisen kannan mukaan kyseessä on tärkeä, joskaan ei kaikista keskeisin päihdehaittojen ehkäisyn osa-alue: ”Tätä varten on omat työntekijät, mutta pääpaino on ennalta ehkäisyssä.” (Kansallinen taso, elinkeinoelämä, tod+/-/toiv--.) Paneelin kriittisimmässä näkökannossa painopisteen pelättiin siirtyvän riskiehkäisyn suuntaan jopa siinä määrin, ettei varsinaiseen ennalta ehkäisevään toimintaan enää riittä resursseja. Eräs panelisti huomautti osuvasti, että riskiehkäisyn painottaminen palvelee myös alkoholielinkeinoon liberaaleja intressejä, sillä se vähentää painetta säädellä saatavuutta yleisehkäisevästi (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod+/-/toiv-).

”Vaikea vastata. On hyvä, että käyttöön puututaan, mutta se ei saa olla ainoa asia mitä tehdään eikä se yksin riitä ehkäisyksi.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod+/-/toiv+-.)

”Kohdentaminen tärkeää, mutta pelkkä riskiajattelu ei saa olla lähtökohtana, muuten palaamme 70-luvulle.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod+/-/toiv+-.)

”Toivottavasti ei. Itse soisin ehkäisevän työn lisääntyvän jo ihan varhaisessa vaiheessa, eli silloin, kun ongelmia ei vielä ole näköpiirissäkään. On tärkeää jo aikaisin luoda lapsille hyvä itsetunto, tarjota sosiaalisia taitoja ja valmiuksia, luoda tunnetta yhteisöllisyydestä ja mahdollisuuksia olla osallisena. Näillä keinoilla ehkäistään tulevia ongelmia mm. päihteiden käytön suhteen paremmin, kuin puuttamalla vain riskiryhmiin. Toki riskiehkäisyäkin tarvitaan, mutta se ei saa olla ehkäisevän työn painopiste. Ris-

kiehkäisyhän on osittain jo korvaavaa.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod-/toiv--.)

Miltei koko paneeli piti toivottavana väitettä ”**Ehkäisevässä päihdetyössä voimavarat kohdistetaan nykyistä enemmän perheiden kanssa työskentelyyn vuonna 2025**”, mutta usko tämän toteutumiseen oli selvästi epävarmempaa (kuvio 7, väite b; suhdeluvut 0,64/0,95). Myös avovastauksissa ilmeni paneelin miltei yksimielisen myönteinen suhtautuminen perhetyöskentelyyn ja toive siitä, että perhenäkökulma voitaisiin nykyistä tiiviimmin yhdistää osaksi eri tahojen tekemää ehkäisevää päihdetyötä: ”Perheiden kanssa työskentely ja saattaminen varhaisemman vaiheen tuki- palveluihin eivät ole mitään vaihtoehtoja, vaan se on ainoa oikea suunta. Tässä tarvitaan laaja-alaista viranomaistahojen ja kolmannen sektorin yhteistyötä.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/toiv++.) Resurssien vähyyden ja yksilökeskeisen näkökulman epäiltiin heikentävän perhetyön mahdollisuuksia käytännössä.

”Perhetyö on tällä hetkellä jonkinlaisessa nosteessa, mutta epäilen, että päihdeongelmat nähdään jatkossa edelleenkin yksilön näkökulmasta, vaikka asiaa olisi monessa tapauksessa hedelmällisempää tarkastella myös perheen ja muun ympäristön perspektiivistä.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/-toiv+.)

Panelistit suhtautuivat ristiriitaisesti väitteeseen ”**Joukkotiedotus ja -valistus ovat nykyistä tärkeämpiä ehkäisevän päihdetyön keinovalikoimassa vuonna 2025**” (kuvio 7, väite c; suhdeluvut 0,62/0,51). Väite nähtiin epävarmana ja ristiriitaisena tulevaisuuskuvana. Epäluottamus joukkotiedotusta ja valistusta kohtaan näkyi selvästi panelistien vastauksissa, ja aihepiiri jakoi paneelin käsityksiä kaikkein voimakkaimmin. Monessa vastauksessa joukkotiedotusta pidettiin vanhentuneena ja aikansa eläneenä ehkäisevän päihdetyön keinona, joka vei ajatukset vanhentuneeseen raittiusvalistukseen: ”Valistus on todettu tehottomaksi. Koulutuksessa tulee antaa tosiasiatietoa päihdeasioista. Raittiusvalistus on mennyttä maailmaa.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod--/toiv--.)

”Ajattelin, että jotkut kampanjat oman vastuunoton puolesta voisivat olla herättäviä. Kunhan ne olisivat taitavasti tehtyjä. ’Vanhan ajan raittiushenki’ ei enää ole se juttu. Ennaltaehkäisevää päihdetyötä pitäisi edelleen modernisoida.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv+.)

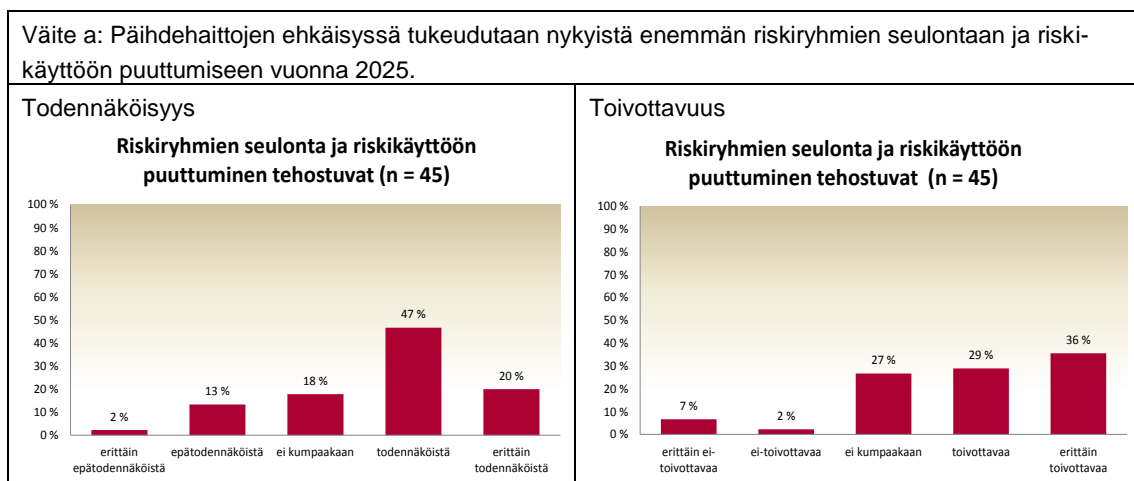
”Eihän se edes ole toimiva menetelmä! Hyvää rahaa menee hukkaan.” (Paikallinen taso, ept-toteutus, tod+/-toiv-.)

Monessa vastauksessa korostui kuitenkin valistuksen ja joukkotiedotuksen merkitys osana ehkäisevän päihdetyön kokonaisuutta eli muun keinovalikoiman tukena ja täydentäjänä. Erillisesti toteutettuna valistus ei kuitenkaan herättänyt luottamusta panelisteissa. Tiedotus ja valistus eivät yksinään saa suurta vaikutusta aikaan, mutta ne ovat tärkeitä keskustelun virittäjiä, huomion herättäjiä ja tiedon tarjoajia: ”Hyvä komplementti ehkäisevän päihdetyön kokonaisuudessa, mutta ei yksistään voi olla ehkäisevän päihdetyön vartijana. Joukkotiedotuksen- ja valistuksen tulisi toimia kuntalaisten, viranomaisten ja muiden toimijoiden sanansaattajana ja yhteistyössä näiden tahojen kanssa.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod +/-toiv+-.)

”Jos ajatellaan, miten paljon päihteiden käyttö on esillä jatkuvasti ihmisten arjessa, on tärkeää, että myös ehkäisevä päihdetyö ja sen teemat ovat esillä.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod +/-toiv+-.)

”En usko puhtaaseen valistukseen ainoana keinona, enkä usko, että sen asema nousee nykyistä tärkeämmäksi. Se on keino keinojen joukossa ja jää paikoitellen varsin etäiseksi. Sen vaikutuksia on myös mahdotonta mitata.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod +/- toiv+-.)

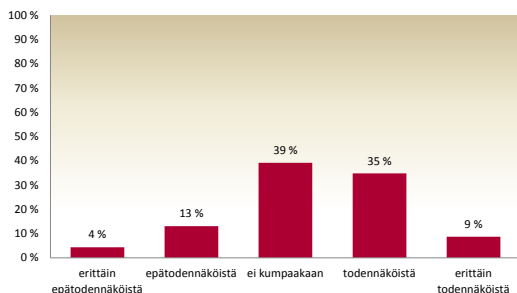
Kuvio 7. Ehkäisevän päihdetyön keinot vuonna 2025: riskiryhmät, perheet ja joukkovalistus (paneelistien arviot prosentteina).

Väite b: Ehkäisevässä päihdetyössä voimavarat kohdistetaan nykyistä enemmän perheiden kanssa työskentelyyn vuonna 2025.

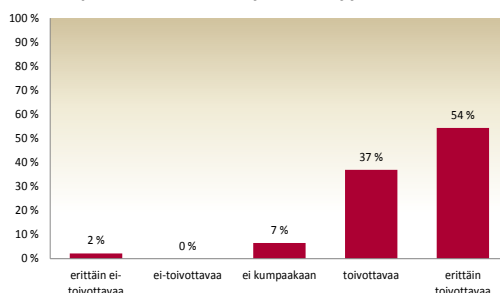
Todennäköisyys

Voimavarat kohdistetaan nykyistä enemmän perheiden kanssa työskentelyyn (n = 46)

Toivottavuus

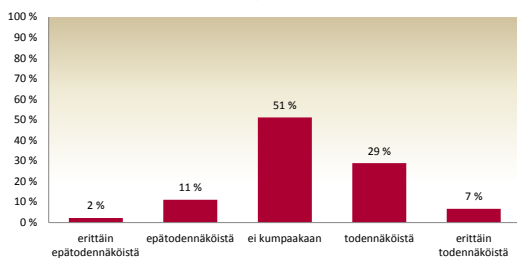
Voimavarat kohdistetaan nykyistä enemmän perheiden kanssa työskentelyyn (n = 46)

Väite c: Joukkotiedotus ja -valistus ovat nykyistä tärkeämpiä ehkäisevän päihdetyön keinovalikoimassa vuonna 2025.

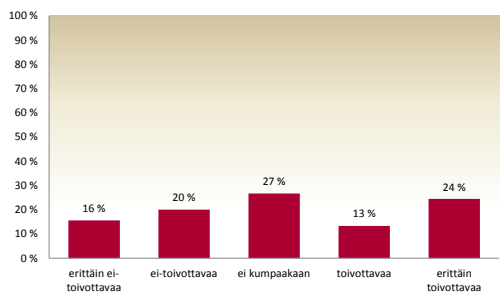
Todennäköisyys

Joukkotiedotus ja valistus ovat nykyistä tärkeämpiä (n = 45)

Toivottavuus

Joukkotiedotus ja valistus ovat nykyistä tärkeämpiä (n = 45)

5.2 Päihdepolitiikka ja -kontrolli

5.2.1 Alkoholipolitiikka ja -kontrollitoimet

Alkoholipoliittisia keinoja ja kontrollitoimia arvioitaessa panelistit pitivät kaikkein myönteisimpänä mahdollisuutena sitä, että ”[a]lkoholin mainontaa mediassa ja julkisissa tiloissa rajoitetaan nykyistä tiukemmin vuonna 2025” (kuvio 8, väite a; suhdeluvut 0,80/0,94). Mainontakieltoa pidettiin helposti toteutettavana toimenpiteenä, joka todennäköisesti tulee tiukentumaan asteittain – jopa alkoholimainonnan täyskieltoon asti: ”Mainontakielto julkisilla paikoilla vuonna 2015, jota edelleen

tiukennettaisiin siten, että myös jäähalli- yms. kielto astuisi voimaan 2025.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod++/toiv++.)

”Uskon, että alkoholin mainonta kielletään kokonaan tulevaisuudessa. Kieltämisen puolesta on niin paljon tietoa ja on maita, joissa tästä on jo olemassa hyviä esimerkkejä. Vähintään alkoholin mielikuvamainonta kielletään niin, että alkoholituotteista saa kertoa vain tuotetiedot.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod++/toiv++.)

Vaikka panelistit pitivät kehityssuuntaa erittäin myönteisenä, jotkut heistä olivat huomattavasti pessimistisempiä siinä, saadaanko mainonnan rajoitukset oikeasti voimaan: ”Tämä olisi kovin toivottavaa mutta markkinavoimat jyräävät, enkä siksi usko mainonnan rajoittamiseen.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/-toiv++.) Suurimpana uhkana pidettiin elinkeinointressien ja alkoholiteollisuuden toimintaa ja sitä, että näissä asioissa ”rahalla on valtaa” (Paikallinen taso, kunnan toimialajohto, tod+/-toiv++). Myös valtakunnan politiikka, alkoholiteollisuuden lobbaustoiminta ja poliittiset voimasuhteet nostettiin avainasemaan eräissä puheenvuoroissa: ”Tämä on myös ikuisuuskyseminen, jonka suunta täysin riippuvainen poliittisista voimasuhteista.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod-/toiv++.)

”Tässä saatetaan seurata tupakanmainonnan tietä. Toisaalta saattaa olla, että em. teollisuuden edustajat voittavat tässäkin asiassa.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/-toiv++.)

”Panimoteollisuus ja eduskunta estävät mainonnan tehokkaan rajoittamisen. Urheilusidos myös jarruttaa mainonnan rajoittamista. Kaikenlainen mielikuvamainonta pitäisi lopettaa ensitilassa. Sen jälkeen olisi pohdittava, tarvitaanko alkoholimainontaa kansanterveys-näkökulmasta ollenkaan.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod-/toiv++.)

Suurena yllätyksenä ei voida pitää sitä, että elinkeinointressien edustaja piti tätä kehityskulkua takaperoisena ja erittäin kielteisenä alkoholipolitiikan kehityskulkuna tulevaisuudessa. Elinkeinon tulevaisuuskuva edustaa toivetta sääntelyn purkamisesta: ”Alkoholin mystifioinnin aika on ohi. Suomessa on omaksuttu tanskalainen alkoholipolitiikka.” (Kansallinen taso, elinkeinoelämä, tod--/toiv--.)

Mainontarajoitusten jälkeen panelistit pitivät todennäköisimpänä ja toivottavimpana väitettä, jonka mukaan kuntien sääntelyvaltaa alkoholioasioissa tulee lisätä tulevaisuudessa. Paneelin selvän enemmistön mielestä oli niin toivottavaa kuin todennäköistäkin, että **”[k]unnilla on oikeus rajoittaa alkoholinkäyttöä julkisilla paikoilla (esim. puistoissa) vuonna 2025 nykyistä tiukemmin”** (kuvio 8, väite b; suhdeluvut 0,80/0,84). Tulos kuvastaa panelistien uskoa siihen, että kuntien vaikutusvalta

ja itsemääräämisoikeus paikallispolitiikassa ovat kasvussa: ”Tähän on lisääntyviä toiveita jo nyt, joten lienee käytäntö runsaan 10 vuoden kuluttua.” (Paikallinen taso, kunnan toimialajohto, tod++/toiv++.) Joissakin vastauksissa todettiin myös, että kunnilla ”[o]lisi oikeus tähän nytkin” (Paikallinen taso, ept-toteutus, tod+/-toiv+-) ja että ”[o]lisi kohtuullista, että paikallisesti olisi pelivaraa asettaa rajoituksia” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/-toiv++).

”Nykyisen lainsäädännön ongelmat pakottavat uudistamaan sitä jotenkin, ja kuntien valtuuksien kasvattaminen on luontevasti yhdistettävissä yleiseen pyrkimykseen antaa ihmisille enemmän valtaa lähiympäristönsä suhteen. Kun yleinen mielipidekin on täysin vapaata julkijuopottelua vastaan, on selkeämpää ja yhdenvertaisempaa kohdistaa täyskieltoja alueisiin, jotka kunta voi nimetä, kuin yrittää laissa määritellä sopivan ja sopimattoman alkoholinkäytön rajaa. Jälkimmäinen johtaa helposti syrjiviin käytäntöihin.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod+/-toiv++.)

Panelistien myönteinen suhtautuminen väitteeseen ”**Kuntien vaikutusvalta alkoholin vähittäismyynti- ja anniskelulupia myönnettäessä on nykyistä suurempi vuonna 2025**” vahvistaa entisestään tulkintaa siitä, että paneeli soisi kunnille nykyistä suuremman alkoholipoliittisen itsemääräämisoikeuden ja vallan tulevaisuudessa (kuviot 8, väite c; suhdeluvut 0,73/0,79). Monet panelistit nostivat esiin meneillään olevan seutulupakokeilun kuvaamaan sitä, että tämän suuntainen prosessi on jo hyvässä vauhdissa alkoholilupahallinnossa: ”Lupakokeiluja on meneillään. Jos samaan aikaan ei olisi meneillään kuntien toimintojen vähentämishankkeita, olisi tämän toteutuminen hyvin todennäköistä. Kunnat eli paikallisviranomaiset parhaiten tietävät missä anniskelu voi olla haitallista, vrt. keskitetty lupahallinto.” (Paikallinen taso, kunnan toimialajohto, tod+/-toiv++.) Kuntatasolla arveltiin olevan parhaiten käytännön tietoa paikallisista alkoholioloista, ja seutulupalausuntomenettelyn katsottiin lisäävän kuntalaisten vaikutusmahdollisuuksia.

”Jos seutulupalausuntomenettely saadaan käyttöön suunnitelmien mukaisesti, kuntien ja kuntalaisten vaikutusvalta lisääntyy. Tämä on mielestäni hyvää ja tehokasta ehkäisevää työtä – yhteisöllinen osallistaminen. Laki-valmistelu puoltaa suuntaa, joten olen optimisti.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/-toiv++.)

”Seutulupalausuntomenettely on jo käytössä, vaikka lausunto ei olekaan mitenkään sitova, tulee sillä olemaan enemmän painoarvoa tulevaisuudessa, kun avit ja työntekijät ovat kaukana alueilta. Paikallinen tietämys asioista voi olla parempi kunnan toimijoilla. Pitäisi kyllä olla sitten tark-

kaa kuka lausuntoja antaa.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/toiv++.)

Paikallista vaikuttamista pidettiin myös tehokkaampana ja demokraattisempänä keinona kuin valtio- tai aluehallinnon päätöksentekoa, joka tapahtuu etäämpänä kuntalaisen arjesta: ”Paikallisen vaikuttamisen keinot ovat tehokkaita ja lähellä kuntalaisten arkea. Olisi erinomaista saada vaikutuksien arviointi lähelle kunnan päätöksiä ja strategista toimintaa.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv++.) Paneelin näkemysten toisessa ääripäässä korostuivat epävarmuus kuntarakenteen ja kuntien roolista tulevaisuudessa sekä pelko siitä, että lisääntynyt kunnallinen itsemääräämisoikeus merkitsisi paluuta vanhaan, raittiuslautakuntien aikaiseen, rajoittavaan lupamenettelyyn: ”En usko paluun vanhaan olevan tässä asiassa mahdollista.” (Kansallinen taso, elinkeinoelämä, tod-/toiv--.)

”Riippuu siitä, kuinka paljon kuntauudistuksessa päätäntävaltaa siirretään valtiolta kunnille.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/-toiv+-.)

”Mitkä kunnat?” (Paikallinen taso, ept-toteutus, tod-/toiv--.)

Todennäköisenä ja toivottavana mahdollisuutena panelistit pitivät myös alkoholin saatavuuden yleistä rajoittamista, ja he kannattivat väitteitä ”**Alkoholijuomien verotus on nykyistä tiukempaa ja hinnat nykyistä korkeampia**” (kuvio 8, väite e; suhdeluvut 0,70/0,81) ja ”**Alkoholin fyysisestä saatavuutta rajoitetaan nykyistä tiukemmin vuonna 2025**” (kuvio 8, väite d; suhdeluvut 0,69/0,84). Paneeli suhtautui kuitenkin hieman epäilevämmiin alkoholin hinta- ja saatavuusrajoitusten toteuttamiseen kuin alkoholimainonnan rajoitusten tai kuntatasoisen päätöksenteon mahdollisuuksiin. Moni panelisti perusteli myönteistä kantaansa sillä, että laaja tieteellinen tutkimusnäyttö on osoittanut alkoholin fyysisen saatavuuden sääntelyn ja korkean verotason vähentävän alkoholihaittoja. Näiltä osin panelistit pohjasivat näkemyksensä karttuneisiin tieteellisiin tutkimustuloksiin: ”Tutkittu tieto tukee em. toimenpidettä.” (Kansallinen taso, järjestöt, tod+/toiv++.)

”Niin ikään yksi alkoholipolitiikan tehokkaimmista keinoista. Alkoholiveroa on kohtalaisen helppoa nostaa ja jo uuteen alkoholilakiin tulee todennäköisesti kirjatuksi alkoholiveron maltillinen nostaminen.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod++/toiv++.)

”Tutkitusti saatavuuden rajoittaminen on tehokas keino ehkäistä haittoja.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/toiv++.)

Jotkut panelistit kuitenkin epäilivät, saadaanko alkoholin saatavuutta tiukennettua elinkeinoelämän vahvojen taloudellisten intressien vuoksi: ”Alkoholielinkeino vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon enemmän kuin päihdehaittoja edustava tutkimustieto. Alkoholilain valvontaan ei tulla resursoimaan, päinvastoin.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod-/toiv+.)

”Tätä tietysti toivoisin, mutta en uskalla luottaa tähän ainakaan vielä, koska kauppa ja panimoteollisuus ym. taloudelliset intressit ovat niin vahvoilla Suomessa.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod-/toiv+.)

Paneeli näki väitteen ”**Keskioluen myynti on siirretty Alkon vähittäismyyntiliikkeisiin vuonna 2025**” epätodennäköisenä kehityskulkuna ja ristiriitaisena kysymyksenä (kuvio 8, väite f; suhdeluvut 0,21/0,58). Panelisteista vain harva uskoi tämän tulevaisuuskuvan toteutumiseen, eikä sitä pidetty yhtä toivottavana kuin muita alkoholipoliittisia toimenpiteitä. Kaikista alkoholipoliittisista kontrollitoimenpiteistä tämä väite sai vähiten tukea panelisteilta: ”Pitkällä tähtäimellä olisi hyvä voida vapauttaa myös viinin ja viinan myynti vähittäismyyntiliikkeisiin monien Euroopan maiden tapaan. En usko kieltolakiin.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod-/toiv--.) Elinkeinoelämän edusajat pikemminkin purkaisivat Alkon vähittäismyyntimonopolin asemaa kuin laajentaisivat sitä: ”Viinit [on] päivittäistavara kaupassa.” (Kansallinen taso, elinkeinoelämä, tod--/toiv--.)

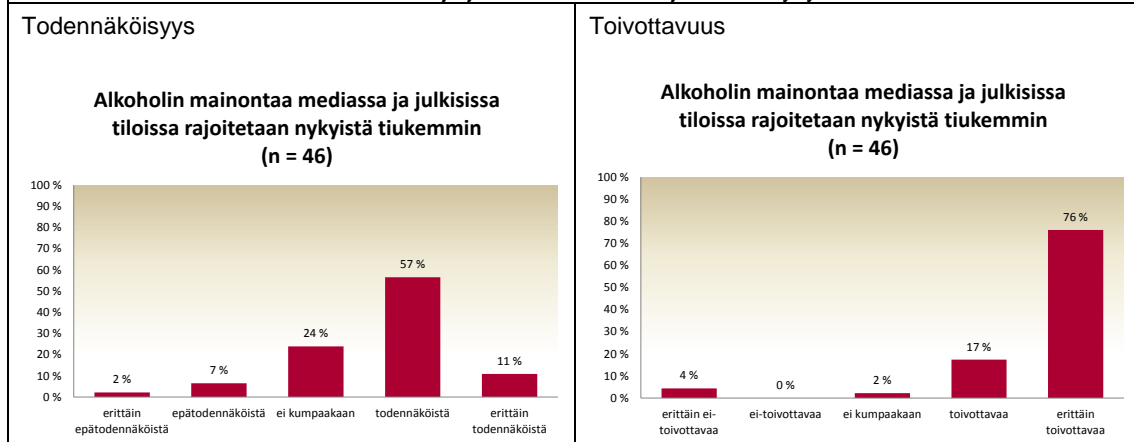
Osa panelisteista piti keskioluen siirtämistä Alkoon jo lähtökohtaisesti niin epätodennäköisenä ja utopistisena ideana, ettei sen toteutumiseen yksinkertaisesti voitu uskoa, vaikka itse toimenpidettä pidettiin myönteisenä kansanterveyden kannalta. Panelistien vastausten perusteella keskioluen siirtäminen Alkoon kaatuisi viimeistään alkoholielinkeinoon ja panimoteollisuuden lobbaukseen ja vastustukseen: ”Elinkeinoelämä ei tähän suostu.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/-toiv++.); ”panimoteollisuus ei salli...” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod--/toiv++.)

”Tapahtuu ainoastaan, jos teollisuuden rivit rakoilevat oikein todella.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod--/toiv+.)

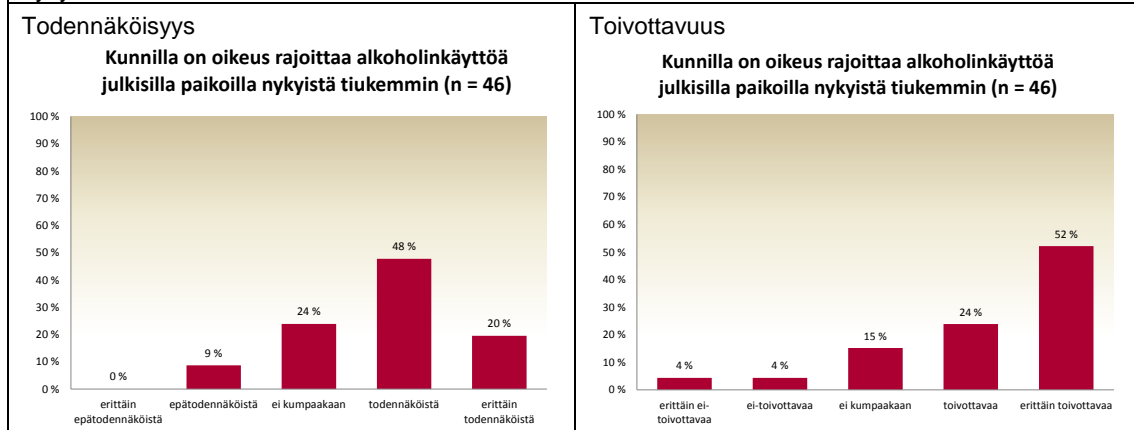
”Panimoliitto/PTY ja tällä hetkellä Suomessa harjoitettava liberaali elinkeinopolitiikka pitää huolen siitä, että näin ei käy. Siinä vähät on väliä niillä n. 4000 suomalaisella, jotka vuosittain menehtyvät alkoholiperäisiin sairauksiin tai tapaturmaisesti alk. vaikutuksen alaisena (jokainen on oman onnensa seppä).” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod-/toiv+.)

Kuvio 8. Alkoholipolitiikka ja -kontrollitoimet vuonna 2025 (panelistien arviot prosentteina).

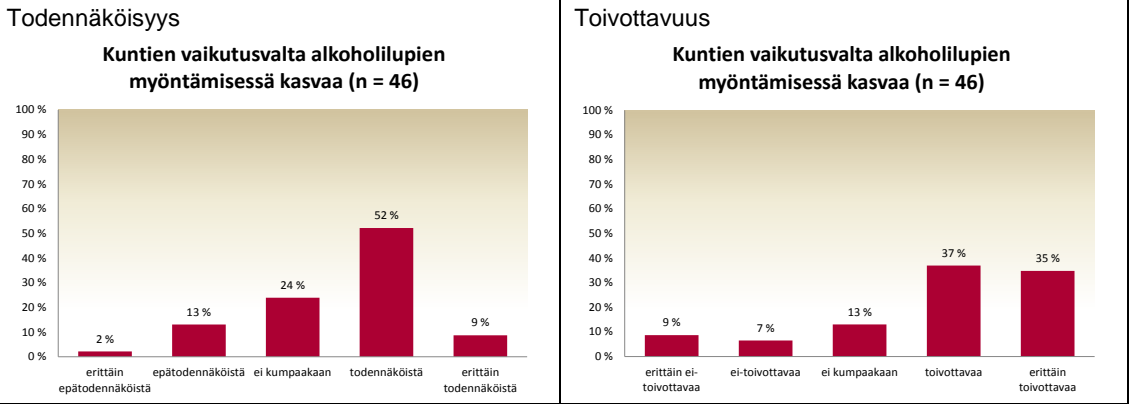
Väite a: Alkoholin mainontaa mediassa ja julkisissa tiloissa rajoitetaan nykyistä tiukemmin vuonna 2025.

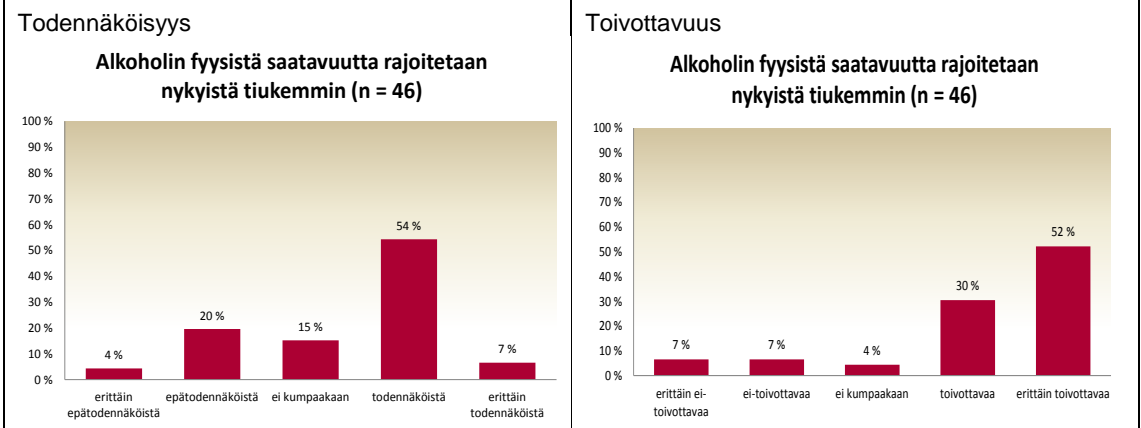
Väite b: Kunnilla on oikeus rajoittaa alkoholinkäyttöä julkisilla paikoilla (esim. puistoissa) vuonna 2025 nykyistä tiukemmin.

Väite c: Kuntien vaikutusvalta alkoholin vähittäismyynti- ja anniskelulupia myönnettäessä on nykyistä suurempi vuonna 2025.

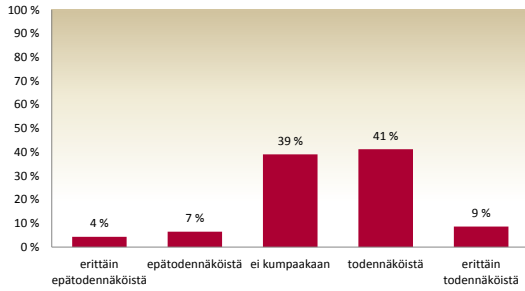
Väite d: Alkoholin fyysistä saatavuutta rajoitetaan nykyistä tiukemmin vuonna 2025.

Väite e: Alkoholijuomien verotus on nykyistä tiukempaa ja hinnat nykyistä korkeampia vuonna 2025.

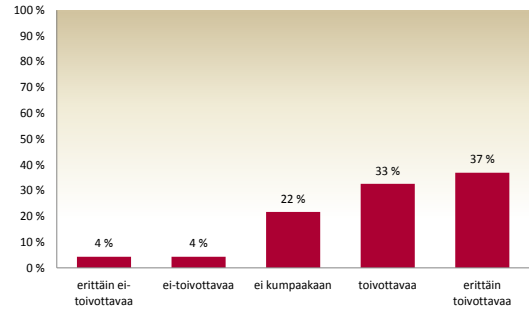
Todennäköisyys

Alkoholijuomien verotusta kiristetään ja hintoja nostetaan (n = 46)

Toivottavuus

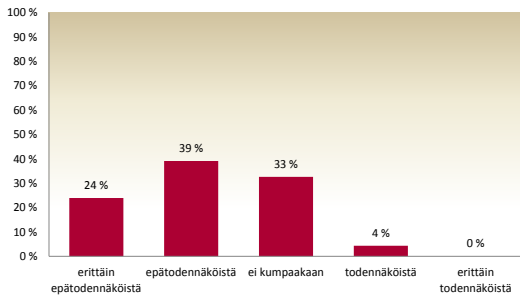
Alkoholijuomien verotusta kiristetään ja hintoja nostetaan (n = 46)

Väite f: Keskioluen myynti on siirretty Alkon vähittäismyyntiliikkeisiin vuonna 2025.

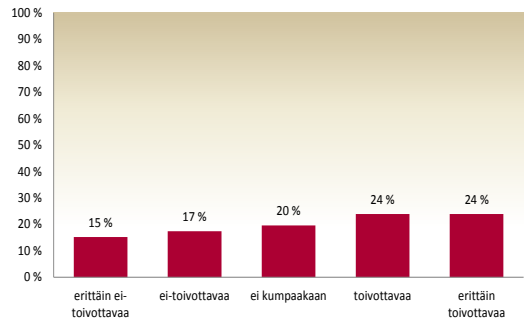
Todennäköisyys

Keskioluen myynti siirtyy Alkon liikkeisiin (n = 46)

Toivottavuus

Keskioluen myynti siirtyy Alkon liikkeisiin (n = 46)

5.2.2 Rahapelit, tupakka ja kannabis

Paneelityöskentelyssä käsiteltiin alkoholikontrollin lisäksi myös muiden riippuvuutta aiheuttavien tuotteiden sääntelykysymyksiä. Väitettä ”**Rahapelimonopolit (Veikkaus, RAY, Fintoto) menettävät yksinoikeusasemansa suomalaisessa järjestelmässä vuoteen 2025 mennessä**” panelistit pitivät melko todennäköisenä uhkana (kuvio 9, väite a; suhdeluvut 0,65/0,22). Vaikka kehitystä pidettiin laajalti ei-toivottavana, niin valtaosa panelisteista suhtautui rahapelimonopoliin yksinoikeusaseman säilymiseen melko pessimistisesti: ”Eiköhän EU:ssa vapaa kilpailu voita tässäkin asiassa.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod++/toiv+-.)

”Euroopasta puhaltavat tuulet kaatavat suomalaiset korttitalot ennen vuotta 2025. Tämä aiheuttaa ongelmia rahapeli riippuvuuksien lisääntymisen takia, eikä ole toivottavaa, mutta lienee väistämätöntä.” (Paikallinen taso, kunnan toimialajohto, tod+/toiv--.)

”Pahaa pelkään, että EU:n kilpailulainsäädännöllä perustellaan jossain vaiheessa myös rahapelimonopoliin purku.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/toiv--.)

EU:n perustuslakisopimuksessa mainitut ”neljä vapautta” eli henkilöiden, omaisuuden, palvelujen ja pääoman vapaa liikkuvuus unionissa nostettiin esille väistämättömänä tulevaisuusnäkökulmana myös rahapeleissä. Kehitys johtaa ennemmin tai myöhemmin rahapelimonopoliin purkuun EU:ssa. Valtaosa paneelista piti rahapeliyhtiöiden yksinoikeuksien menettämistä yksinomaan kielteisenä uhkana niin yleishyödyllisten järjestöjen kuin ehkäisyyden tehokkuuden ja ongelmien leviämisen kannalta.

”Mikäli rahapelimonopolit menettävät yksinoikeutensa, ongelmat räjähtävät silmille.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/toiv--.)

Tupakan saatavuuden väheneminen herätti panelisteissa lievää epävarmuutta. Panelistit pitivät väitettä ”**Tupakkatuotteiden myyntipaikkoja on nykyistä vähemmän vuonna 2025**” hieman epävarmana mutta myönteisenä tulevaisuuskuvana (kuvio 9, väite b; suhdeluvut 0,64/0,81). Tupakkatuotteiden myyntipaikkojen uskottiin vähenävän tupakkapolitiikan yleisen kiristymisen myötä. Lisäksi joidenkin panelistien mielestä tupakoinnin ja tupakan ”huono maine” vähentää myös kauppiaiden halua myydä savukkeita ja muita tupakkatuotteita.

”Vaikuttaa siltä, että tupakoinnin suhteen kaikkea kiristetään, joten luultavasti se koskee myös saatavuutta.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod-/toiv++.)

”Tupakan huono maine saa myyjätkin huomaamaan, että positiivista on myydä jotain muuta.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod++/toiv++.)

Panelistien kommenteissa toistui argumentti siitä, että tupakoinnin vastainen kulttuurinen ilmapiiri ja tiukentunut tupakkapolitiikka johtavat jo itsestään tupakkatuotteiden kysynnän vähenemiseen vuoteen 2025 mennessä. Tämä kehitys vähentää myös tarvetta ylläpitää laajaa tupakkatuotteiden myyntiverkostoa: ”Voihan siinä käydä niin, että jos kysyntä koko ajan laskee, niin ei kannata enää joka paikassa myydäkään.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/toiv++.)

”Tupakointi vähentynyt, joten ei ole edes kannattavaa pitää tupakkatuotteita myynnissä.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod--/toiv--.)

”Alkaa olla huonoa businesta. Kauppiaat eivät halua myydä.” (Paikallinen taso, ept-toteutus tod+/toiv++.)

Paneelityöskentelyssä käsiteltiin myös kannabiksen käytön dekriminialisointia. Väitettä **”Kannabiksen käyttö ja hallussapito omaan käyttöön eivät ole vuonna 2025 enää rangaistavia tekoja”** paneelin enemmistö piti epävarmana tulevaisuuden uhkana, ja väite myös jakoi mielipiteitä (kuvio 9, väite c; suhdeluvut 0,50/0,27). Kaikista politiikkaväitteistä juuri kannabiskysymys hajautti eniten panelistien todennäköisyysvastauksia. Valtaosa piti kannabiksen käytön dekriminialisointia kuitenkin ei-toivottavana uhkana. Monissa avovastauksissa ennustettiin kannabiksen käytön ja laillistamiskeskustelun vilkastuvan tulevaisuudessa, mutta suurimmassa osassa vastauksista itse käyttöön suhtauduttiin kielteisesti.

”Asenteiden lieventyessä kannabista kohtaan laillistamiskeskustelua varmasti aletaan käydä ihan tosissaan.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/-toiv-.)

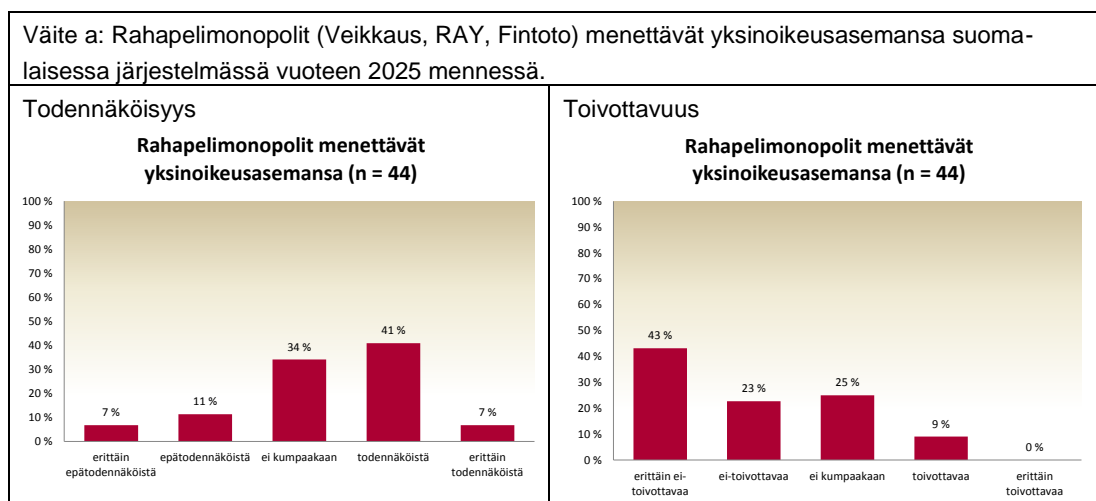
”Kannabiksen käyttö tulee olla aina rangaistavaa.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod--/toiv--.)

Paneelin suhtautuminen kannabiskontrolliin ei kuitenkaan ollut yksimielinen, vaan joissakin puheenvuoroissa esiintyi myös ymmärrystä kannabiksen dekriminialisoinnille ja jopa kotikasvatuksen sallimiselle ja tuotannolle omaan käyttöön. Rangaistus-käytännöistä on näiden kantojen mukaan enemmän vahinkoa käyttäjille kuin hyötyä

yhteiskunnalle: ”Käytön rankaiseminen vie paljon yhteiskunnan resursseja ja saattaa estää riippuvaisten hoitoon hakeutumista. Käytön rankaiseminen on turhaa lillukanvarsien kanssa puuhastelua. Käytön rankaiseminen ei ole loogista suhteessa alkoholin käytön sallimiseen kaikkialla.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod+/-toiv+.)

”Huumekontrollin nykyisten lähtökohtien kestättömyys ja erityisesti käyttäjien rankaisemisen vahingollisuus tunkeutuvat parhaillaan yleiseen tietoisuuteen. Myös muiden laittomien huumeainesten kuin kannabiksen käyttö ja hallussapito omaan käyttöön tulisi dekriminallisoida, samoin pienimuotoinen viljely ja tuotanto omaan käyttöön.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod+/-toiv++.)

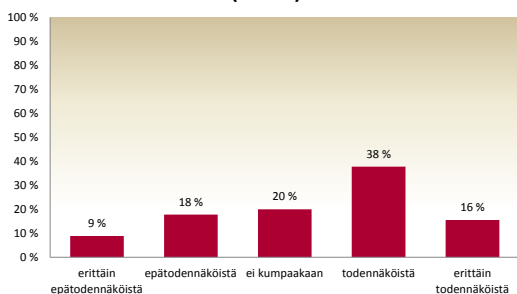
Kuvio 9. Sääntelytoimet vuonna 2025: rahapelit, tupakka ja kannabis (panelistien arviot prosentteina).

Väite b: Tupakkatuotteiden myyntipaikkoja on nykyistä vähemmän vuonna 2025.

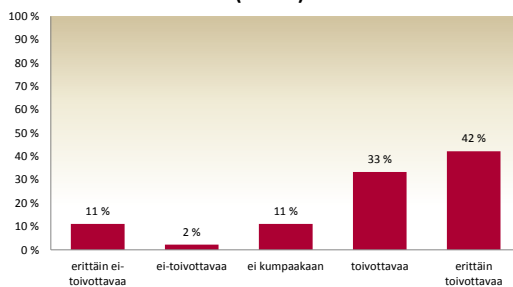
Todennäköisyys

Tupakkatuotteiden saatavuus heikkenee
(n = 45)

Toivottavuus

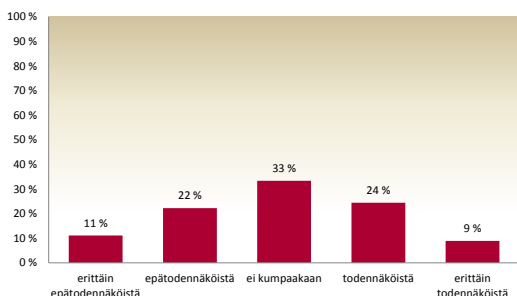
Tupakkatuotteiden saatavuus heikkenee
(n = 45)

Väite c: Kannabiksen käyttö ja hallussapito omaan käyttöön eivät ole vuonna 2025 enää rangaistavia tekoja.

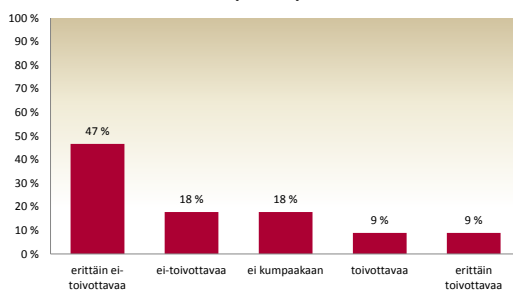
Todennäköisyys

Kannabiksen käyttö ei ole rangaistavaa
(n = 45)

Toivottavuus

Kannabiksen käyttö ei ole rangaistavaa
(n = 45)

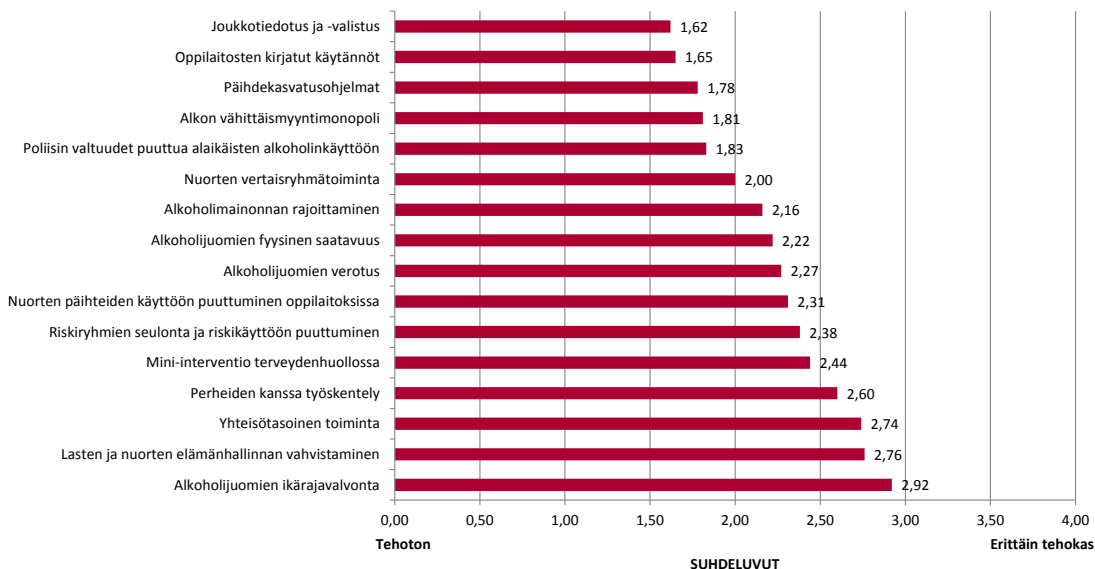
5.3 Ehkäisevän päihdetyön ja alkoholikontrollin tehokkuusarviointi

Kyselyn toisella kierroksella panelistit ottivat kantaa siihen, miten tehokkaina he pitivät ehkäisevän päihdetyön eri menetelmiä ja alkoholikontrollitoimia vuonna 2025. Tehokkuusarviointiin otettiin mukaan panelistien kommentissaan ehdottamia teemoja, ja virikkeenä olivat menetelmiä ja politiikkatoimia koskevat tulokset kyselyn ensimmäiseltä kierrokselta. Poliitiikkatoimien osalta tehokkuusarviointiin valittiin mukaan nimenomaan alkoholikontrollitoimet, sillä alkoholiasiat kuormittavat eniten suomalaista yhteiskuntaa. Panelistit ottivat kantaa keinojen tehokkuuteen pisteuttamalla 16 eri ehkäisevän päihdetyön menetelmää ja politiikkatoimenpidettä

kuuden vastausvaihtoehdon asteikolla⁶. Tulokset tehokkuusarvioinnista on esitetty kuviossa 10, jossa suhdelukuina on käytetty tehokkuuspisteityksen keskiarvoja.

Kuvio 10. Ehkäisevän päihdetyön menetelmien ja alkoholipoliittisten toimien tehokkuus vuonna 2025 (panelistien vastauksista lasketut suhdeluvut).

Menetelmien ja politiikkatoimien tehokkuusvertailu

Ylivoimaisesti tehokkaimmaksi politiikkatoimeksi paneeli arvioi alkoholijuomien ikäraja- ja valvonnan, joka panelistien mukaan on tiukentumassa eritoten Paikallinen alkoholipolitiikka- eli Pakka-toimintamallin ansiosta: ”Pakka-toimintamalli leviää Suomessa ja se edistää ikärajakontrollia.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio.) Panelistit myös muistuttivat, että ikäraja- ja valvonta on tutkitusti tehokas keino päihdehaittojen ennalta ehkäisemiseksi: ”Tämä on tutkitusti tehokas keino. Pakka-toimintamallia levitetään hyvää vauhtia – kymmenessä vuodessa ehdimme jo pitkälle!” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio.)

Panelistit perustelivat ikärajakontrollin tehokkuutta sekä tutkimusnäytöllä että Pakka-mallista saaduilla myönteisillä kokemuksilla. Vaikka ikärajakontrolli arvioitiin jo nyt tehokkaaksi, siinä nähtiin tehostamisen varaa tulevaisuudessa. Myönteise-

⁶ Vastausvaihtoehdot olivat: -1 = jopa haitallinen, 0 = tehoton, 1 = vain vähän tehokas, 2 = tehokas, 3 = hyvin tehokas, 4 = erittäin tehokas.

nä nostettiin esille eri toimijoiden ja eritoten vähittäiskauppojen aktiivisuus alkoholimyynnin ikärajavaalvonnassa: ”Tässä on skarpattu. On otettu käyttöön uusia sähköisiä järjestelmiä.” (Kansallinen taso, järjestöt.)

”Tämä menee eteenpäin, sillä myyjäpuolikin ymmärtää tämän laatu- ja vastuullisuuskysymykseksi.” (Kansallinen taso, järjestöt.)

Ikärajavaalvonnan jälkeen seuraavaksi tehokkaimmiksi toimenpiteiksi paneeli arvioi ”lasten ja nuorten elämänhallinnan vahvistamisen”, ”yhteisötason toiminnan” sekä ”perheiden kanssa työskentelyn”. Näitä kolmea ehkäisevän päihdetyön menetelmää käytetään lähiyhteisöissä, ja ne tukevat lasten ja nuorten myönteistä kasvuympäristöä ja -ehtoja. Lähiyhteisön toimet myös koskettavat lasten ja nuorten elämää päihdekysymyksiä laajemmin. Yhteisötoimintaa tukevissa puheenvuoroissa Pakka-malli nousi selvästi esille keskeisenä ehkäisevän päihdetyön työmenetelmänä Suomessa myös tulevaisuudessa. Joissakin puheenvuoroissa ilmeni vahva usko ja vakaumuksellinen kanta yhteisötason keinojen tehoon: ”Pakkauskoisena’ kannatan tätä useasta menetelmästä koostuvaa yhteisöön vaikuttavaa pakettia, mutta sen tulee myös sisältää koko pakka, yksinäiset interventiot hukkuvat kuin muutkin sirpaletoimet.” (Alueellinen taso, julkinen sektori.)

”Pakka uskossa olevana en voi valita muuta. Kaiken ept:n pitäisi paikallisesti perustua siihen, että tehdään eri tasoilla, eri ikäryhmien ja eri toimijoiden kanssa toimenpiteitä, jotka koordinoitusti kasataan yhteen. Näin saadaan vaikuttavuutta ja tehokkuutta.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio.)

”Elämänhallinnan lisäys on parasta ennaltaehkäisevää työtä.” (Alueellinen taso, järjestöt.)

”Mikäli tavoitteena on saada todellista muutosta aikaan, perheiden kanssa työskentely on välttämätöntä. Varhaista, monimuotoista tukea on jo nyt tarjolla perheille runsaasti. Sirpaloitunut palvelujärjestelmä ei vain tavoita vielä tänä päivänä kaikkia varhaisesta tuesta hyötyviä perheitä. Vanhemmat, koulu, varhaiskasvatus ja erilaiset järjestöt voisivat kehittää ja tehdä paljon enemmän yhteistyötä asian eteen. Perhe/vanhemmuus on voimavara myös ehkäisevässä päihdetyössä.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio.)

Nuoriin kohdistuvien yhteisötason toimien jälkeen tehokkaammiksi menetelmiksi panelistit arvioivat ”mini-intervention terveydenhuollossa”, ”riskiryhmien seulonnan ja riskikäyttöön puuttumisen” sekä ”nuorten päihteisiin käyttöön puuttumisen oppilaitoksissa”. Nämä kolme menetelmää perustuvat yksilötasoiseen riskikäyttäytymis-

sen tunnistamiseen ja varhaiseen puuttumiseen, joita suorittavat lähinnä ammattilaiset osana perustyötään sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä oppilaitoksissa. Paneeli piti mini-interventiota todistetusti kustannustehokkaana keinona, ja sen toivottiin tulevaisuudessa leviävän yhtenä keskeisenä ehkäisevän päihdetyön toimintamuotona: ”Mini-intervention vaikuttavuus on todistettu jo 80-luvulla. Toivottavasti sen käyttöönottoon liittyvät asenteelliset esteet on voitettu ja se on terveydenhuollossa laajasti käytössä vuonna 2025.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio.) Myös riskikäyttäytymiseen puuttumista varhaisessa vaiheessa pidettiin tärkeänä ja tehokkaana, joskin alikäytettynä menetelmänä: ”Ehkä tärkein asia. Ennakoidaan riskiryhmät ja tartutaan niihin jo varhaisessa vaiheessa.” (Alueellinen taso, järjestöt.)

”Mini-interventio riskikulutuksen seulonnan yhteydessä on tehokas keino ehkäisevässä päihdetyössä. Seulontaa ja mini-interventioita on ajettava väsymättä peruspalvelujen toimintamalliksi.” (Alueellinen taso, julkinen sektori.)

Myös puuttumista nuorten päihteiden käyttöön oppilaitoksissa pidettiin tehokkaana menetelmänä tulevaisuudessa edellyttäen, että se yleistyy. Suurimpana ongelmana oppilaitosten nykyisessä toiminnassa pidettiin sitä, ettei päihteiden käyttöön juuri käytännössä puututa ja jos puututaankin, niin ei välttämättä riittävän tehokkaasti: ”Se olisi tehokasta, jos sitä tehtäisiin. Niin kuin varhainen puuttuminen yleensäkin.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio.) Ylipäätänsä varhaista puuttumista päihteiden käyttöön, kuten muutakin varhaista ongelmien tunnistamista, pidettiin tehokkaana ehkäisevän päihdetyön menetelmänä: ”Hyvin toteutettuna toimivaa.” (Alueellinen taso, julkinen sektori.)

”Vaikuttaminen nuoriin tapahtuu nuorella iällä... Ne jotka ovat jo aloittaneet kokeilunsa, ehkä jopa jatkuvan käytön, vaikutus mahdollisuus lienee pieni, mutta niihin jotka eivät ole (vielä?) langenneet, niin tämän vahvistaminen on tärkeää, että sama päihteetön linja jatkuisi...” (Paikallinen taso, poliisi.)

Karttuneen tutkimustiedon perusteella väestön alkoholikulutuksen tasoon ja riskikulutukseen vaikutetaan tehokkaimmin alkoholijuomien vero- ja hintapolitiikalla sekä saatavuuden rajoittamisella. Alkoholijuomien fyysisen ja taloudellisen saatavuuden rajoittamista on tutkimuskirjallisuudessa pidetty kaikkein tehokkaimpana alkoholipoliittisena toimenpiteenä, johon Suomen sekä Ruotsin ja Norjan alkoholipolitiikka on jo pitkään perustunut. (Anderson 2009; Babor ym. 2010; Karlsson ym. 2013.) Myös mainonnan rajoitusten vaikuttavuudesta on tullut lisää tutkimusnäyttöä aivan viime aikoina, ja alkoholimainontarajoitukset ovat nousseet esille tehokkaina keinoina vähentää nuorten juomista (Karlsson ym. 2013).

Näiden vaikuttavuustutkimustulosten valossa on kiinnostavaa, että panelistit rankkasivat alkoholijuomien fyysisen ja taloudellisen saatavuuden sekä alkoholi-mainonnan rajoitukset ainoastaan keskinkertaisiksi tai jopa vertailuasetelman heikompaan päähän kuuluviksi toimiksi. Avovastauksissa ilmeni, että tulos ei niinkään heijasta panelistien epäluottamusta saatavuuden sääntelyn ja mainontarajoitusten vaikuttavuuteen sinänsä, vaan pikemminkin epäilyä siitä, etteivät nämä toimet saa tarpeeksi poliittista kannatusta vuonna 2025. Alkoholipoliittisten keinojen toimeenpanemisen vaikeus johtuu taloudellisista intressiritiriidoista ja ulkopuolisista tekijöistä, kuten EU:n lainsäädännöstä.

”Eduskunta teki juuri päätöksen, ettei alkoholimainontaa juurikaan rajoiteta. Tuskin sitä tullaan rajoittamaan sitten jatkossakaan ellei jotenkin ihmien kaupalla päästä tupakkavastaisuuden kaltaiseen hurmostilaan koko EU:n tasolla.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio.)

”Minulla taitaa mennä tämän osion kaikki vastaukset ihan samalla tavalla, kun on tuo usko vähän hiipumassa. Juuri tuli mainontapäätös Eduskunnasta, oikeaan suuntaan pieniä askelia, mutta muiden intressit painoivat enemmän kuin lasten suojelu.” (Kansallinen taso, järjestöt.)

Alkoholijuomien saatavuuden sääntelystä monet panelistit ajattelivat, että vaikka kyse on tutkitusti tehokkaasta toimenpiteestä, ei alkoholijuomien saatavuuden rajoituksia enää pystytä kiristämään tulevaisuudessa. Samoin pelättiin, ettei alkoholiverotuksessa ole enää kiristämisen varaa: ”Hinnassa on tullut jo se vaikutus, että verotuksen myötä ei ole enää mahdollisuus nostaa hintoja. 2025 Euroopan korkeimmat hinnat.” (Alueellinen taso, julkinen sektori.)

”Toisessa päässä on ’hintakieltolaki’ eli hinnat niin korkeita ettei kauppa käy. Pitkällä tähtäimellä hintojen nostaminen ei toimi ja se johtaa vaarallisiin lieveilmiöihin.” (Alueellinen taso, julkinen sektori.)

Alkoholijuomien saatavuuden sääntelytoimista panelistit pitivät tehottomimpana vähittäismyyntimonopolia. Perustelut tälle olivat pitkälti samankaltaisia kuin rahapelimonopoliin suhteen, eli itse järjestelmän koossa pysyminen pitkällä tähtäimellä oli monen panelistin mielestä vaakalaudalla: ”Monopoli hajoaa.” (Kansallinen taso, julkinen sektori.) Vastauksissa ilmenivät selvästi myös taloudellisten intressiryhmien vaikutus: ”Liike-elämän asettamat paineet vievät Alkon monopolin.” (Paikallinen taso, ept-toteutus.) Lisäksi peräänkuulutettiin ihmisten omien valintojen ja vastuun tärkeyttä.

”Alkoholin myynnin monopolisointi ei toimi. Ihmisten on opittava käyttämään kohtuullisesti, tekemään oikeita valintoja.” (Alueellinen taso, julkinen sektori.)

Tehokkuudeltaan keskitasoisena ehkäisevänä keinona panelistit pitivät ”nuorten vertaisryhmätoimintaa”. Monessa vastauksessa suhtauduttiin kuitenkin varauksellisesti menetelmän toimivuuteen nuorten kohdalla ja eritoten ehkäisevässä päihdetyössä: ”En usko, että ehkäisevässä päihdetyössä nuorten vertaisryhmätoiminta on kovinkaan tehokasta.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio.) Vertaisryhmätoiminnassa haasteena on ohjaus, jolla taataan työn laatu: ”Hyvin toteutettuna vertaisryhmätoiminta on hyvinkin tehokasta. Tämä vaatii asiantuntevan aikuisen ohjausta ja vertaiskasvattajien huolellista perehdyttämistä.” (Kansallinen taso, julkinen sektori.)

”Ei tietenkään toimi kaikille, mutta erinomainen toimintamuoto aikuisilla, miksei myös nuorilla.” (Paikallinen taso, poliisi.)

Paneeli ei pitänyt erityisen tehokkaana toimenä sitä, että poliisilla on valtuudet puuttua alaikäisten alkoholinkäyttöön. Poliisin toimintaa nuorten parissa pidettiin kyllä tärkeänä, nyt ja tulevaisuudessa, mutta yksittäisenä toimenpiteenä sen merkitys ei panelistien mielestä ollut suuri. Lisäksi uskottiin poliisin resurssien vähenevän tulevaisuudessakin, jolloin tällaista toimintaa ei voitaisi priorisoida poliisien työn osana: ”Tehokasta kyllä, muttei resursseja.” (Alueellinen taso, järjestöt.)

”Ei varmaan yksinään hirvittävän tehokas. Osana Pakka-toimintamallia kyllä.” (Kansallinen taso, julkinen sektori.)

Tehottomimpina toimina panelistit pitivät ”päihdekasvatusohjelmia”, ”oppilaitosten kirjattuja käytäntöjä” sekä ”joukkotiedotusta ja valistusta”. Panelistien esittämä kokonaisarvio heijastelee tältä osin tutkimuskirjallisuudessa esitettyjä vaikuttavuustuloksia, joiden mukaan valistuskampanjat ja päihdeohjelmat erillisinä toimenpiteinä eivät ole tehokkaita keinoja päihdehaittojen ehkäisyssä (Babor ym. 2010). Päihdekasvatusohjelmia, joukkotiedotusta ja valistusta pidettiin tulevaisuudessakin tärkeinä menetelminä ja osana koko ehkäisevän päihdetyön palettia: ”Tehokkaita huomion ja keskustelun herättäjiä, ei tehokkaita itse haittojen ehkäisyssä.” (Kansallinen taso, julkinen sektori.) Niiden merkitys tulevaisuuden ehkäisevässä päihdetyössä oli panelistien mielestä muuta ehkäisevää toimintaa tukeva, eivätkä nämä toimet ole vuonna 2025 keskeisimpien ja tehokkaimpien menetelmien joukossa.

”Yksi keino muiden joukossa, ei tulisi nostaa jalustalle.” (Kansallinen taso, julkinen sektori.)

”Kirjaaminen ei vielä tarkoita valitettavasti käytännössä mitään.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio.)

Panelistien tekemän tehokkuusvertailun yhteenveto on esitetty taulukossa 6. Paneeli piti kaikki toimia vähintäänkin kohtalaisen tehokkaina. Erot eri ehkäisy- ja politiikkatoimien arvioidun tehokkuuden välillä ovat melko pieniä, mutta tulos antaa suuntaa toimien keskinäisestä tehokkuusjärjestyksestä panelistien ajattelussa. Paneelin mielestä tehokkaimpia keinoja olivat nuorisoon kohdistuvat lähiyhteisön toimet, kuten ikärajavaltonta, yhteisö- ja perhetyö sekä elämänhallinnan vahvistaminen (2,60–2,92 pistettä). Tämän jälkeen tulivat yksilötasoiset puuttumiskeinot, kuten mini-interventio sekä puuttuminen riskikäyttöön ja nuorten päihteiden käyttöön (2,31–2,44 pistettä). Yleisehkäiseviä alkoholikontrolli- ja politiikkatoimia (1,81–2,27 pistettä) paneeli ei pitänyt yhtä tehokkaina kuin yhteisö- ja yksilötason keinoja. Nuorison alkoholinkäytön poliisikontrollia ja nuorison vertaisryhmätoimintaa pidettiin keskivertoa heikompina toimina (1,83–2,00 pistettä). Tehottomimpia toimia olivat erilaiset valistus- ja tiedotuskeinot (1,62–1,78 pistettä).

Taulukko 6. Ehkäisy- ja politiikkatoimien tehokkuusvertailun yhteenveto (panelistien vastauksista lasketut suhdeluvut).

TOIMET	TEHOKKUUSPISTEET
Tehokkaimpia	
Lähiyhteisön nuorisotoimet	2,60–2,92
• ikärajavaltonta, yleinen nuorten elämänhallinnan vahvistaminen, yhteisöjen ja perheiden kautta vaikuttaminen	
Keskivertoja	
Yksilötasoinen puuttuminen (riski)käyttöön	2,31–2,44
• Mini-interventio terveydenhuollossa, riskiryhmien seulonta ja riskikäyttöön puuttuminen, nuorten päihteiden käyttöön puuttuminen oppilaitoksissa	
Yleisehkäisevät kontrolli- ja politiikkatoimet	1,81–2,27
• Alkoholijuomien hinta- ja saatavuuspolitiikkatoimet, alkoholimainonnan rajoittaminen, Alkon vähittäismyyntimonopoli	
Nuorten vertaisryhmätoiminta ja alkoholinkäytön poliisikontrolli	1,83–2,00
Tehottomimpia	
Päihdevalistus- ja kasvatustoimet	1,62–1,78
• Päihdekasvatusohjelmat, oppilaitosten kirjatut käytännöt, joukkotiedotus ja -valistus	

Panelistien tehokkuusvertailu vastasi siis joiltain osin, esimerkiksi valistuksen ja oppilaitosten ohjelmien osalta, tieteellisen vaikuttavuusarvioinnin luomaa toimenpiteiden rankkausjärjestystä. Toisaalta panelistit nostivat yhteisö- ja perhetyön tehokkiksi keinoiksi tulevaisuudessa, vaikka tutkimusnäyttö näiden osalta on puutteellista. Erittäin vaikuttaviksi tiedetyt alkoholikontrollitoimet jäivät panelistien tehokkuusvertailussa yhteisö- ja yksilötason menetelmien taakse.

Tieteellisen tutkimusnäytön asema ehkäisevän työn perusteena nousi yhdeksi tärkeäksi keskusteluteemaksi paneelissa. Panelistit arvioivat tieteellisen vaikuttavuusnäytön asemaa ottamalla kantaa väitteeseen ”**Vuonna 2025 ehkäisevän päihdetyön keinot valitaan tieteellisen vaikuttavuusnäytön perusteella**”. Panelistien luottamus tieteelliseen tutkimukseen ja vaikuttavuusnäyttöön oli kattavaa, ja väitettä pidettiin todennäköisenä myönteisenä tulevaisuuskuvana (kuvio 11; suhdeluvut 0,76/0,82). Ehkäisevän päihdetyön ammatillisen tietopohjan toivottiin vahvistuvan: ”Ehkäisevän päihdetyön ammattiin ei ole koulutusta ja työhön tullaan hyvinkin monesta koulukunnasta ja ideologisesta taustasta. – – Tietotasoa pitäisi kansan kielellä kohentaa ja laatutyön pitää olla selkeämpää.” (Paikallinen taso, ept-toteutus, tod+/toiv++.)

”Tutkimustyö lisääntynyt ja on saatu runsaasti näyttöön perustuvia uusia menetelmiä. Nämä toimivat myös eri rahoituskanavien yhtenä kriteerinä.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv++.)

Vaikka tutkimustietoa kaivattiin ehkäisevän työn tueksi, tiedon soveltuminen käytännössä herätti jonkin verran epäilyjä: ”[k]estä vielä pitkään, ennen kuin kentällä mietitään vaikuttavuutta. Päihdetyössä menetelmiä käytetään aika sattumanvaraisesti.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod+/-toiv++.) Jotkut panelistit korostivat myös kokemustiedon ja eettisen tiedon merkitystä. Lisäksi tieteen rajoitukset tuotiin esiin: ”Kaikki ei ole tieteen avulla mitattavissa. – – Menetelmät on valittava sen mukaan, mikä on kulloinenkin tarve ja mikä juuri kyseiseen kohderyhmään on vaikuttavaa ja tähän ei tiede pysty.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod+/-toiv+-.)

”Toivottavasti toimialaa on myös tutkittu ja näytöt eivät ole niin kapealalaisia kuin nyt. – – Alkoholitutkimus jne. ei saisi olla vain pienten yksityiskohtien parissa nysväämistä. Tarvitaan laaja-alaisempaa tutkimusotetta ja yhteistyötä kehittämistoiminnan kanssa.” (Kansallinen taso, järjestöt, tod+/-toiv+.)

”Tutkittuun tietoon pohjautuva toiminta on tärkeää, mutta on myös kokemustietoa ja eettistä tietoa. Uutta toimintaa kehitettäessä ei vielä voi olla

tiukkaa vaikuttavuusnäyttöä, mutta kokeilun toiminnankin tulee pohjautua johonkin tietoon.” (Kansallinen taso, järjestöt, tod+/toiv+.)

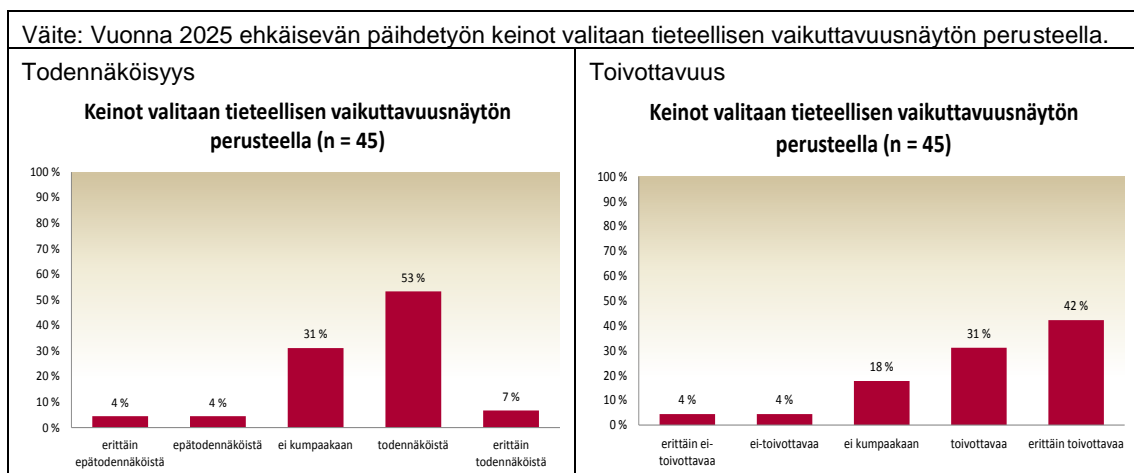
Kysymys tieteellisen vaikuttavuusnäytön asemasta näkyi myös panelistien avovastauksissa, joissa he perustelivat tehokkuusarvioitaan: ”Tehokkuuden ja toiminnan uskottavuuden näkökulmasta vaikuttavuusnäyttö on erittäin keskeisessä asemassa.” (Kansallinen taso, julkinen sektori.) Tieteellinen vaikuttavuusnäytön hyödyntäminen herätti laajaa kannatusta läpi paneelin: ”Tarvitsemme tutkimustietoa!” (Alueellinen taso, julkinen sektori.) Joissakin avovastauksissa pohdittiin myös tieteenteon reuna-ehdoja. Tutkimustiedon karttumista pidettiin liian hitaana prosessina, joka ei pysty seuraamaan muuttuvia ilmiöitä: ”Tutkimukset eivät pysy ajan perässä.” (Paikallinen taso, ept-toteutus.)

”Tieteellinen tutkimus tärkeää, mutta usein valmistuu vuosien päästä ja paikalliset ilmiöt tarvii nopeaa reagoitua.” (Alueellinen taso, järjestöt.)

”On koko ajan liikuttava tieteelliseen vaikuttavuusnäyttöön perustuvien keinojen suuntaan. Tämä on kuitenkin hidas tie. Sitä ennen on luotettava talonpoikaisjärkeen ja erityisesti osallistettava päihteiden käyttäjiä kehittämistyöhön.” (Alueellinen taso, julkinen sektori.)

”Suuntaa antavana hyvä, mutta keinot täytyy kuitenkin valita järki- ja kohderyhmäperusteisesti.” (Paikallinen taso, poliisi.)

Kuvio 11. Tieteellisen vaikuttavuusnäytön asema ehkäisevän päihdetyön keinoja valittaessa vuonna 2025 (panelistien arviot prosentteina).

5.4 Yhteenveto

Delfoi-paneelin vastauksissa nuoriso oli ehkäisevän päihdetyön keskeisin kohde-ryhmä myös tulevaisuudessa. Kaikista toimenpiteistä ikärajojen valvonta herätti suurinta luottamusta, ja paneeli valitsi sen tehokkaimmaksi alkoholipoliittiseksi toimenpiteeksi. Paneeli arvosti myös muita lähiyhteisön toimintoja, kuten ”lasten ja nuorten elämänhallinnan vahvistamista”, ”yhteisötasoista toimintaa” sekä ”perheiden kanssa työskentelyä”. Panelistit suhtautuivat epäilevämmiin poliisin aiempaa laajempiin oikeuksiin valvoa nuorten alkoholinkäyttöä sekä nuorten vertaisryhmätoimintaan.

Riskiryhmien ja -käyttäytymisen seulomiseen ja yksilötason puuttumiseen luotettiin myös, mutta usko joukkotiedotuksen ja valistuksen asemaan oli heikompaa. Vähiten tehokkaina ehkäisevän päihdetyön menetelminä panelistit pitivät ”päihdekasvatusohjelmia”, ”oppilaitosten kirjattuja käytäntöjä” sekä ”joukkotiedotusta ja valistusta”. Panelistien arviointi heijastelee tutkimuskirjallisuudessa esitettyjä tuloksia, joiden mukaan tiedollisen vaikuttamisen keinot yksittäisinä ehkäisevinä toimenpiteinä eivät ole tehokkaita.

Vaikka väestötasoiset rajoittavat toimet ovat tutkitusti tehokkaita, ne eivät panelistien arvioinnissa nousseet keskeisimpään asemaan, ainakaan alkoholin osalta. Panelistien vastaukset heijastelivat huolta siitä, että taloudelliset intressiristiriidat ja EU-tason politiikkalinjaukset nakertavat kansallisen tason alkoholi- ja rahapelikontrollipoliittikkaa tulevaisuudessa. Alkoholipoliittisista keinoista ja kontrollitoimista eniten kannatusta sai alkoholimainonnan tiukempi kontrolli tulevaisuudessa. Jopa hieman yllättävänä voidaan pitää sitä, että panelistit eivät tätä vahvemmin uskoneet saatavuuden sääntelyn ja korkean hintapolitiikan tehokkuuteen tulevaisuudessa, vaikka he olivat tietoisia saatavuuden sääntelyn vaikuttavuudesta alkoholipoliittisena toimenpiteenä ja siitä kertyneestä tutkimusevidenssistä.

Panelistit asettivat toivon paikallisen tason alkoholipoliittiseen toimintaan, joka lisää kuntien vaikutusvaltaa. Julkisen alkoholinkäytön rajoittaminen kuntatasolla sai laajaa kannatusta, ja myös kuntien vaikutusvallan lisääntymistä vähittäismyynti- ja anniskelulupien myöntämisessä pidettiin toivottavana. Erytisessä nuorten lähiyhteisössä käytettävät menetelmät nousivat vahvasti esiin panelistien arvioissa. Kaikkiin panelistien vastaukset ilmentävät luottamusta siihen, että paikallisessa toiminnassa on voimaa.

Muiden riippuvuutta aiheuttavien tuotteiden sääntelyn osalta voi todeta, että valtaosa paneelista piti rahapeliyhtiöiden yksinoikeuksien menettämistä kielteisenä kehityskulkuna, niin järjestöjen kuin ehkäisytyön tehokkuuden ja ongelmien levinneisyydenkin näkökulmasta. Tupakan saatavuuden vähenemiseen uskottiin rahapelimonopoliin säilymistä enemmän. Kannabiksen käytön dekriminalisointi jakoi panelistien mielipiteitä enemmän kuin mikään muu käsitelty teema. Vastauksissa ennustettiin kannabiksen käytön ja laillistamiskeskustelun vilkastuvan, mutta valtaosassa vastauksista itse käyttöön suhtauduttiin yhä kielteisesti. Panelistien vastaus-

ten hajautuminen ja epävarmuus kannabiskysymyksessä näkyivät selvästi, kun taas muiden aineiden ja riippuvuuksien kohdalla yhtä vahvaa jakautumista ei ollut havaittavissa.

Kaiken kaikkiaan eri menetelmiä koskevissa arvioinneissa korostui se, että ehkäisevän päihdetyön toimia tai kohderyhmiä ei pidä asettaa toisiaan poissulkeviksi vaihtoehtoiksi. Mitään keinoa ei pidetty varsinaisesti tehottomana. Julkisen talouden kiristynyt tilanne nähtiin tässä uhkana, sillä kaventuneet resurssit saattavat johtaa toimien epätarkoituksenmukaiseen priorisointiin ja leikkauksiin. Tärkeää on, että eritasoiset toimet tukevat toisiaan. Erityisesti yksipuolinen painotus nuoriin tai yksilötason puuttumiseen herätti panelisteissa myös kritiikkiä.

6. Ehkäisevän päihdetyön rakenteet, resurssit ja ohjaus

Tässä luvussa tarkastellaan panelistien arvioita ehkäisevän päihdetyön rakenteista, resursseista ja ohjaussuhteista. Paneelityöskentelyn aikoihin Suomessa valmisteltiin raittiustyölain uudistusta, ja tämän vuoksi tutkimukseen osallistuneet panelistit olivat ehkä tavallistakin kiinnostuneempia keskustelemaan ehkäisevän päihdetyön rakenteista ja järjestämisestä tulevaisuudessa. Delfoi-kyselyssä panelistit kertoivat näkemyksensä kuntien ehkäisevän päihdetyön tulevaisuudesta, sen ohjauksesta ja rahoituksesta, ehkäisevän päihdetyön vastuista, työnjaoista ja erilaisten toimien yhteensovittamisesta. Panelistit ottivat kantaa näihin kysymyksiin arvioimalla tulevaisuusväitteiden todennäköisyyttä ja toivottavuutta eli samalla metodilla kuin he arvioivat myös ehkäisevän päihdetyön menetelmiä ja arvopohjaa (ks. raportin luvut 5 ja 7).

6.1 Kuntien ehkäisevä päihdetyö

Ehkäisevän päihdetyön kivijalka on paikallisella tasolla tehtävä käytännön työ päihde-, tupakka- ja rahapelihaittojen ennalta ehkäisemiseksi. Kuntien ehkäisevä päihdetyö oli paneelityöskentelyssä keskeinen pohdittava teema. Maan eri kunnissa ehkäisevän päihdetyön toimien ja järjestämistapojen kirjo on laaja, ja usein toistuva kysymys koskee toimien yhdistämistä osaksi laajempia julkisen sektorin kokonaisuuksia. Tätä aihetta käsittelevää väitettä ”**Kunnat ovat yhdistäneet ehkäisevän päihdetyön osaksi yleistä hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä vuoteen 2025 mennessä**” panelistit pitivät erittäin todennäköisenä ja myönteisenä tulevaisuuskuvana (kuvio 12, väite a; suhdeluvut 0,89/0,77). Panelistien mukaan myönteistä yhdistämisessä on, että siten työn pohja vahvistuu, saadaan synergiaetuja ja työn laatu paranee. Synergiaa saadaan, kun eri kokonaisuuksien tietotaitoa yhdistetään, ja samat toimet voivat samalla ehkäistä päihteiden käyttöä, syrjäytymistä, mielenterveyttä ja turvallisuutta.

”Normaalisuuden nimissä on hyvä, että ehkäisevä päihdetyö tulee osaksi muuta hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä ja siihen suuntaan hitaasti liikutaan jo nyt. Ehkäisevän päihdetyön kysymykset otetaan yhä luontevammin osaksi muuta edistämistä.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv++.)

”Toivoisin, että ehkäisevä päihdetyö yhdistettäisiin hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen jotta saataisiin aikaan laadukkaampaa työtä ja synergiaa kun eri kokonaisuuksien tietotaitoa yhdistetään.” (Paikallinen taso, ept-toteutus, tod+/toiv++.)

Mielipiteisiin sisältyi kuitenkin useita varauksia ja reunaehtoja. Erityisesti muistutettiin, että ehkäisevä päihdetyö ei saisi hävitä kokonaan muun terveyden edistämisen sisään ja että olisi tärkeää säilyttää sen ominaispiirteet. Ominaispiirteitä ovat muun muassa yhteys päihdepolitiikkaan ja valvontaan sekä työn monialaisuus. Ehtona myönteiselle kehitykselle on ehkäisevän päihdetyön selkeä toimenkuva, resursointi ja ominaispiirteiden tunnistaminen. Vaarana voi olla ehkäisevän päihdetyön jääminen voimakkaamman yleisen terveyden edistämisen jalkoihin: ”Mielestäni se on osa juuri hyvinvointia ja terveyden edistämistä, mutta jos sillä ei ole resurssia ja selkeää ’toimenkuvaa’, ollaan vaarallisilla vesillä.” (Kansallinen taso, järjestöt, tod++/toiv+.)

”Näin tulee käymään. Ehkäisevään päihdetyöhön liittyy kuitenkin omat erityispiirteensä, ei vähiten (ehkäisevä) päihdepolitiikka, joka edellyttäisi näiden kysymysten käsittelyä myös omina teemoinaan.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod++/toiv-.)

”– – samat toimet saattavat ehkäistä päihteiden käyttöä sekä samalla syrjäytymistä sekä edistää mielensterveyttä ja turvallisuutta. Toivottavaa on, että päihdehaittojen ehkäisyn tietty omalaatuisuus otetaan huomioon kehityksessä. Lyöttäytymällä terveyden edistämisen kokonaisuuden osaksi voi tuoda ehkäisevälle päihdetyölle vahvempaa jalansijaa.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv+.)

Kuntien monialaista ehkäisevää päihdetyötä kokoava rakenne ovat kunnissa toimivat moniammatilliset työryhmät ja toimielimet. Paneeli piti väitettä ”**Moniammatillisten työryhmien merkitys kuntien ehkäisevässä päihdetyössä on nykyistä suurempi vuonna 2025**” erittäin todennäköisenä ja myönteisenä tulevaisuuden mahdollisuutena (kuviokuva 12, väite b; suhdeluvut 0,83/0,94). Monialaisia työryhmiä pidettiin työn sujumisen kannalta tärkeinä ja jopa välttämättöminä. Monialaiset työryhmät johtavat luontevasti eri toimialojen työn sovittamiseen yhteen, muun muassa terveyden edistämisen ja ehkäisevän päihdetyön joustavaan yhdistämiseen. Panelistit totesivat myös, että työryhmäperusteinen toiminta on jo arkipäivää ja työryhmät ovat jäsentäneet työtään ja tehtäviään useiden vuosien ajan. Osittain monialainen toiminta juontaa juurensa tarpeista, joita sektoreihin jakautuneessa palvelujärjestelmässä syntyy: ”Kyllä, uskon ja toivon, että moniammatillisten työryhmien merkitys tulee

kasvamaan ja työtä tehdään nykyistä enemmän yli sektorirajojen.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod++/toiv++.) ”Monialaisuutta” pidettiin terminä parempana kuin ”moniammatillisuutta”, koska käsitteen tulisi sisältää myös esimerkiksi järjestöjen toiminta.

”Tämä on suunta johon omassa kunnassa ollaan menossa ja joka on välttämätön, koska päihdeongelmatkin koskettavat kuntien, sairaanhoitopiiriin, lastensuojelun, poliisin, ym. työntekijöitä ja monia muita ammattiryhmiä.” (Paikalliset taso, ept-koordinaatio, tod+/toiv++.)

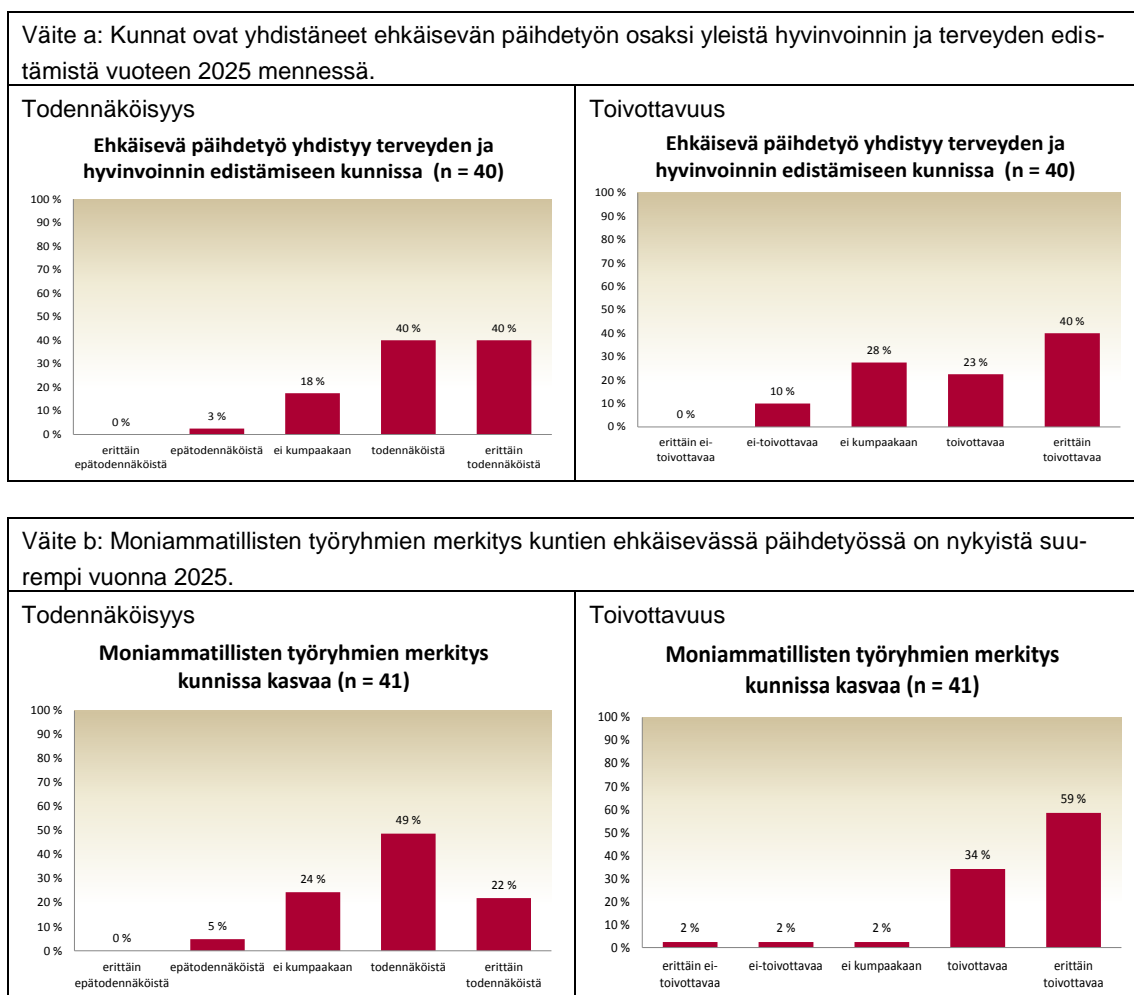
”Nykyinen, sektoroitunut palvelujärjestelmä tuottaa asiakkaille, kuntalaisille ja palvelujen käyttäjille sektoroituneita palveluja, mikä näkyy asiakkaan pallotteluna luukulta toiselle. Mikäli palvelut ovat edelleen vuonna 2025 järjestäytyneet sektoroituneesti, korostuu yhteistyön ja poikkihallinnollisen verkostotyön merkitys ja johtaminen.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/toiv++.)

Onnistumiselle on myös ehtoja. Verkostotyön kulttuuri ei ole itsestään selvää kaikille, ja myös lainsäädännössä tulisi eri hallintokuntia ohjeistavat säännöt sovittaa yhteen: ”Esteenä tällaiselle työskentelylle on usein se että henkilökunta esimerkiksi lastensuojelussa on niin kiinni omassa työssään, että eivät pysty irtaantumaan tekemään ehkäisevään työtä joka pitkässä juoksussa keventäisi heidän työtaakkaansa.” (Paikallinen taso, ept-toteutus, tod+/toiv++.)

Määräaikaisten kehittämis- ja tutkimushankkeet ovat osaltaan vieneet ehkäisevän päihdetyön käytäntöjä lyhytkestoisen projektityön suuntaan. Ottaessaan kantaa väitteeseen ”**Kunnat toteuttavat ehkäisevää päihdetyötä jatkuvana toimintana, ja määräaikaisten projektien merkitys vähenee vuoteen 2025 mennessä**” panelistit pitivät jatkuvaa, pitkäkestoista työtä parempana kuin erillisiä projekteja. Tämän tulevaisuuskuvan toteutumista pidettiin kuitenkin epävarmana (kuvio 12, väite c; suhdeluvut 0,43/0,82). Monissa avovastauksissa projekteja ja jatkuvaa työtä ei pidetty toisiaan poissulkevinä vaihtoehtoina. Ihannetapauksessa projektit ovat jatkuvan työn järkeviä osia, eivätkä projektit ja jatkuva työ ole toisistaan erillisiä toimintoja. Tulevaisuuden ennusteet vaihtelivat erittäin epätodennäköisestä todennäköiseen, eivätkä monet pitäneet kumpaakaan vaihtoehtoa oikeana ennusteena – ehkä juuri siksi, että projekteja ja jatkuvaa työtä on vaikea nähdä täysin erillisinä. Joka tapauksessa pysyvien rakenteiden merkitystä kunnissa korostettiin: ”Ei projekteissa sinänsä ole mitään pahaa, jos sen taustalla on rakenne, joka niitä projekteja pyörittää.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod+/-toiv+.)

”Näin se tapahtuu 2025. Jokainen kunnan työntekijä on oivaltanut, että oman työn kehittäminen on osa perustehtävää ja melkein pä toimialasta riippumatta ehkäisevä päihdetyö kuuluu perustehtäväkokonaisuuteen. Projektien merkitys ei tule vähenemään, niitä tulee olemaan vähemmän, mutta projektit kytkeytyvät nykyistä paremmin laajempiin yhteyksiin, eivät kulje irrallaan arkitodellisuudesta.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod++/toiv++.)

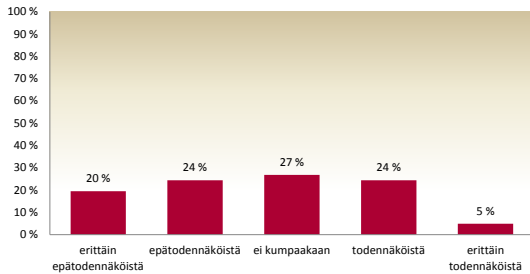
Kuvio 12. Kuntien ehkäisevän päihdetyön myönteiset mahdollisuudet vuonna 2025 (panelistien arviot prosentteina).

Väite c: Kunnat toteuttavat ehkäisevää päihdetyötä jatkuvana toimintana, ja määräaikaisten projektien merkitys vähenee vuoteen 2025 mennessä.

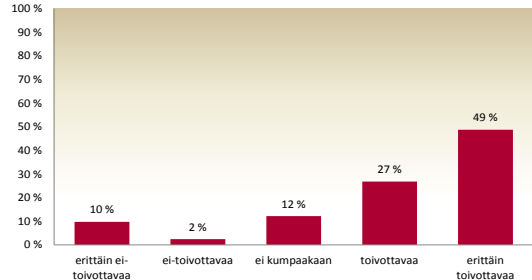
Todennäköisyys

Ehkäisevä päihdetyö on jatkuvaa toimintaa kunnissa (n = 41)

Toivottavuus

Ehkäisevä päihdetyö on jatkuvaa toimintaa kunnissa (n = 41)

Koska valtion budjettiohjaus ehkäisevässä päihdetyössä on suppeaa, työn resursointivastuu on pitkälti kuntatasolla. Väite ”**Kunnat leikkaavat huomattavasti ehkäisevän päihdetyön rahoitusta vuoteen 2025 mennessä**” nähtiin yleisesti ei-toivottavana uhkana, jonka toteutuminen on epävarmaa (kuvio 13, väite a; suhdeluvut 0,54/0,02). Lähes kaikki panelistit pitivät kuntien rahoituksen vähenemistä ei-toivottavana. Todennäköisyyden arviointi ei kuitenkaan ollut helppoa, ja kuva tulevaisuudesta hajautui pessimistiseen ja optimistiseen. Lisäksi yksittäiset vastaajat pohtivat avovastauksissaan eri tulevaisuusvaihtoehtoja ja niihin vaikuttavia syitä. Rahoituksen leikkaamisen teki epätodennäköiseksi myös se, että budjetit ovat jo nykyiselläänkin niin pieniä, ettei leikattavaa enää ole.

”Resurssit ovat jo tällä hetkellä todella pienet. Suurimmassa osassa kuntia esimerkiksi ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöille on varattu työaikaa alle 10 %. Siitä ei juuri ole leikattavaa ilman, että työ lakkaa täysin. Tosin ellei raittiustyölakia saada, niin leikkauksen todennäköisyys kasvaa hurjasti.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod+/-toiv--.)

Koska kyseessä on ei-toivottava kehityskulku, monet vastaajat ehdottivat, että resursoinnin takaamiseksi pitäisi tehdä enemmän työtä. Toive vaikuttavuutta osoittavasta tutkimusnäytöstä ja myönteisistä kokemuksista nousi tällöin esiin: ”Mikäli saadaan konkreettista näyttöä ehkäisevän päihdetyön vaikuttavuudesta, siihen ollaan myös valmiita resursoimaan.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/-toiv--.) Panelistit pelkäsivät, että jos ehkäisevän päihdetyön erikoisluonnetta ja vaikuttavuutta ei pystytty osoittamaan, se voi sulautua muihin toimiin ja kadota taloudellisten paineiden alla. Myös lainsäädännön uudistuksien toivottiin tulevan työn tueksi; uusi ehkäise-

vän päihdetyön laki auttaisi asiaa. Päihdehaittojen kasvu ja niiden painolasti kuntien taloudessa on omiaan lisäämään ehkäisevän työn tekemisen tarvetta.

”Luulisin, ettei suurempia muutoksia tapahdu. Uusi lainsäädäntö (terveydenhuoltolaki ja tuleva sosiaalihuoltolaki sekä mahdollinen raittiustyölain uudistus) kuitenkin pitävät ehkäisevää työtä esillä sinä määrin, että suuria leikkauksia rahoituksesta ei tapahdu. Ehkäisevä päihdetyö saattaa kuitenkin hukkua muun hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen sisään niin, että on vaikea sanoa onko sen rahoitus vähentynyt.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod+/-/toiv--.)

Enemmistö panelisteista piti väitettä ”**Vuonna 2025 kunnissa ei enää ole ehkäisevän päihdetyön ammattilaisia ja/tai koordinaattoreita, jotka toimivat erillisellä mandaatilla**” ei-toivottavana uhkana, jonka todennäköisyyttä oli vaikea arvioida (kuvio 13, väite b; suhdeluvut 0,52/0,23). Vastaajat, jotka pitivät mandaatin poistumista uhkana, esittivät kokemukseen perustuvia näkemyksiä erityisesti nimetyn koordinaattorin tärkeydestä: ”Kuka sitä sitten koordinoisi? Kenen vastuulle se jäisi? En halua uskoa tähän väitteeseen.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/-/toiv--.) Kun itse ala on moniulotteinen ja tavallaan kuuluu kaikille, se ei helposti kuulu enää kenellekään, jos kunnassa ei ole nimettyä ammattilaista, joka vastaa asioiden viemisestä eteenpäin.

”On kovin valitettavaa, jos ei ole ept koordinaattoreita tms. koska ept on muutenkin niin laaja ja saippuamaisen liukas käsite ja ’ala’ joka kuuluu kaikille. Jos se ei kuulu kenellekään oikeasti, käy kovin helposti niin, ettei se kuulu kenellekään kun ketään ei ole puskemassa asiaa eteenpäin.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/-/toiv--.)

”Ei ENÄÄ ole? Onko heitä tähän astikaan ollut? Kyllä toivon että kunnista löytyy nimetty ihminen, jolle ehkäisevä päihdetyön koordinointi kuuluu, koska tarvitaan nimetty vastuullinen ’päätoimija’ – eihän hän yksin silti suinkaan toteuta tätä työtä!” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/-/toiv--.)

Osa panelisteista piti erillisellä mandaatilla toimivien koordinaattorien katoamista myös toivottavana tai ei ainakaan nähnyt erillisen ehkäisevän päihdetyön ammattilaisen nimeämistä välttämättömäksi. Kritiikin ääni toi myös esille sen, että kysymys ei niinkään ole nimikkeestä ja mandaatista, vaan tehtävästä, joka on nimikkeestä huolimatta hoidettava: ”Erillinen mandaatti tuskin tehokkaan toiminnan edellytys? Rakenteisiin ei pidä tarttua, vaan mahdollisimman tehokkaaseen lopputulokseen.” (Kansallinen taso, elinkeinoelämä, tod++/toiv++.)

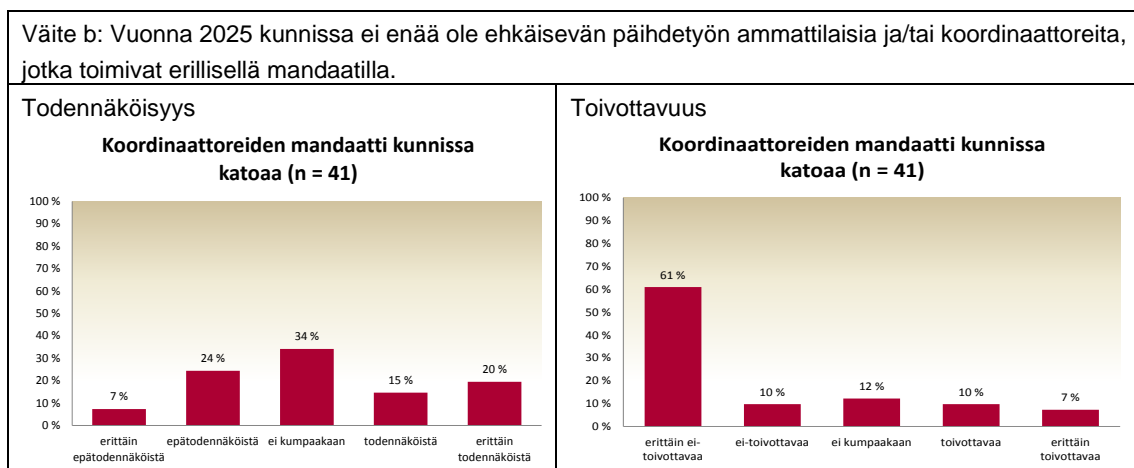
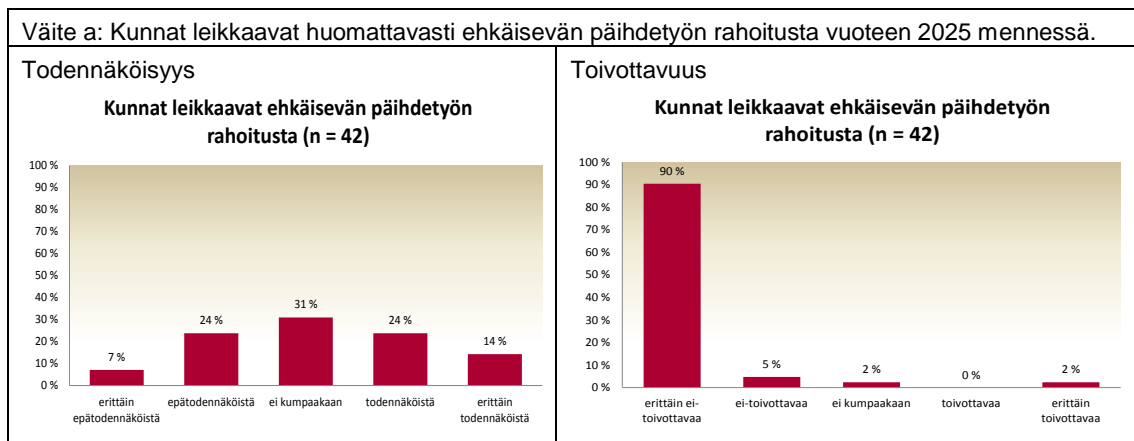
Ehkäisevän päihdetyön laatusuosituksissa painotetaan strategiatyön merkitystä kuntien itsenäisen suunnittelun ja seurannan välineenä. Väite ”**Kunnat suunnittelevat, toteuttavat ja seuraavat ehkäisevän päihdetyön toimia nykyistä itsenäisemmin vuonna 2025**” herätti panelisteissa ristiriitaisia näkemyksiä, ja tulevaisuuskuvan toteutumista pidettiin epävarmana (kuvio 13, väite c; suhdeluvut 0,49/0,41). Yhtenä syynä vastausten hajautumiseen tässä väitteessä oli se, että kuntien toiminta nähtiin jo nykyisellään hyvinkin itsenäisenä, eikä tämä itsenäisyys ole ehkäisevälle päihdetyölle pelkästään myönteinen asia: ”Kunnat ovat liiankin itsenäisesti jättäneet ehkäisevän päihdetyön toteuttamatta. Toivottavasti valtio ohjaa kuntia tässä asiassa vahvemmin tulevaisuudessa.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod+/-toiv-.) Monissa avovastauksissa kuntien suurta itsenäisyyttä pidettiin enemmänkin haittana kuin hyötynä; panelistit korostivat valtakunnallisen ohjauksen positiivista merkitystä niin työn laadun kuin määrän kannalta. Kuntien itsenäisyyden lisääminen voisi pahimmassa tapauksessa merkitä kuntien vapautta lopettaa koko ehkäisevän päihdetyön toiminta, joten valtakunnallista tai aluetason ohjausta kaivattiin: ”– – tämän tason asiat pitää olla vähintään maakuntatason juttuja. Kuntien määrä saattaa olla vähentynyt nykyisestään.” (Kansallinen taso, järjestöt, tod+/-toiv--.)

”Kuntien tavan lipsua ehkäisevässä työssä taloudellisesti huonoina aikoina tuntien, melkeinpä toivon, että kuntia valvottaisiin valtion ja esimerkiksi AVI:n kautta edelleen, koska muuten kunnat eivät ole tasa-arvoisessa asemassa. Jos kunta saa toimia itsenäisemmin, korvamerkitty raha voisi olla yksi hyvä keino varmistaa, että ehkäisevän päihdetyön resurssit säilyvät.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/-toiv-.)

Myös ehkäisevän päihdetyön tarpeen arviointiin, suunnitteluun ja seurantaan kaivattiin osaamista ja näkemystä, joka ei itsestään selvästi toteudu kuntatason johtamisessa. Kuntien nykyistä suurempaa suunnitteluvaltaa pidettiin uhkana, koska ehkäisevän päihdetyön asema on epävarmaa kunnissa: työ voi jäädä erilliseksi saarekkeeksi tai toisaalta hajautua, jolloin se ei tavoita tarkoitustaan: ”Minusta tuntuu, että piiperän lähes yksin tämän ehkäisevän päihdetyön saralla kaupungissa. Epäilen, että esimieheni ei tarkalleen tiedä, että mitä teen. Ns. seurantaa on jne. mutta toivon, että suunnittelut ym. eivät jää kuntien omaan ympyrään. Yhden ääni hukkuu satojen ja tuhansien joukkoon.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod-/toiv--.)

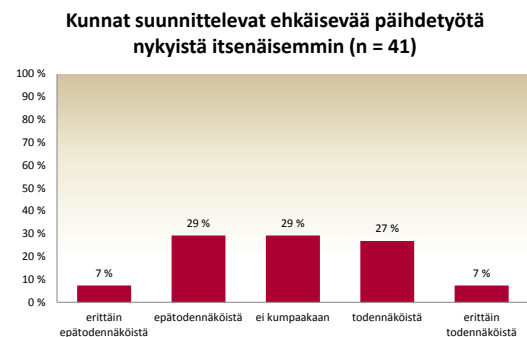
”Nykyinen ehkäisevä päihdetyö on melkoinen sillisalaatti ja sen ongelmana on mutu-tekeminen, mikä ei välttämättä ole sidoksissa toimintaympäristön tarpeisiin. Tätä epäkohtaa tulee kehittää. Projekteja, kampanjoita ja valistusta tulee tehdä, mutta kuitenkin suhteessa muun ehkäisevän työn (rakenteellisen, palvelurakenteissa tapahtuvan työn) tarpeeseen.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod-/toiv--.)

Kuvio 13. Kuntien ehkäisevän päihdetyön uhkakuvat ja epävarmuudet vuonna 2025 (panelistien arviot prosentteina).

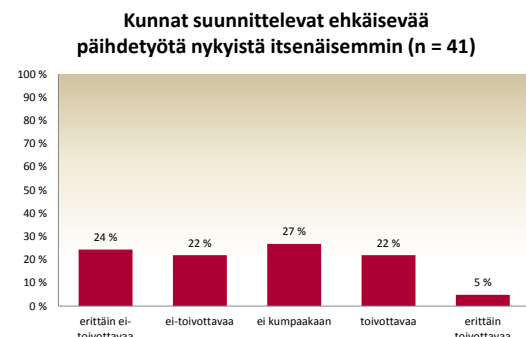

Väite c: Kunnat suunnittelevat, toteuttavat ja seuraavat ehkäisevän päihdetyön toimia nykyistä itsenäisemmin vuonna 2025.

Todennäköisyys

Toivottavuus

6.2 Ehkäisevän päihdetyön osaaminen, ohjaus ja rahoitus

Väitettä ”Ehkäisevän päihdetyön tietopohja ja osaaminen ovat nykyistä vahvempia vuonna 2025” pidettiin yleisesti erittäin todennäköisenä ja erittäin myönteisenä kehityssuuntana (kuviot 14, väite a; suhdeluvut 0,82/0,98). Optimismia perusteltiin viimeaikojen hyvillä kokemuksilla ehkäisevän päihdetyön tietopohjan ja menetelmien kehittymisestä. Esimerkkeinä tästä mainittiin ehkäisevän päihdetyön laatu-tähti, Pakka-toiminta, useiden toimivien mallien löytyminen, internetin antamat mahdollisuudet tiedon saamiseen maailmalta, irtautuminen raattiusideologiasta ja johdonmukainen kehittämistyö. Tilanne näyttää hyvältä: ”Tutkimustietoa on käytössä hyvin sekä myös toimivia malleja.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv++.)

”Jo ihan muutamina viime vuosina on näkynyt se, että ammattilaisten tapa puhua ehkäisevästä päihdetyöstä on muuttunut tietoperustaltaan vahvemmaksi ja ammattitaitoisemmaksi. Tuntuu, että ammattilaiset haluavat päivittää osaamistaan ja toisaalta tietoa on myös jatkuvasti enemmän tarjolla materiaalien, koulutusten ja toimijoiden taholta.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv++.)

Hyvän suunnan ylläpito edellytti vastaajien mielestä tutkimuksen lisäksi jatkuvaa kehittämistyötä. Pulmana ei pidetty ainoastaan kotimaisen tutkimustiedon suppeutta, vaan vastaajat korostivat tiedon soveltamisen haasteita: ”– – tutkimuksen keinoin tuotettu tietopohja [ei] itsestään muutu käytännön työn menetelmiksi ja osaamiseksi, vaan tähän tarvitaan jatkuvaa kehittämistyötä ja ohjausta. Yhteys tutkimustiedon ja

käytännön työn välille on rakennettava huolellisesti ja tämä vaatii useita välittäjiä: THL:n lisäksi mm. Avit, oppilaitokset ja järjestöt.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv++.) Kehittämistyössä toivottiin pohjoismaisen tutkimuksen hyödyntämistä. Lisäksi eri alojen perusopetukseen tulisi saada paremmin päihdekoulutusta.

”Olisi myös tärkeää että hyödynnettäisiin laajemmin muissa pohjoismaisissa tehtyä tutkimusta ja työtä. Tällä hetkellä tietoa tuotetaan Suomessa liian vähän eikä sitä osata hyödyntää (ei koske vaan ehkäisevää päihdetyötä). Tietoa ei hyödynnetä, koska monet alan työntekijät eivät osaa lukea tieteellistä tekstiä tai soveltaa sitä omaan toimintaan.” (Paikallinen taso, eptoteutus, tod+/toiv++.)

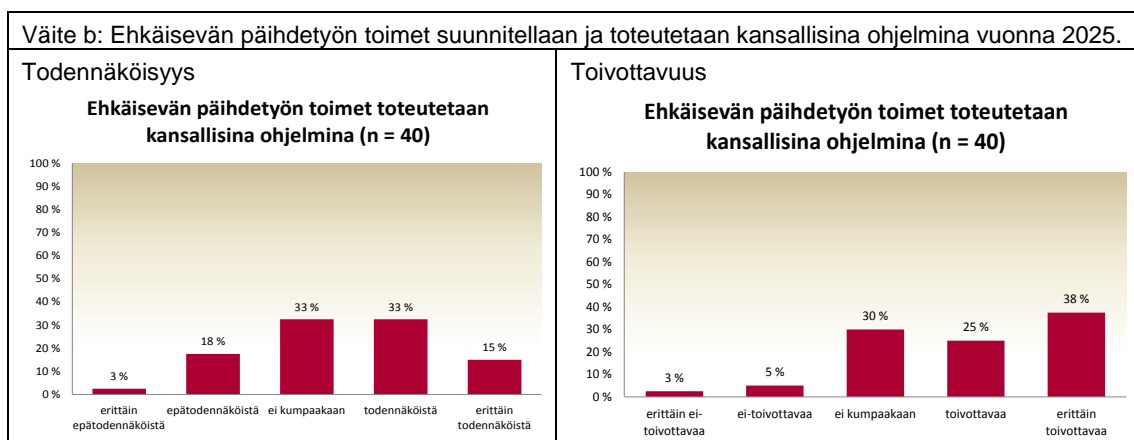
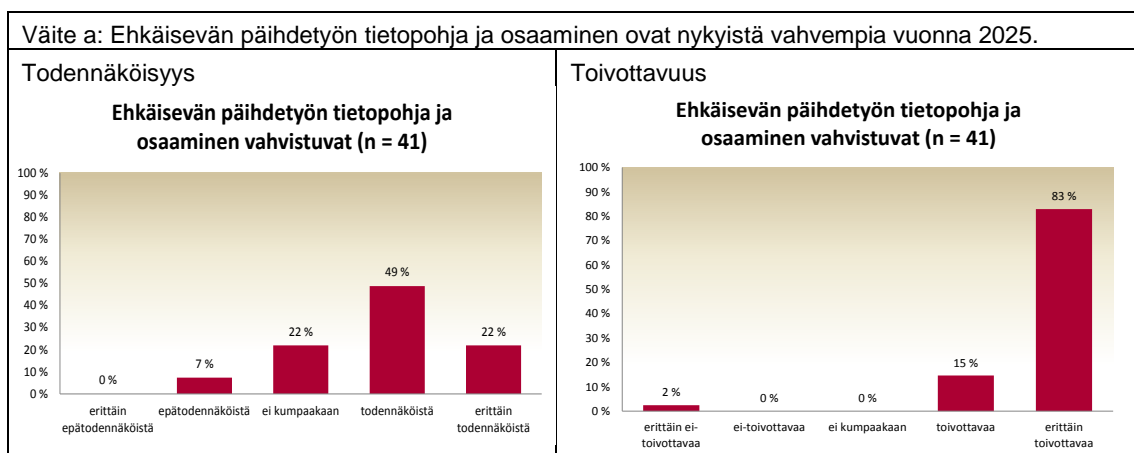
Väite ”Ehkäisevän päihdetyön toimet suunnitellaan ja toteutetaan kansallisina ohjelmina vuonna 2025” herätti panelisteissa toiveikkuutta, ja sitä pidettiin melko todennäköisenä tulevaisuuskuvana (kuvio 14, väite b; suhdeluvut 0,65/0,78). Panelistit perustelivat myönteistä kantaansa sillä, että kansallinen ohjaus pitää työn riittävästi esillä ja sitä kautta elossa. Lisäksi kansallinen ohjaus edistää vaikuttavien menetelmien käyttöä ja maan eri osien välisen samanarvoisuuden toteutumista: ”Koko maa tulee kattaa samanlaatuisella työllä.” (Alueellinen taso, järjestöt, tod++/toiv++.) Onnistumisen ehtona pidettiin kuitenkin sitä, että ohjelmissa kunnioitetaan paikallisia olosuhteita ja suurkuntien itsehallintoa, sillä alueiden tilanteet ovat erilaisia.

”Tämä on ainoa tapa pitää ehkäisevää päihdetyötä omana toimintalohkonaan edes jossain määrin hengissä. Toisaalta kansallisten ohjelmien ohjausvaikutus kuntiin ei tuolloin ole kaksinen, ainakaan jollei niille ole osoitettu riittävästi resursseja kuntien h/koukuttamiseksi. Tilanne muuttuu, jos rahaa ohjataan työhön riittävästi.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod++/toiv+-.)

Vastauksissa myös kritisoitiin kansallisten ohjelmien toteuttamista. Toteutettavuuden perusongelmana pidettiin sitä, että kansalliset ohjelmat eivät ”ulotu” paikallistalolle asti ja ne saattavat olla liian maailmoja syleileviä ja epäkonkreettisia. Niitä on vaikeaa saada ohjaamaan paikallista toimintaa, joka kulkee omia latujaan, etenkin kun ohjelmiin ei ole osoitettu lisäresursseja. Vastauksissa siis tasapainoiltiin paikallisten tarpeiden huomioimisen ja kansallisen yhdenvertaisuuden periaatteiden ristipaineissa: ”Kansallinen ohjaus ja informaatiopohja toivottavaa, mutta kuitenkin pelivaraa pitäisi olla paikalliselle toteuttamiselle. Pelkkä kansallinen ohjaus ei riitä ja se on kovin kaukana käytännön konkreettisista toimista.” (Paikallinen taso, eptkoordinaatio, tod+/-/toiv+-.)

”Kansalliset ohjelmat ovat hyviä ja niitä tarvitaan, mutta ehkäisevää päihdetyötä on tärkeää tehdä myös ihan paikallisesti. Eri paikoissa on eri tarpeet, eikä niihin pysytäkään kansallisten ohjelmien kautta kunnolla paneutumaan. Paikallisilla toimijoilla on oltava mahdollisuus suunnitella ja toteuttaa kohdennettua toimintaa kyseisen alueen tarpeisiin.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod+/-/toiv-.)

Kuvio 14. Ehkäisevän päihdetyön osaamisen ja ohjauksen myönteiset mahdollisuudet vuonna 2025 (panelistien arviot prosentteina).

Valtaosa panelisteista näki väitteen ”**Valtion aluehallinto ohjaa ja koordinoi kuntien ehkäisevää päihdetyötä nykyistä tiiviimmin vuonna 2025**” toivottavana mahdollisuutena, mutta sen toteutumista pidettiin epävarmana (kuvio 15, väite a; suhdeluvut 0,49/0,82). Koordinointi oli monien panelistien mukaan myönteistä, mutta tätä vahvempi ohjaus koettiin ongelmallisena: ”Aluehallinnon roolia voisi vahvistaa kuntien tukena, muttei päällepäsmärinä.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv++.) Kommenttien pohjalta sitovaa ohjailua olisi hankala toteuttaa ja ohjauksen tulisi perustua dialogiin. Seuranta ja lakipohja koettiin myös tärkeiksi.

”Siitä vain, asiantuntijuutta aina tarvitaan, mutta myös aitoa dialogia. Direktiivinen johtaminen on eilistä päivää myös ehkäisevässä päihdetyössä. Meniköhän se nyt niin, että ”Think global, act local!” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/-toiv+-.)

Pohtiessaan väitettä ”**Valtio rahoittaa nykyistä enemmän kuntien ehkäisevää päihdetyötä vuonna 2025**” panelistit totesivat, että valtionrahoitus olisi toivottavaa, mutta sen saaminen hyvin epävarmaa (kuvio 15, väite b; suhdeluvut 0,37/0,89). Ehkäisevän työn arveltiin jäävän ilman rahoitusta muun muassa siksi, että päättäjien on vaikea hahmottaa työn luonnetta: ”Ehkäisevä päihdetyö on poliitikoille liian abstrakti asia. Toiminta on äärimmäisen järkevää, mutta tuskin tulee saamaan lisärahoitusta.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod--/toiv++.) Toiveikkaissa arvioissa nähtiin julkisen rahoituksen myös vahvistuvan muiden Pohjoismaiden tavoin: ”Vuonna 2025 mallia on otettu Ruotsista ja Norjasta ja RAY:n rooli ehkäisevän päihdetyön rahoittajana on vähentynyt huomattavasti.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/-toiv++.) Rahoituksen lisääntymistä pidettiin kuitenkin varsin epätodennäköisenä.

”Tähän en jaksa uskoa. Apua haetaan järjestöiltä. Olisi kyllä hienoa jos vaikka Alkon tuloista osa kohdennettaisiin suoraan kuntien ehkäisevään päihdetyöhön.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod--/toiv++.)

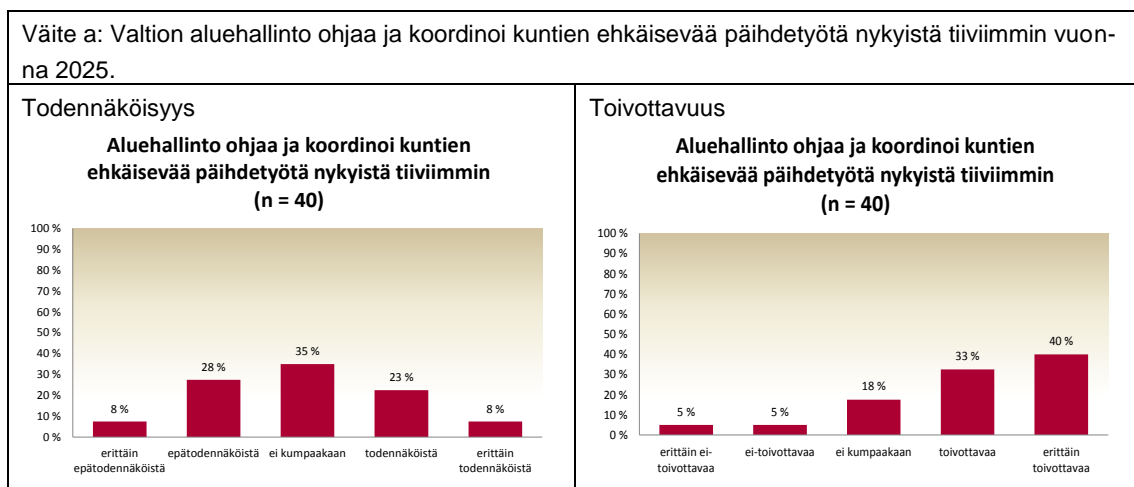
Enemmistö panelisteista toivoi, että ”**[e]rillinen, ehkäisevää päihdetyötä koskeva laki ohjaa päihdehaittojen ehkäisytöitä vuonna 2025**” ja jotkut jopa pitivät lakia toiminnan elinehtona: ”Toimiva ja käytäntöjä tukeva laki on enemmän kuin tarpeen ja sillä on nyt mahdollisuudet onnistua.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod++/ toiv++.) Lain toteutumista ja ennen kaikkea toimivuutta käytännössä pidettiin kuitenkin epävarmana, ja tässä kysymyksessä panelistien kannat hajaantuivat (kuvio 15, väite c; suhdeluvut 0,54/0,85). Jotkut epäilivät lain läpimenoa, ja toiset ajattelivat, että tarvitaan pitkä prosessi, ennen kuin laki ohjaa toimintaa: ”Jos sellainen lakitasoinen teksti tulee, niin toivottavasti sisältönä se ei jää ’sudeksi’.” (Paikallinen taso, poliisi, tod-/toiv+.)

”Olen uskonut siihen tähän saakka, mutta ainakaan kuntia velvoittavia lakeja tulee olemaan entistä vaikeampaa saada läpi.” (Kansallinen taso/julkinen sektori, tod-/toiv++.)

”Taitavat nuo lait olla niin pitkän viiveen toteutumia, että jään vain toivomaan.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod-/toiv++.)

Jotkut halusivat ehkäisevän päihdetyön lain osaksi laajempaa mielenterveys-, päihde- ja terveydenhuoltolakia eivätkä sen vuoksi kannattaneet erillistä lainsäädäntöä: ”En toivoisi paljoa erillislakeja, vaan tulisi olla riittävän kattava terveydenhoitolaki, joka olisi synkronoitu sosiaalilainsäädännön kanssa, lainsäädännön ja asetusten avulla velvoitteet riittävän laajan eri aihealueiden osaamisen turvaamiseksi.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod-/toiv-.)

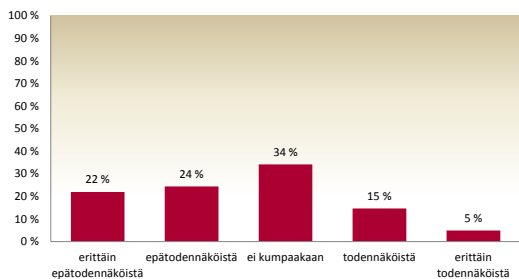
Kuvio 15. Ehkäisevän päihdetyön ohjauksen ja rahoituksen epävarmuudet vuonna 2025 (panelistien arviot prosentteina).

Väite b: Valtio rahoittaa nykyistä enemmän kuntien ehkäisevää päihdetyötä vuonna 2025.

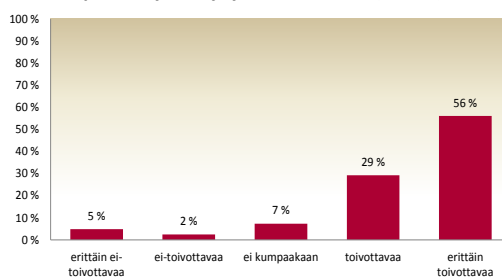
Todennäköisyys

Valtio rahoittaa kuntien ehkäisevää päihdetyötä nykyistä enemmän (n = 41)

Toivottavuus

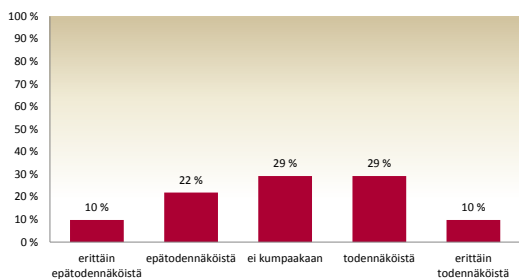
Valtio rahoittaa kuntien ehkäisevää päihdetyötä nykyistä enemmän (n = 41)

Väite c: Erillinen ehkäisevää päihdetyötä koskeva laki ohjaa päihdetyötä vuonna 2025.

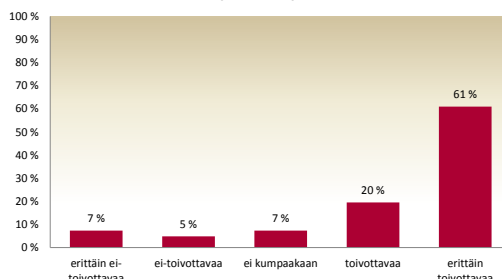
Todennäköisyys

Laki ehkäisevästä päihdetyöstä ohjaa ehkäisevää päihdetyötä (n = 41)

Toivottavuus

Laki ehkäisevästä päihdetyöstä ohjaa ehkäisevää päihdetyötä (n = 41)

6.3 Vastuunjaot ja yhteistyö

Ehkäisevän päihdetyön tärkeä tehtävä on luoda yhteistyömuotoja ammattilaisten, järjestöjen, kansalaisten, yrittäjien ja valvontaviranomaisten välille ja vaikuttaa näin paikallisiin päihdeolosuhteisiin. Tällaista laaja-alaista työtettä edustaa muun muassa Paikallinen alkoholipolitiikka -verkosto. Alueellinen päihdehaittojen ehkäisy voi merkittävästi tehostaa esimerkiksi alaikäisille ja päihtyneille myyntiä koskevien säännösten noudattamista. Paikallisella tasolla monialaiset verkostot ovat ehkäisevän päihdetyön ydin. Verkostoihin osallistuu päihde-, hyvinvointi-, terveys-, lainvalvonta-, opetus- ja nuorisotyön sekä kansalaisjärjestöjen ja elinkeinonharjoittajien edustajia. Verkostoituminen mahdollistaa osallistumisen työn suunnitteluun, kansalaiskeskusteluun ja paikalliseen vaikuttamiseen.

Monialaisen ehkäisevän päihdetyön yksi ulottuvuus on riippuvuutta aiheuttavien tuotteiden ehkäisytoimien yhteensovittaminen johdonmukaiseksi toimenpidekoko-

naisuudeksi. Tätä teemaa puntaroitiin paneelityöskentelyssä arvioimalla väitettä ”**Päihde- ja rahapelihaittojen ehkäisytoimet on integroitu yhdeksi kokonaisuudeksi vuonna 2025**”. Tätä väitettä paneeli piti melko toivottavana ja myös todennäköisenä tulevaisuuskuvana (kuvio 16, väite a; suhdeluvut 0,72/0,73). Osa vastaajista oli sitä mieltä, että päihde- ja rahapeliehkäisyn integraation lisäksi työhön tulee sisällyttää myös terveyden edistäminen. Usean panelistin vastauksissa toistui, että eri riippuvuuksilla on samantyyppinen luonne, mikä on myös integroimisen perusteena: ”Addiktiot noudattavat samoja lainalaisuuksia, ei kannata keksiä pyörää jokaisella addiktiosektorilla aina uudelleen.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod++/toiv++.) Integroidun työskentelymallin vahvistumista tulevaisuudessa lisää myös ”resurssivälttämättömyys” eli näköpiirissä oleva voimavarojen säästötarve. Useat vastaajat korostivat, että eri ongelmiin kohdentuvan työn yhdistäminen toteutuu erityisen hyvin paikallistasolla ja siihen on jo Pakka-toiminnassa totuttu: ”Tämä liittyy myös PAKKA -toimintamalliin, joka ohjaa tälle tielle vahvasti. Monet ehkäisytoimet ovat integroitavissa ja niitä kannattaa tehdä pitkälti yhdessä.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/toiv+.)

”Samantyyppiset syy- ja seuraussuhteet synnyttävät ja ylläpitävät päihde- ja rahapeliriippuvuutta, ja niistä seuraavia ongelmia. Haitat esiintyvät usein samanaikaisesti tai toistaan seuraten. Globaalit tavat ja tottumukset ovat jo täällä tänään, huomenna vielä varmemmin. Taitaa olla vähän kapea-alaista vuonna 2025 integroida vain päihde- ja rahapelihaittojen ehkäisy. Tämä maailma luo alustaa jo nyt niin monenlaiselle pakonomaiselle haittoja tuottavalle käyttäytymiselle, ettei mitään rajaa.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/toiv++.)

Muutamit panelistit kuitenkin arvelivat, että päihde- ja rahapelihaittojen ehkäisyä ei sinänsä tarvitse integroida samalle henkilölle, kunhan vain erilaiset tehtävät tulevat kunnassa hoidettua. Muutama vastaaja oli enemmistön kanssa eri mieltä ja painotti, että riippuvuudet eroavat toisistaan: ”Mielestäni erilaisista riippuvuuksista kyse. Myös nautinto on erilainen.” (Alueellinen taso, järjestöt, tod+/-toiv-.)

”Se voisi olla hyvä asia mutta toisaalta ei mitenkään välttämättömyys. Riippuu enemmän toteuttajista se, että molemmat tulevat hoidettua kunnassa, kuin siitä mihin kokonaisuuteen kuuluvat.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/-toiv+-.)

Vastaajat pitivät melko todennäköisenä, että ”**[j]ärjestöt vastaavat päihdehaittojen ehkäisystä nykyistä enemmän vuonna 2025**”, mutta vastaukset olivat ristiriitaisia sen suhteen, miten toivottavaa tämä olisi (kuvio 16, väite b; suhdeluvut 0,76/0,41). Järjestöjen toiminnassa nähtiin paljon hyvää, mutta kustannusvastuu (ja sitä kautta

lopullinen sana) jää monen mielestä kuitenkin kunnalle, sillä järjestötoiminta nojaa rahoituksensa osalta julkiseen sektoriin. Maailmankuvana ”Big Society” -malli ei miellyttänyt kaikkia: ”Järjestöt täydentävät omalla osaamisellaan ehkäisevää päihdetyötä, mutta järjestämisvastuu on toivottavasti kunnilla edelleen vuonna 2025. En todellakaan halua Big Society -mallia Suomeen, mutta pahalta näyttää juuri nyt.” (Kansallinen taso, järjestöt, tod+/toiv-.)

”Kunnat varmaan mielellään ostaisivat ehkäisevän päihdetyön palveluja järjestöiltä, mutta onko järjestöillä resursseja vastata kysyntään. Ikävimmässä visioissani näen tämän niin, että kunta voi leikata kustannuksia osittamalla jonkin yksittäisen toiminnon järjestöltä ja näin kuitata ehkäisevää päihdetyötä koskevan järjestämisvelvollisuutensa.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/-toiv+-.)

Monien paikallisten ammattilaisten vastauksissa järjestöjen panokseen suhtauduttiin erittäin myönteisesti. Järjestöjen työn vahvuutena pidettiin innovatiivisuutta ja ketteryyttä, heikkoutena taas kattavuuden ja eri kuntien tasavertaisuuden puutetta. Siksi järjestöt voivat lopultakin vain tukea ja täydentää kuntien toimintaa: ”Järjestöiltä saa paljon tukea, mutta kuitenkin koordinaatiovastuu tulisi olla kuntien sisällä omissa rakenteissa.” (Paikallinen taso, ept -koordinaatio, tod+/toiv+.) Järjestöjä pidettiin hyvänä resurssina, mutta samalla tuotiin esille suomalaisten hyvinvointia edistävien järjestöjen sekundäärinen ja puolivirallinen luonne.

”Jos halutaan taata asukkaille edes jonkinlainen ehkäisevän päihdetyön minimitaso, on tärkeää että myös kunnat varmistavat ehkäisevän päihdetyön tekemisen. Mikään järjestö tuskin edes vuonna 2025 pystyy takaamaan että kaikilla paikkakunnilla tehtäisiin monipuolista ja laadukasta ehkäisevää päihdetyötä kaikille väestöryhmille. Järjestöiden rooli ehkäisevässä päihdetyössä on merkittävä koska kunnallinen työ ei mielestäni yleensä ole yhtä innovatiivista.” (Paikallinen taso, ept-toteutus, tod+/toiv+-.)

Jotkut vastaajat olivat sitä mieltä, että valtiollisten elinten tulisi jo ideologisistakin syistä koordinoida ja ohjata järjestöjen toimintaa. Kunnat ostavat järjestöiltä toimintaa palveluina, ja työn sisältö voi tätä kautta muuttua sattumanvaraiseksi. Lisäksi palvelurakenteiden sisään rakennettu ehkäisevä työ voi jäädä järjestöjen ulottumattomiin, eli siis mini-intervention kaltaiset toimintamuodot jäävät kuitenkin virallisten kanavien varaan. Vastuun siirtymistä järjestöille ei pidetty toivottavana siitäkään syystä, että yksittäisten järjestöjen vaikutusmahdollisuuksien ei uskottu olevan suuri kunnissa ja alueelliset erot järjestöjen toiminnassa ovat merkittäviä.

”Suunta näyttäisi olevan tämä, jos kuntien talous edelleen menee huonompaan suuntaan. Ehyt ry:n vahva nousu viittaa myös tähän suuntaan. Olisi kuitenkin hyvä, että työn monialaisuuden turvaamiseksi, työtä johdettaisiin kunnasta käsin.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv-.)

”Toivottavasti vastuu ei siirry kunnilta järjestöille. Järjestöjen vaikutusmahdollisuus kunnassa ei valitettavasti ole suuri (järjestö ei voi ohjeistaa kuntien ammattilaisia), resurssit projektiluonteisia (työn pitkäjänteisyys häviää täysin) ja alueelliset erot suuria ylipäättään järjestöjen olemassaolossa. Jos vastuu olisi vahvemmin järjestösektorilla, niin kyllä pohja kuntatyöltä murenisi.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod+/-toiv-.)

Myös väitteessä ”**Elinkeinoelämä on nykyistä vaikuttavampi toimija ehkäisevän päihdetyön kentällä vuonna 2025**” panelistien näkemykset todennäköisyydestä hajautuivat, ja tulevaisuuskuvan toteutumista pidettiin epävarmana (kuvio 16, väite c; suhdeluvut 0,61/0,65). Arvioitava väite oli mahdollista ymmärtää useammalla tavalla, joten myös vastauksissa oli hajontaa. Parhaana suuntana pidettiin Pakkamallin mukaista elinkeinoelämän kanssa tehtävää yhteistoimintaa, jossa painopiste on vastuullisen elinkeinotoiminnan ja omavalvonnan kehittämisessä. Tämä toistui useissa vastauksissa: ”Pakan myötä olen tutustunut alkoholielinkeinoon mahdollisuuksiin, täten se olisi mielestäni toivottavaa saatavuuden rajoittamisen näkökulmasta.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/toiv++.)

Alkoholikaupan toimiala on vastaajien mielestä kuitenkin ehkäisevän työn alalla ”renki”, jolle ei haluta määräysvaltaa eikä vaikuttavuutta yli oman tehtäväkenttensä: ”Ne on renkejä ja siinä pysyköön.” (Kansallinen taso, järjestöt, tod++/toiv+.) Oikeanlaisen tasapainon säilyttäminen nähtiin pysyvänä haasteena: ”Tämä jos mikä vaatii tasapainoilua. Mutta uusiakin avauksia pitää avoimesti kuunnella.” (Kansallinen taso, järjestöt, tod+/toiv-.) Alkoholikaupan alan uskottiin pitävän joka tapauksessa puolensa, eikä ehkäisevä päihdetyö ole sen tärkein intressi. Yhteistyötä pidettiin kuitenkin mahdollisena. Lisäksi huomautettiin, että kaiken kaikkiaan elinkeinoelämä haluaa edistää päihdehaittojen ehkäisyä, koska se edistää jokaisen yrityksen henkilöstön tuottavuutta.

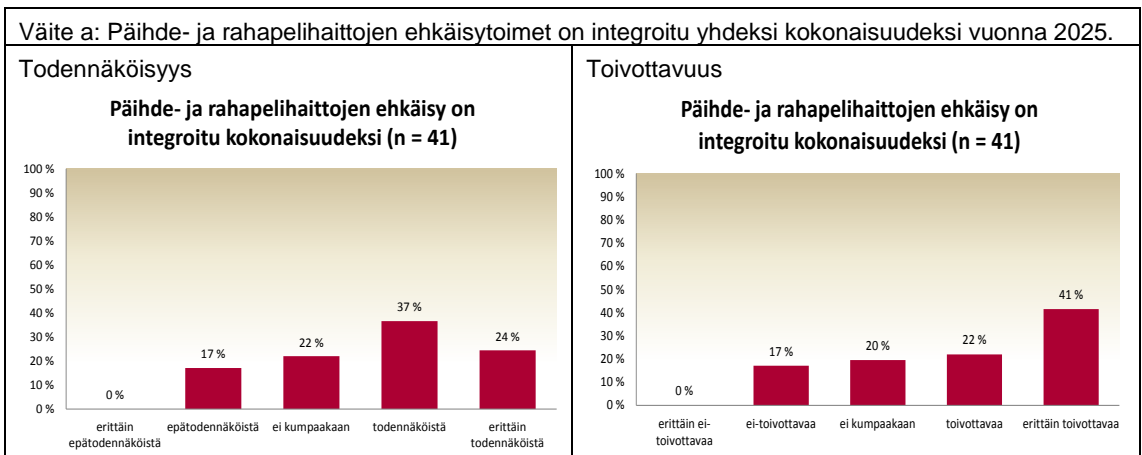
”Elinkeinoelämä pitää puolensa. Toisaalta on toivottavaakin, että elinkeinoelämä on kiinnostunut ehkäisevästä päihdetyöstä. Kohtuullisesti päihteitä käyttävä kansa on elinkeinoelämänkin etu pitkässä juoksussa. Järki voittaa ja elinkeinoelämän kanssa päästään hedelmälliseen yhteistyöhön. ”Kuollut juoppo ei osta mitään.”” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv+.)

Väitettä ”Ehkäisevän päihdetyön toimet ovat nykyistä enemmän vapaaehtoisen kansalaistoiminnan varassa vuonna 2025” vastaajat pitivät epävarmana ja erittäin ei-toivottavana uhkana (kuviot 16, väite d; suhdeluvut 0,54/0,19). Hyvää kansalaistoiminnassa oli panelistien mukaan osallisuus ja kansalaistoiminnan kunnille tuomat taloudelliset säästöt, mutta vastaajat suhtautuivat erittäin karsaasti siihen, että työ jäisi vain vapaaehtoisten vastuulle: ”Kansalais-, vapaaehtois- ja järjestötoiminta ja toimijat ovat hyvä ja varmasti todennäköinen lisä ept-kentällä, mutta ei ept:n toteuttamista saa jättää em. toimijoiden harteille.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/-/toiv--.) Muutama vastaaja huomautti, että kyselyssä on toistoa, sillä järjestöjen roolista oli jo edellä kysytty ja se miellettiin samaksi asiaksi kuin kansalaistoiminta. Monet panelistit ennakoivat, että julkisen sektorin talousahdinko siirtää vastuuta kansalaistoiminnalle: ”Taitaa olla väijäämätön asia valtion ja kuntien rahoitustilanteen takia.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod++/toiv+-.)

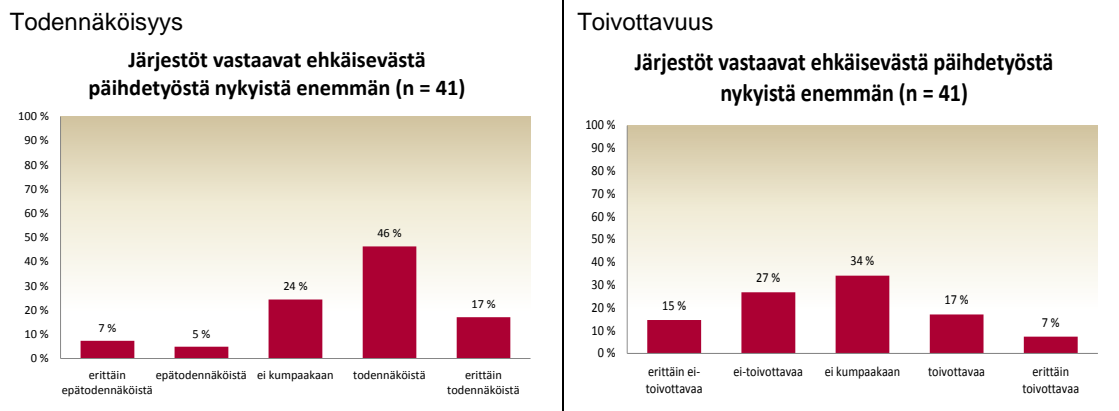
”Vapaaehtoistyö on parhailaan palkitsevaa, mutta mitä teet, kun vapaaehtoinen ei enää jaksaa ja ketään ei saada tilalle.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod++/toiv+-.)

”Taloudellisista syistä uskon näin mutta se olisi myös osallistavaa.” (Paikallinen taso, ept-toteutus, tod+/-/toiv+.)

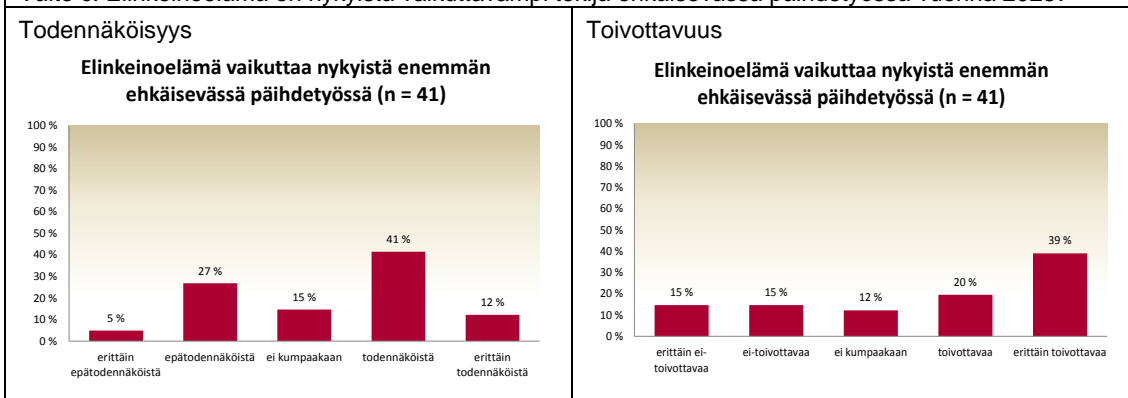
Kuvio 16. Ehkäisevän päihdetyön työnjakojen epävarmuudet ja ristiriidat vuonna 2025 (panelistien arviot prosentteina).

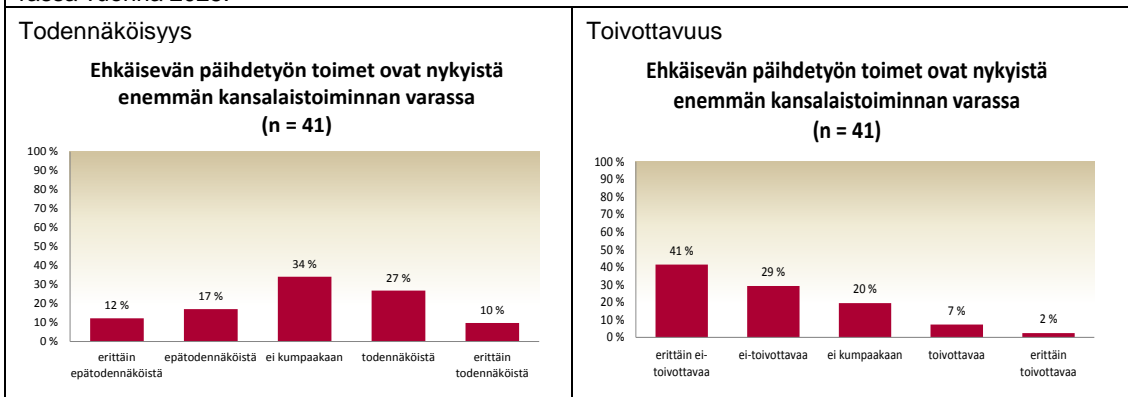
Väite b: Järjestöt vastaavat päihdehaittojen ehkäisystä nykyistä enemmän vuonna 2025.

Väite c: Elinkeinoelämä on nykyistä vaikuttavampi tekijä ehkäisevässä päihdetyössä vuonna 2025.

Väite d: Ehkäisevän päihdetyön toimet ovat nykyistä enemmän vapaaehtoisen kansalaistoiminnan varassa vuonna 2025.

6.4 Yhteenveto

Panelistien vastauksissa korostui julkisen vallan ja erityisesti kuntien ammattilaisten ensisijainen vastuu ehkäisevässä päihdetyössä. Useita kuntien ehkäisevää päihdetyötä koskevia tulevaisuuskuvia pidettiin toivottavina ja myös todennäköisesti toteutuvina hyvinä mahdollisuuksina. Positiivisia kehityssuuntia olivat päihde-ehkäisyn kehittyminen osaksi yleistä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisuutta ja monialaisten työryhmien aseman vahvistuminen. Laaja-alainen ja integroiva työote nähtiin siis jatkossakin ehkäisevän päihdetyön vahvuutena. Enemmistö panelisteista piti myös todennäköisenä ja toivottavana rahapelihaittojen ehkäisyn integroimista ehkäisevän päihdetyön kokonaisuuteen. Kuntien jatkuvan työn vahvistumista projektien sijaan pidettiin toivottavana, mutta epävarmana tulevaisuuskuvana.

Selkeät uhkakuvat liittyivät kysymyksiin kuntien resursseista, ehkäisevän päihdetyön kuntatasoisesta suunnittelusta ja työtä koordinoivien viranhaltijoiden mandaatin turvaamisesta. Miten paljon resursseja kunnissa on tulevaisuudessa ehkäisevän päihdetyön tekemiseen? Häviävätkö ehkäisevän päihdetyön osaaminen ja työpaikat kunnista? Jäävätkö yksittäisten kuntien yksittäiset työntekijät liian yksin? Tässä kohdin kuntien liiallista itsenäisyyttä ei pidetty työn laadun kannalta hyvänä, vaan toivottiin, että alueellinen ja kansallinen hallinto jatkossakin tukevat kuntien työntekijöitä. Ilman valtiotason ohjausta kunnat pahimmassa tapauksessa leikkaavat ehkäisevän työn voimavarat pois. Lisäksi työn ohjauksen jääminen pelkästään kuntatasolle voi pahimmillaan merkitä, että työnjohto ei ehkä aina ole kykenevä ohjaamaan ehkäisevän päihdetyön työntekijää. Toisaalta tuotiin esille, että eri alueet ja paikkakunnat ovat erilaisia ja kunkin alueen ominaispiirteiden ottamisessa huomioon on eduksi, jos kunnat voivat toimia itsenäisesti ja uudistaa toimintaansa ruohonjuuritasolta käsin.

Ehkäisevän päihdetyön alueellista ja valtakunnallista sisältöohjausta pidettiin myös hyvin myönteisenä, mutta sen kaikinpuolisesta toteutumisesta tulevaisuudessa eivät vastaajat olleet varmoja. Vastaajat ennakoivat, että ehkäisevän päihdetyön osaaminen ja tietopohja vahvistuvat edelleen tulevaisuudessa. Myös kansallisten ohjelmien arveltiin todennäköisesti suuntaavan ehkäisevää päihdetyötä myönteisellä tavalla. Valtion ohjausroolin vahvistuminen oli vastaajien mukaan toivottavaa, mutta sen toteutumista epäiltiin ja vastaajien näkemykset hajaantuivat. Vastaajat toivoivat ehkäisevää päihdetyötä koskevan erillislain toteutumista, aluehallinnon ohjausroolin säilymistä ja vahvistumista ja valtion lisärahoitusta työlle. Nämä ovat kaikki asioita, jotka vaikuttavat suoraan ehkäisevän päihdetyön tekemisen ehtoihin ja arkeen, mutta panelistien arviot näiden toteutumisesta olivat varovaisia.

Asiantuntijapaneeli piti varsin vahvasti julkisen vallan puolia ehkäisevän päihdetyön työnjaossa: ehkäisevää päihdetyötä tehdään laaja-alaisena verkostotyönä, jossa järjestöillä, kansalaisilla ja elinkeinoelämän omavalvonnalla on tärkeä rooli, mutta

päävastuu kuuluu kuntien ammattilaisille. Monialaisen työn koordinaatio on välttämätöntä. Enemmistö vastaajista uskoi, että järjestöjen rooli ehkäisevässä työssä tulee kasvamaan, mutta kehityksen toivottavuudesta esitetyt mielipiteet hajautuivat tai olivat epävarmoja. Julkinen sektori saa panelistien mielestä paljon arvokasta tukea järjestöiltä, mutta koska järjestökin toimivat paljolti julkisen rahoituksen varassa, työtä pitäisi koordinoida ja ohjata kunnista käsin. Yhteistyön tasapainon löytäminen nähtiin tärkeänä, sillä järjestöjen roolia pidettiin joka tapauksessa keskeisenä innovoinnin ja täydentävän työn lähteenä. Vapaaehtoisen kansalaistoiminnan varaan ehkäisevää päihdetyötä ei paneelin mielestä tule laskea. Elinkeinoelämän rooli toimijana nähtiin pääosin positiivisena mahdollisuutena. Samalla painotettiin, että on tärkeää löytää tasapaino ja antaa elinkeinoelämälle oikea asema yhteistyökumppanina mutta että sille ei tule luovuttaa päätösvaltaa toiminnan suunnasta. Pakka-toimintamalli mainittiin usein esimerkkinä siitä, että onnistunut yhteistyö paikallistasolla on mahdollista ja se luo kolmikannan julkisen vallan, järjestöjen ja elinkeinoelämän välille.

7. Yhteiskunnan arvot ja asenneilmapiiri

Ehkäisevää päihdetyötä koskevat kulttuuriset asenteet ja arvot ovat ratkaisevassa asemassa työn jatkuvuuden kannalta. Historiallisesti päihteiden käyttöä ja haittoja ehkäisevien toimien oikeutus ja arvopohja ovat olleet kiistakysymyksiä Suomessa. Hyvinvointivaltion rakentamis- ja laajenemisvaiheessa perinteistä raittiustyötä kritisoitiin julkisessa keskustelussa yhä ankarammin, erityisesti 1960-luvulta lähtien. Arvojen modernisaatio ja vapaamielisyminen heijastuivat ehkäisevien toimien yleiseen arvostukseen, joka oli 1980- ja 1990-luvuilla heikkoa. (Mm. Piispa 1997.) 1990-luvulle tultaessa raittiustyölle haettiin uutta neutraalia suuntaa ehkäisevän päihdetyön käsitteestä.

Ehkäisevän päihdetyön laajeneminen koskemaan myös tupakkatuotteita ja rahapelejä on osaltaan tehnyt työn arvoperustan entistä moniaineksisemmaksi. Tässä luvussa tarkastellaan, miten asiantuntijaneeli arvioi ehkäisevän päihdetyön ja kontrollitoimien arvo- ja asenneilmapiirin kehittyvän tulevaisuudessa. Lisäksi asiantuntijat ennakoivat, miten yksilön ja julkisen vallan vastuusuhteet kehittyvät. Panelistit ottivat kantaa näihin kysymyksiin arvioimalla tulevaisuusväitteiden todennäköisyyttä ja toivottavuutta eli samalla metodilla kuin he arvioivat ehkäisevän päihdetyön menetelmiä ja rakenteita (ks. raportin luvut 5 ja 6).

7.1. Ehkäisevän päihdetyön arvopohja ja hyväksyttävyys

Kaikkiaan panelistit suhtautuivat melko optimistisesti ehkäisytoimien oikeutukseen ja työn arvostukseen. Paneeli piti varsin todennäköisenä ja erittäin toivottavana tulevaisuuskuvana väitettä ”**Yhä useammat suomalaiset hyväksyvät puuttumisen aikuisen ihmisen alkoholinkäyttöön vuonna 2025**” (kuvio 17, väite a; suhdeluvut 0,68/0,90). Enemmistö panelisteista uskoi, että tulevaisuudessa on nykyistä luontevampaa puuttua myös aikuisten alkoholinkäyttöön. Myönteisen kehityskulun taustalla nähtiin useita syitä, kuten se, että ihmiset ovat tottuneet erilaisiin ennaltaehkäisyn keinoihin eivätkä kavahda alkoholinkäytön puheeksi ottamista. Päihdeasiat ovat tulleet tavanomaisiksi, eivätkä ne enää ole tabu: ”Koen, että päihteidenkäytöstä puhuminen on jossain määrin normalisoitunut yhteiskunnassa eikä se ole enää niin tabu. Voisi kuvitella tämän kehityksen jatkuvan.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv++.)

Toisaalta asennemuutoksen taustalla nähtiin kulttuurin muutos, ja erityisesti nuorison arveltiin kyllästävän humalahakuisuuteen ja alkoholihaittoihin, mikä muuttaa alkoholin arvostusta yhteiskunnassa: ”Humalahakuisuus ei ole vielä 2025 kadonnut suomalaisesta päihdekulttuurista, mutta nykyinen nuorten raittiuden lisääntymisen

trendi voisi antaa viitteitä siitä, että alkoholia ei enää arvosteta entiseen tapaan.” (Alueellinen taso, järjestöt, tod+/toiv++.) Monet panelistit ajattelivat, että haitoista voidaan tulevaisuudessa keskustella nykyistä kriittisemmin ja niihin puututaan aikaisemmin. Muutamat vastaajat korostivat alkoholinkäyttöön puuttumisen tärkeyttä myös työyhteisössä. Lisäksi ehkäisevän päihdetyön menetelmien tehostumisen uskottiin voivan vaikuttaa suotuisasti.

”Uskon, että monet nykyisistä nuorista ja aikuisistakin ovat aika kyllästyneet alkoholihaittoihin ja niiden näkymiseen, ja alkoholista tullaan jatkossa keskustelemaan kriittisemmin ja haittoihin puuttumaan aikaisemmin.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/toiv++.)

Muutamat skeptiset äänet epäilivät asenne- ja kulttuurimuutosten toteutumista. Kriitikot ajattelivat, että tulevaisuuden asenteissa korostuvat entistä vahvemmin yksilöllisyys ja yksityisyys ja alkoholinkäytössä vallitsee ”jokaisen oma asia” -henki: ”Valitettavasti en usko näin nopeaan asennemuutokseen tässä asiassa. Aikuisen ihmisen alkoholinkäyttö nähdään nyt niin voimakkaasti ihmisen omana asiana.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod-/toiv++.) Toisaalta koko yhteisöön heijastuvat haitat voivat tulevaisuudessa madaltaa kynnystä puuttua toisten ihmisten alkoholinkäyttöön, mikä murtaa yksityisyyden muuria.

”Yksilön omat valinnat ja päätösvalta korostuvat, mutta kansalaisyhteiskunnan aktivoitumisen myötä puututaan aiempaa hanakammin myös sellaisiin toisten tekemiin valintoihin, jotka heijastuvat koko yhteisöön.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod-/toiv+.)

Myös väitettä ”**Suomalaiset suhtautuvat nykyistä kriittisemmin päihteiden käyttöön vuonna 2025, koska käytön tiedetään aiheuttavan haittoja myös muille kuin käyttäjälle itselleen**” vastaajat pitivät myönteisenä ja todennäköisenä tulevaisuuskuvana (kuvio 17, väite b; suhdeluvut 0,72/0,91). Tämä aihe herätti runsasta keskustelua. Useissa avovastauksissa korostui vahva luottamus asenneilmapiirin muuttumiseen Suomessa. Vastaajat uskoivat, että lapsinäkökulman esillä pitäminen vaikuttaa yleiseen mielipideilmastoon ja kääntää suomalaisten asenteet päihdekriittisiksi. Muutama vastaaja nosti esille yhtäläisyyden tupakanvastaisen työn edistysaskeliin. Tupakoinnin vastaisten kampanjoiden hyödyntämä ”haitat muille” -näkökulma voisi edistää myös alkoholinkäytön vähentämiseen tähtääviä toimia tulevaisuudessa. Muina asennemuutosta kirvoittavina asioina mainittiin julkisen keskustelun lisääntyminen ja peruspalvelujen uudet toimintatavat. Asennemuutoksen taustavoimaksi kaivattiin tutkimustietoa haitoista ja tehokasta tiedon välittämistä eri kohderyhmille: ”Kun kriittinen asenne on yhdistynyt tietoon, ollaan hyvällä polulla.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod++/toiv++.)

”Uskon näin. Nykyään puhutaan paljon myös muille kuin käyttäjille aiheutuvista haitoista, etenkin lasten suhteen. Tämä herättää ihmisiä, sillä on eri asia aiheuttaa haittoja muillekin kuin vain itselle. Tätä lähestymistapaa epäilemättä käytetään päihdetyössä myös enemmän tulevaisuudessa.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv++.)

”Passiivinen tupakointi aiheuttaa haittoja muille, se on selvää jo 2014. Vuonna 2025 haitat muille -näkökulma on arkipäiväistynyt koskemaan myös alkoholia. Tämä vaatii paljon työtä haittojen todentamiseksi, uudenlaista valistusta ja tiedottamista erityyppisille kohderyhmille.” (Alueellinen taso, järjestöt, tod+/toiv++.)

Kriittisissä kommentteissa epäiltiin, ettei tietoisuus muille koituvista haitoista muuta tulevaisuuden asenneilmapiiriä. Haitat ovat tiedossa jo nyt, ja humanit arvot ovat yleisesti alakynnessä yhteiskunnassa, joka toimii talouden ehdoilla. ”Haitat muille” -näkökulma voi myös menettää merkitystään, mikäli suomalainen alkoholikulttuuri ylipäättään kehitty myönteiseen suuntaan ja humalahakuinen juominen vähenee kohtuuskäytön yleistyessä: ”Humalahakuisen juomisen vähentyessä ihmisten tarve puuttua kohtuulliseen alkoholinkäyttöön vähenee. Tilanne normalisoituu.” (Kansallinen taso, elinkeinoelämä, tod+/-toiv+-.)

”Kyllähän nykyisinkin sen tiedetään aiheuttavan haittoja myös muille ja tietääkseni se on ollut tiedossa on vuosikymmeniä. – – Asiat täytyy tiedostaa ja tiedostamista ei tapahdu ellei asiaa pidetään yllä keskusteluissa ym. Mutta en usko, että kriittisyys lisääntyy sen myötä, että käytön ajatellaan aiheuttavan haittoja myös muille.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod-/toiv+.)

”Päihteidenkäyttö jatkuu edelleen. Eletään rahan ehdoilla (panimoteollisuus, elintarviketeollisuus, lääketeollisuus) ja päätökset tehdään sen mukaan. Ihmisen arvo laskee edelleen yhteiskunnassa. Välinpitämättömyys lapsista ja vanhuksista lisää väkivaltaa ja huono-osaisuutta kuten myös sosiaaliturvajärjestelmän purkamisen.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod-/toiv--.)

Ehkäisevän päihdetyön arvostusta puntaroidaessa panelistit olivat melko epävarmoja tulevaisuuden suunnasta. Panelistit pitivät erittäin myönteisenä mahdollisuutena sitä, että ”[s]uomalaiset arvostavat ehkäisevää päihdetyötä nykyistä enemmän vuonna 2025”, mutta noin puolet panelisteista valitsi todennäköiseksi tulevaisuuden kehityssuunnaksi ”ei kumpaakaan” (kuvio 17, väite c; suhdeluvut 0,60/0,94). Pane-

listit toivoivat vahvasti, että ehkäisevän päihdetyön arvostus yhteiskunnassa kasvaisi, mutta monet suhtautuivat varauksellisesti väitteen toteutumiseen. Optimistiset panelistit uskoivat, että ehkäisevän päihdetyön tieteellinen pohjaa vahvistuu, mikä voisi lisätä työn arvostusta kaikkein eniten: ”Ehkäisevää päihdetyötä osataan toivotavasti tehdä asia-argumentein ja tieteellisillä perusteluilla, eikä sorruta tuomitsemaan ja/tai voivottelemaan tai olemaan liian mustavalkoisia.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/toiv++.) Myös se, että moralistinen raittiustyö on jäänyt historiaan, lisää panelistien mukaan ehkäisevän päihdetyön uskottavuutta ja arvostusta. Lainsäädännöstä kaivattiin tukea työn toteuttamiseksi.

”Aiheesta on tullut laajasti tutkimuksia, jotka tukevat ajatusta, että ehkäisevä päihdetyö kannattaa. Asennetyötä on tehty laajasti eri toimijasaralla. Lainsäädäntöä on tiukennettu vuonna 2025 ja tämä on antanut toimijoille mahdollisuuden sekä kunnille velvollisuuden panostaa aiheeseen.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv++.)

”Ehkäisevän päihdetyön arvostus lisääntyy, kun vanha ideologinen raittiustyö jää historiaan ja ehkäisevä päihdetyö perustuu yhä enemmän tieteellisesti koeteltuihin käypähoitosuosituksiin. Moralisoinnista päästään asialliseen viranomaistoimintaan.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv++.)

Vastaajat, jotka epäilivät ehkäisevän päihdetyön arvostusta yhteiskunnassa, esittivät vaihtelevia perusteluita näkemyksilleen. Epävarmuutta tulevaisuudessa aiheuttaa ehkäisevän päihdetyön resurssi- ja legitimititeettipula hallinnon eri tasoilla: ”Ehkäisevän päihdetyön ambivalenssit eivät osoita helpottumisen merkkejä: asema, legitimitetti ja voimavarat niin valtionhallinnossa kuin paikallisessa päätöksenteossa ovat vuosikymmenestä toiseen kiikun kaakun.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod-/toiv++.) Jotkut panelistit muistuttivat, että ”kukkahattutädin” leima elää sitkeästi ehkäisevästä päihdetyöstä puhuttaessa, mikä heijastuu kielteisesti myös alan ammattilaisten työn arvostukseen.

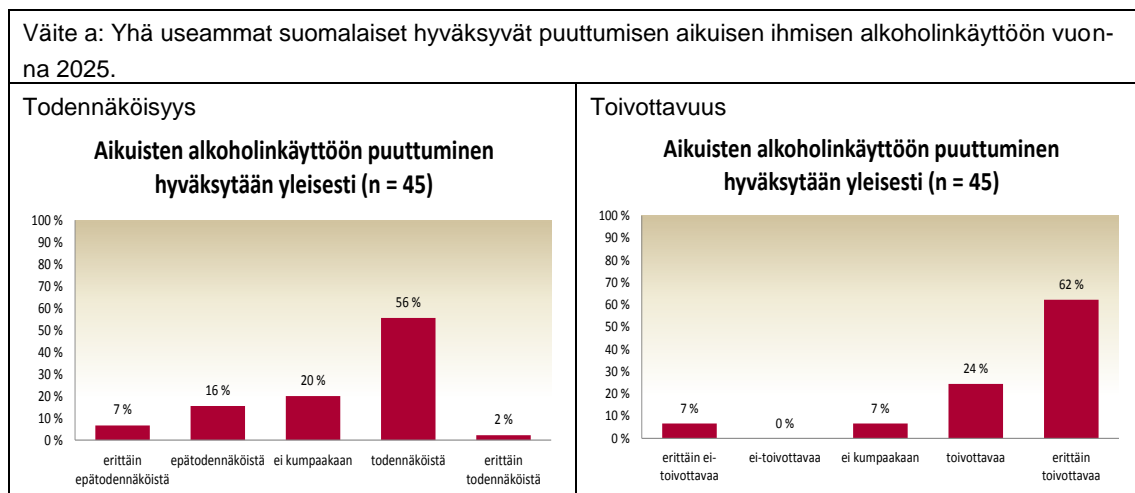
”Enpä tiedä arvostavatko. Kyllä kukkahattutädin saarnaava leima tuntuu olevan aika tiukassa ja ehkäisevän päihdetyöntekijöiden koetaan olevan hyvin tiukkapipoisia ja ehkäisevä päihdetyö mielletään pelkäksi valistamiseksi ja sormien heristelyksi.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod+/-/++.)

Myönteisenä, mutta alihyödynnettyä mahdollisuutena pidettiin hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen näkökulman vahvistamista päihdehaittojen ehkäisyssä. Myös itse termin ”ehkäisevä päihdetyö” arveltiin olevan suurelle yleisölle vieras, ja työn

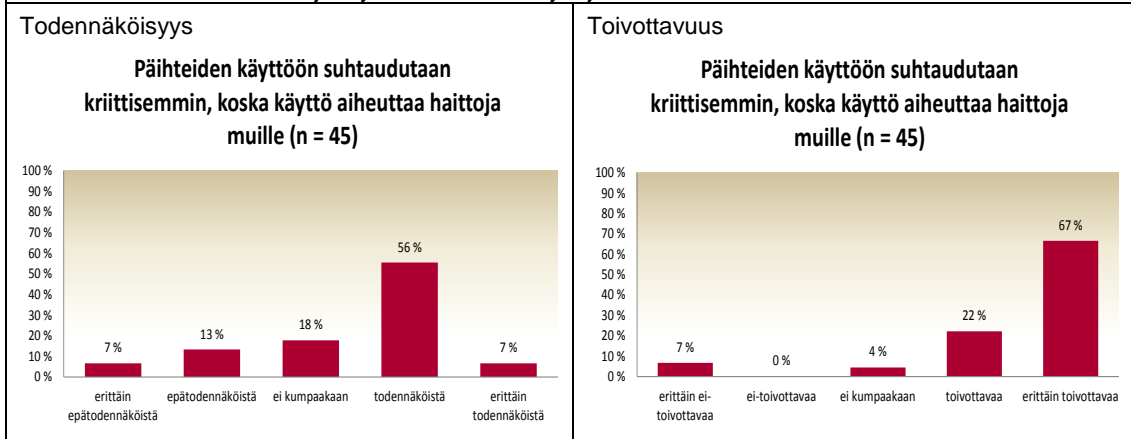
sisältö ja merkitys kaipaisivat kansantajuista selkeyttämistä: ”Jos ept:n sisältö saataisiin kirkastettua kansalle, niin siinä olisi hyvä voitto. Arvostusta voisi tulla jo nyt, jos ehkäisevä päihdetyö -terminä olisi tuttu.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod+/-/toiv+.)

”v. 2025 ei puhuta enää pelkästään ehkäisevästä päihdetyöstä vaan ehkä enemmänkin kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista niin mielenterveyden kuin ehkäisevän päihdetyön osalta. On harmi, että tämä kaksi asiaa joissakin tilanteissa pidetään erillään, koska useimmiten ne kulkevat yhdessä.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/-/toiv+.)

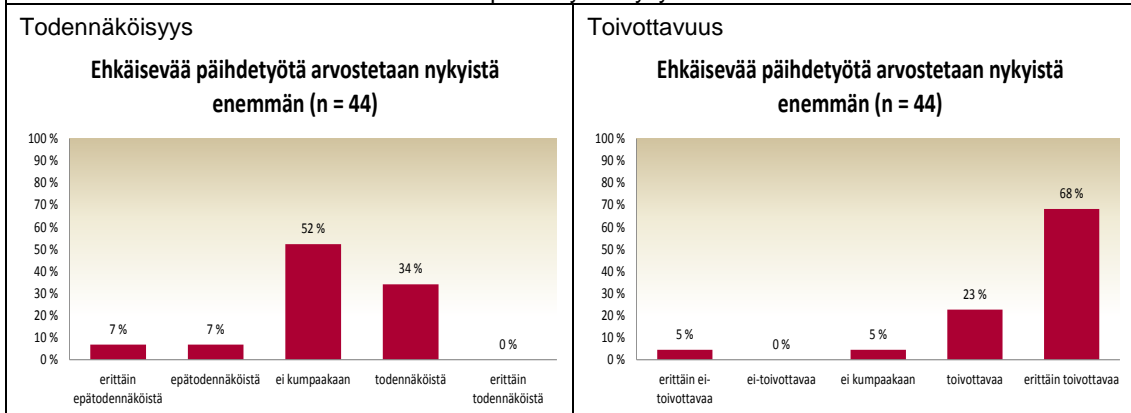
Kuvio 17. Ehkäisevää päihdetyötä koskeva arvoilmapiiri vuonna 2025 (panelistien arviot prosentteina).

Väite b: Suomalaiset suhtautuvat nykyistä kriittisemmin päihteiden käyttöön vuonna 2025, koska käytön tiedetään aiheuttavan haittoja myös muille kuin käyttäjälle itselleen.

Väite c: Suomalaiset arvostavat ehkäisevää päihdetyötä nykyistä enemmän vuonna 2025.

7.2. Suomalaisten suhtautuminen rajoituksiin ja kontrolliin

Panelistit pohdiskelivat myös sitä, miten suomalaiset suhtautuvat riippuvuutta aiheuttavien tuotteiden kontrollipoliittisiin toimiin tulevaisuudessa. Alkoholista, tupakasta, rahapeleistä ja laittomista päihteistä esitettiin kustakin yksi väite paneelin arvioitavaksi. Väitettä ”Suomalaiset suhtautuvat nykyistä myönteisemmin alkoholin saatavuuden rajoituksiin vuonna 2025” panelistit pitivät toivottavana tulevaisuuskuvana, mutta sen toteutumista pidettiin epävarmana ja monien vastaajien mielestä epätodennäköisenä (kuvio 18, väite a; suhdeluvut 0,40/0,83).

Vastaajien mielipiteet hajautuivat tässä kysymyksessä. Optimistiset vastaajat enakoivat alkoholipoliittisten rajoitusten kannatuksen lisääntyvän ja painottivat, että ihmiset vähitellen tottuvat rajoituksiin samaan tapaan kuin tupakkatuotteiden kontrolliin: ”Kukaan ei tunnu enää muistavan aikaa, jolloin keskiolutta ei saanut ruoka-kaupasta. Tupakkarajoitukset antavat hyvää suuntaa myös alkoholin saatavuuden rajoituksiin ja pikkuhiljaa kansa niihinkin tottuu.” (Alueellinen taso, järjestöt, tod+/toiv+.) Jotkut panelistit epäilivät, että media ja elinkeinointressit ohjailevat keskusteluilmapiiriä, mikä antaa vääristyneen kuvan todellisuudesta. Väestön uskottiin kannattavan rajoituksia paljon enemmän kuin nykyinen julkisuuskuva antaa ymmärtää. Paikallista toimintaa pidettiin tässäkin suhteessa hyvänä, sillä sen arveltiin lisäävän kansalaisten ymmärrystä siitä, miksi rajoituksia ylipäätään tarvitaan yhteiskunnassa.

”On varmasti osa suomalaisia, jotka suhtautuvat noin, ja suhtautuisivat jo nytkin myönteisesti rajoituksiin. – – Onko julkisuus/media/lehdistö asian suhteen objektiivinen, vai maksaako esim. panimoliitto heille jotain? Olisi tosi mielenkiintoista, jos ravintoloiden aukioloajoista tai keskioluen poistamisesta kaupoista Alkoon järjestettäisiin oikeasti kansanäänestys!” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/-/toiv++.)

Jotkut panelistit ajattelivat, että kiellot loukkaavat yksilöiden omaksumia tapoja ja herättävät sen vuoksi vastarintaa: ”Kiellot ja rajoitukset koetaan pahana, loukkaavat yksilön käyttäytymistä ja tapoja.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod-/toiv+.) Rajoituksia pidettiin kaksiteräisenä miekkana, sillä ne saattavat lisätä epävirallista saatavuutta ja valvomatonta ”biletyskulttuuria”. Jotkut panelistit kommentoivat rajoituksiin liittyvää ambivalenssia korostamalla, että koetut alkoholihaitat voivat lisätä myönteistä suhtautumista rajoituksiin, mutta toisaalta ihmiset eivät pidä siitä, että heidän yksilölliseen vapauteensa puututaan.

”Herättäneeristiriitaisia tunteuksia. Alkoholin käytöstä aiheutuvat näkyvät haitat ja turvallisuuden tunne voivat lisätä myönteistä suhtautumista. Toisaalta ihmiset eivät tykkää siitä, että heidän yksilöllistä vapauttaan tässä suhteessa rajoitetaan.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/-/+.)

Siinä missä alkoholikontrollin epäiltiin herättävän vastarintaa, tupakkarajoitusten uskottiin nauttivan suomalaisten laajaa kannatusta myös tulevaisuudessa. Paneeli piti väitettä ”**Suomalaiset suhtautuvat nykyistä myönteisemmin tupakoinnin ja tupakkatuotteiden saatavuuden rajoituksiin vuonna 2025**” erittäin todennäköisenä ja toivottavana tulevaisuuden mahdollisuutena (kuvio 18, väite b; suhdeluvut 0,83/0,92). Monet panelistit kommentoivat, että tupakoinnin rajoittamistoimet ovat olleet tehokkaita ja hyvin perusteltuja. Ihmisten asenteet niin ikään ovat jo nyt kriit-

tisiä, ja tupakoinnin vastaiset toimet laajalti hyväksytyjä: ”Suomi on hyvää vauhtia menossa kohti Savutonta suomea 2040.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv++)

Harvoissa kriittisissä äänenpainoissa tupakkarajoituksia pidettiin niin tiukkoina, että tilanne on jo saturoitunut: ”Mitä enää voidaan tupakan osalta rajoittaa?” (Kansallinen taso, elinkeinoelämä, tod-/+-.) Tupakoinnin rajoituksia pidettiin ”vanhana asiana”, ja rajoituksia tukevaa mielipideilmastoa pysyvänä saavutuksena: ”Tupakoinnin suhteen yleinen mielipide on jo sangen positiivinen ja ihmiset ovat tottuneet siihen, että tupakointi ja tupakkatuotteiden saatavuus on rajallista.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv++) Tupakkarajoitukset tulkittiin näin kansanterveytyön voittamaksi taisteluksi.

Kommenteissa esitettiin joitain pohdiskelevia varauksia tupakkarajoituksista. Uusien tiukennusten, kuten parveketupakoinnin rajoittamisen, arveltiin herättävän tupakoitsijoissa vastustusta. Eräs vastaaja pohti, voiko kannabiksen suosio johtaa tupakkakulttuurin elpymiseen tulevaisuudessa: ”Tupakka-asenteet ovat tiukentuneet yllättävänsä nopeasti ja suuntaus pysyy. Tupakointi vähenee, ellei sitten kansainvälisestikin vapautuva cannabis tuo tupakointia yleisemmin takaisin?” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod++/toiv++) Myös uusien tupakkatuotteiden ja käyttötrendien tulo markkinoille saattaa nakertaa tupakkakontrollissa saavutettuja hyviä tuloksia.

”Nuuskan kohtalo kiinnostaa kyllä tässä suhteessa, saadaanko sitä kitkettyä pois nuorilta. Luulen että sähkötupakka, vesipiippu yms. ovat ohimeneviä trendejä, mutta voi olla että jotain uusia trendejä silloinkin yrittää tulla markkinoille.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/toiv++)

Rahapelien sääntelyssä paneelin enemmistö kallistui kannattamaan väitettä ”**Suomalaiset suhtautuvat nykyistä myönteisemmin rahapelien saatavuuden rajoituksiin vuonna 2025**” (kuviokuva 18, väite c; suhdeluvut 0,66/0,77). Jotkut panelisteista epäilivät, että rahapelikysymys ei herätä suomalaisissa niin suuria tunteita kuin alkoholin käytön ja tupakoinnin kontrollitoimet. Rahapelaamiseen liittyvien haittojen aikaisempaa suurempi tiedostaminen nähtiin useissa vastauksissa avaimena asenne-muutokseen. Osa panelisteista uskoi, että rahapelaamiseen suhtaudutaan nykyistä kriittisemmin, koska rahapeliongelmiin havahdutaan ja ne tiedostetaan laajemmin: ”Luulen, että pelaamisesta aiheutuvat haitat ovat tulevaisuudessa enemmän esillä. Uskon, että tällä on vaikutusta ihmisten suhtautumiseen.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/toiv++) Toiset kommentoivat, että näkyvyyttä tarvittaisiin lisää.

”Pelihaittoihin on kiinnitetty viime vuosina enemmän huomiota ja uskon, että se näkyy myös niiden tiedostamisen lisääntymisenä, jolloin rajoituksiinkin saatetaan suhtautua osin myönteisesti. Tupakointi ja alkoholi tun-

tuvat herättävän enemmän tunteita kuin rahapelien saatavuuden rajoittaminen (tai sitten olen itse vain lukenut rajatusti keskusteluja).” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv+.)

Jotkut panelistit epäilivät rahapeliongelmien olevan niin marginaalinen yhteiskunnallinen ilmiö, ettei se kosketa kansalaisia tai näy valtaväestön asenteissa: ”Ehkä ei muutu, koska rahapelit ovat kuitenkin marginaalisempi ongelma kuin muut päihteet ja koskettavat pienemmän jengin elämää.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod+/-toiv++.) Kyynisimmät epäilivät kansalaisten kykyä ymmärtää rajoitusten yhteiskuntaeettisiä perusteluita, kuten heikoimpien suojelua, joten sääntely vain herättää ärtymystä: ”Rahapelien saatavuuden rajoittaminen olisi taas ihmisten mielestä suuremman luokan yksilön vapauden riistoa, koska ei ymmärretä, että lait on tehty heikoimpien suojelemiseksi.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod--/toiv--.) Elinkeinoelämän edustaja kommentoi, että ”monopoliin murtuminen tulee muuttamaan toimintakenttää lähivuosina” (Kansallinen taso, elinkeinoelämä, tod+/-toiv++), mikä ei ollut aivan harvinainen kanta panelistien keskuudessa.

Jotkut panelistit kiinnittivät kriittistä huomiota rahapelien laajaan saatavuuteen ja edunsaantiin: rahapelejä ei tarvitsisi olla joka paikassa, vaan hajasijoitusjärjestelmästä tulisi siirtyä pelitarjonnan keskittämiseen erikoistuneisiin pelipaikkoihin. Toisaalta rahapelituottoa nauttivat yleishyödylliset tahot eivät edunsaajina herkästi ryhdy kampanjoimaan rahapelaamisen rajoitusten puolesta.

”Nykyinen suhtautuminen on täysin kaksijakoista. Nykyinen markkinointi on todella intensiivistä ja hajasijoittelu tunkee kaikkialle. Tämä aiheuttaa kylläntymisen. Toinen asia: mikäli avustustoiminta erotettaisiin rahapeli-toiminnasta selkeämmin, voisivat suhtautuakin [kriittisemmin] kun koko ajan ei menisi puurot ja vellit sekaisin: tuotto-odotukset/ edunsaajat vs. haitat/pelaamisensa ongelmallisena kokevat.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv+.)

Panelistien tulevaisuusarviot hajautuivat eniten kannabiskontrolliväitteessä. Väite **”Suomalaiset suhtautuvat nykyistä myönteisemmin kannabistuotteiden käytön ja hallussapidon (oma käyttö) rangaistavuuteen vuonna 2025”** jakoi panelistien mielipiteitä sekä todennäköisyys- että toivottavuusarvioissa (kuviot 18, väite d; suhdelluvut 0,45/0,48). Väitteen muotoilu saattoi aiheuttaa vastaajille tulkintavaikeuksia, mikä mahdollisesti lisäsi vastausten hajanaisuutta. Yhtä kaikki panelistien avovastaukset valottavat hyvin kannabisasenteiden ristiriitaista arvokenttää.

Paikallisen poliisin edustaja piti asenneilmapiirin kiristymistä erittäin toivottavana: ”Huumausaine kuin huumausaine, ei sitä (toivottavasti) säädetä hyväksyttävämmäksi...” (Paikallinen taso, poliisi, tod+/-toiv++.) Jotkut panelistit pitivät rangaistusmyönteisyyttä toivottavana mutta epätodennäköisenä kehityssuuntana. Kontrollin

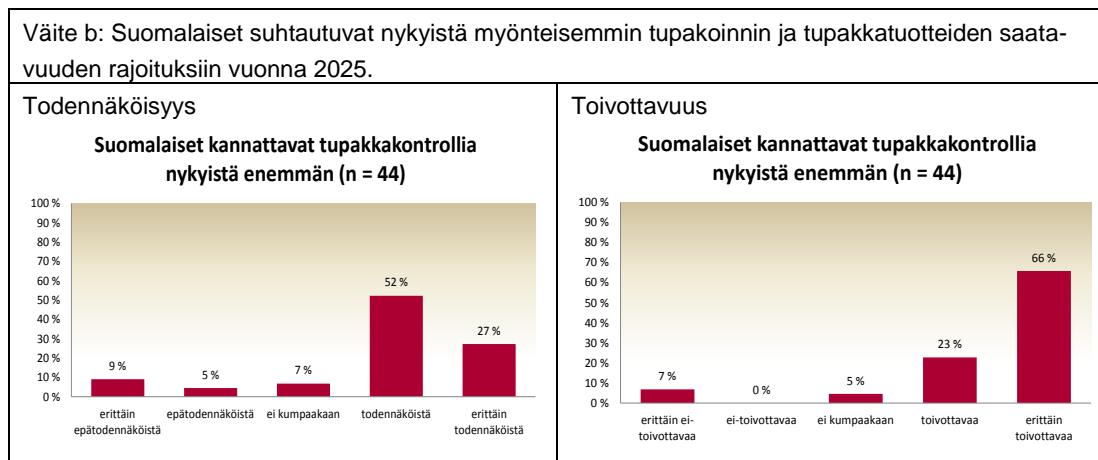
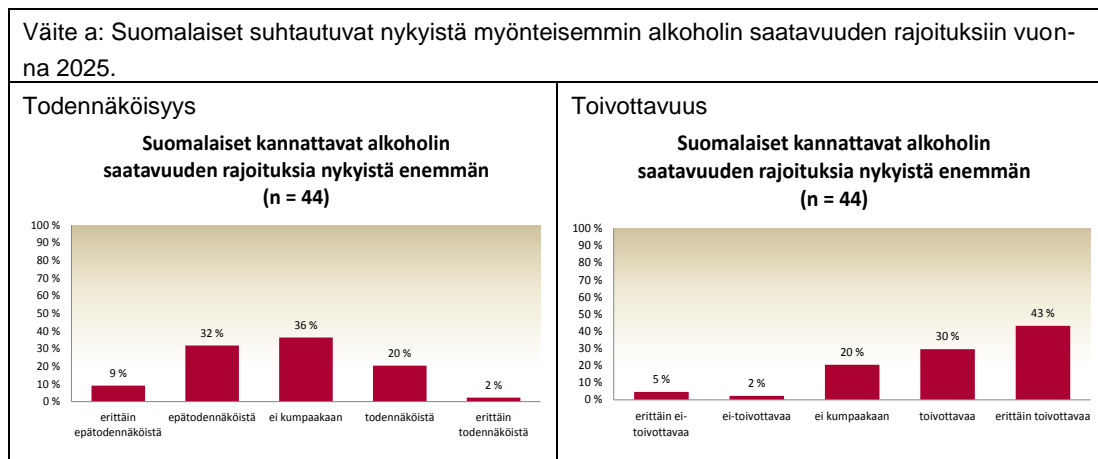
kannatuksen pelättiin rapautuvan, koska monien näkyvien mielipidevaikuttajien asenteet ovat liberaaleja ja nuoret suhtautuvat kannabikseen aiempaa myönteisemmin. Lisäksi epäiltiin, että oikean tiedon puute ja ristiriitainen keskusteluympäristö hämmentävät ihmisiä ja vaikeuttavat mielipiteen muodostamista kannabisasioissa.

”Kannabiskeskustelussa aika merkittävät tahot ja mielipidevaikuttajat ovat ottaneet käytön&hallussapidon sallivaa kantaa. Tässäkin asiassa on keski-verta ihmisen, jolla ei ammattinsa tai kokemuksensa puolesta ole tietoa kannabiksesta ja sen vaikutuksista, saati sitten lapsen ja nuoren, vaikea muodostaa mielipiteensä ristiriitaisten keskustelujen joukosta. – – Mitä useampi maa laillistaa käytön, sen enemmän on varmasti puolestapuhujjia-kin, vaikkakin uskon että Suomi olisi Euroopan maista viimeisten joukossa laillistamassa:)” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod-/toiv+.)

Useat panelistit kritisoivat kannabiksen käyttörangaistuksia ja pitivät rangaistus-myönteisyyttä huonona kehityssuuntana. Jotkut näistä panelisteista ajattelivat, ettei väestön asenneilmapiiri juuri muutu: ”Nuorten ja nuorten aikuisten asenteet eivät tule muuttumaan kovinkaan paljoa. Käytön rangaistavuudella ei ole tutkimusten mukaan vaikutusta käytön yleisyyteen. Vuonna 2025 on ymmärretty, että rankaisu ja rikolliseksi leimaaminen ei kannabiksenkäyttäjää auta.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/-toiv-.) Toiset taas uskoivat, että väestö voisi kääntyä kannattamaan kannabiksen käytön dekriminialisointia. Liberaalin arvoilmapiiriin yleistymisen syynä pidettiin muun muassa kasvavaa tietoisuutta käyttörangaistusten tehottomuudesta ja vaihtoehtoisten huumepoliittisten keinojen vahvistumista.

”Huolimatta asenneilmaston melkoisesta jyrkkyydestä nyt, on merkittävä siirtymä tapahtunut: vaihtoehtoja etsivä ja arvioiva rationaalinen keskustelu huumepoliitiikan keinoista on käynnistynyt myös politiikan ja joukkotiedotuksen areenoilla. Rangaistavuuden perustelut eivät kestä kriittistä keskustelua, ja siksi uskon, että kehitys kulkee hitaasti mutta vääjäämättä kohti kannabiksen ja myös muiden huumausaineiden käytön dekriminialisointia.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod-/toiv--.)

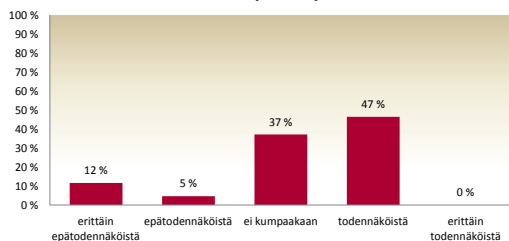
Kuvio 18. Suomalaisen suhtautuminen rajoituksiin ja kontrolliin vuonna 2025 (panelistien arviot prosentteina).

Väite c: Suomalaiset suhtautuvat nykyistä myönteisemmin rahapelien saatavuuden rajoituksiin vuonna 2025.

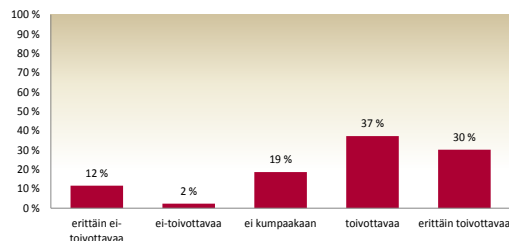
Todennäköisyys

Suomalaiset kannattavat rahapelien saatavuuden rajoituksia nykyistä enemmän (n = 43)

Toivottavuus

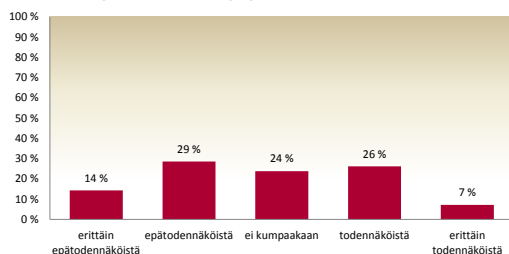
Suomalaiset kannattavat rahapelien saatavuuden rajoituksia nykyistä enemmän (n = 43)

Väite d: Suomalaiset suhtautuvat nykyistä myönteisemmin kannabistuotteiden käytön ja hallussapidon rangaistavuuteen vuonna 2025.

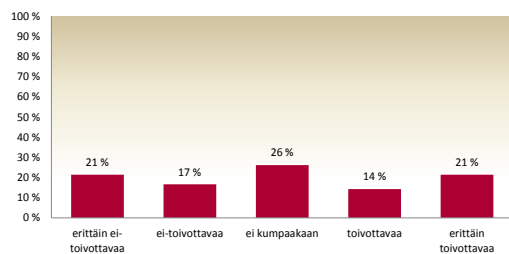
Todennäköisyys

Suomalaiset kannattavat kannabiksen käytön rangaistavuutta nykyistä enemmän (n = 42)

Toivottavuus

Suomalaiset kannattavat kannabiksen käytön rangaistavuutta nykyistä enemmän (n = 42)

7.3 Päihdekäytön muutokset

Panelistit arvioivat myös, mitkä tekijät saattaisivat vähentää päihteiden käyttöä ja haittoja tulevaisuuden Suomessa. Väitettä ”**Päihteiden käyttö ja haitat vähenevät vuoteen 2025 mennessä kulttuuristen arvojen ja asenteiden muutosten myötä**” paneeli piti erittäin myönteisenä tulevaisuuskuvana, mutta haittojen tosiasiallinen väheneminen herätti myös epäilyjä (kuvio 19, väite a; suhdeluvut 0,61/0,92). Moni panelisti oli toiveikas sen suhteen, että kulttuurinen muutos toteutuu. Toiveikkaat panelistit näkivät nykynuorten päihdeasenteiden olevan aiempia sukupolvia kriittisempiä, ja he uskoivat sen heijastuvan myös tulevaisuuden kulutus- ja haittatrendeihin myönteisellä tavalla. Toisaalta tulevaisuuden kulttuuristen kehitysten suunnan arveltiin olevan hämärän peitossa, sillä nuorison asenteita ja muotia on aina miltei

mahdotonta ennustaa, kuten eräs panelisti huomautti (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv++).

”Nykynuorten asenteet ovat huomattavasti aiempia sukupolvia päihde-kriittisempiä ja toivon sen näkyvän myös tulevaisuudessa. Mitään täysin raivoraitista sukupolvea en odota tai pidä millään muotoa realistisena, mutta toivon asenteiden jossain määrin muuttuvan.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod++/toiv++.)

Useat panelistit ottivat myös tässä yhteydessä esiin sosiaalisen eriarvoistumisen ja haittojen kasautumisen vaarat. Vaikka kulttuurin valtavirta muuttuisi ja haitat yleisesti ottaen vähenisivät, tietyt ryhmät kärsivät vielä nykyistäkin enemmän: ”Suomi on 2025 kansainvälistynyt ja päihteenkäyttötavat ovat ’siistiytyneet’. Arvot ja asenteet ovat muuttuneet, mutta marginaaleissa kuohuu yhä enemmän.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/toiv++.) Kehitys ei siis ole samansuuntaista koko väestössä, ja yhtenäiskulttuurin kuva rapautuu entisestään. Muutama panelisti korosti sitä, että eri tuotteiden osalta kehitys kulkee omia latujaan: huumeiden käyttö ja haitat voivat lisääntyä vaikka alkoholinkulutus kääntyisikin laskuun.

”– – melko suurella varmuudella suurta muutosta ei tapahdu. Sen sijaan polarisoitumista tapahtuu edelleenkin. – – kannabiksen saatavuuden ja asenteiden hölymisen myötä, sen käyttö lisääntyy. Myös design huumeet ja käyttö lisääntyy.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod+/-toiv++.)

Panelistit pitivät jokseenkin todennäköisenä sekä erittäin myönteisenä mahdollisuutena sitä, että ”**[p]äihneiden käyttö ja haitat vähenevät tehokkaan ehkäisevän päihdetyön ansiosta vuoteen 2025 mennessä**” (kuvio 19, väite b; suhdeluvut 0,68/0,95). Jotkut panelistit korostivat tehokkaan tiedonsaannin merkitystä sekä riskiehkäisyyn tarpeen kasvamista. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että vanha raittiustyö on jäämässä historiaan: ”Vanha raittiustyö on lopulta lähes selätetty ja ehkäisevä päihdetyö on asiallisella ja ’tieteellisemmällä’ pohjalla. Vielä pitäisi saada poliisien pelotteluvallistus kuriin.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv++.) Kommentteissa painotettiin tehokkaan ehkäisevän päihdetyön olevan mahdollista, mikäli toimet muodostavat rakenteisiin vaikuttavan kokonaisuuden, jossa valistustoimillakin on paikkansa.

”Tehokas tiedonsaanti eri päihneiden riskeistä – – tulee entistä keskeisemmäksi, mitä enemmän erilaisia synteettisiä päihteitä on liikkeellä. Pelkästään täysraittiuteen tähtäävä työ ei riitä, vaan riskiehkäisyyn tarve kasvaa. Samoin perinteinen ehkäisevä päihdetyö laajenee koskemaan myös

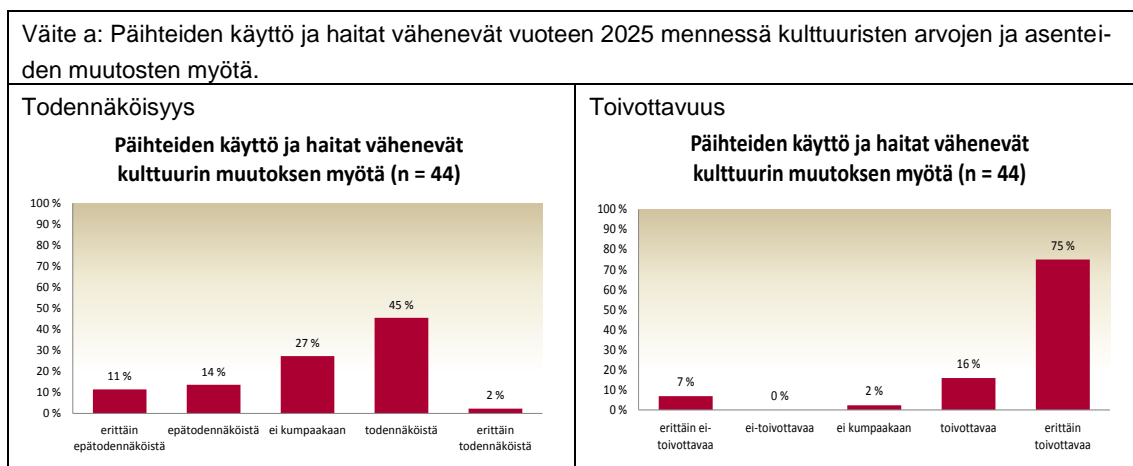
esimerkiksi medialukutaitoa, tiedonhankintataitoja ja riskiarvioita.” (Paikallinen taso, järjestöt, tod+/toiv++.)

”Jos puhutaan valistuksen vaikutuksesta, en usko muutokseen. Mikäli ehkäisevää työ tapahtuu ns. rakenteissa, muutos on mahdollinen. Parhain tulos saadaan aikaan em. yhteisvaikutuksella.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/-toiv++.)

Ehkäisevän päihdetyön tehokkuutta epäilevien mielestä resurssien puute ja keinot menetelmät uhkaavat ehkäisytyön tuloksellisuutta: ”Ei näillä ehkäisevän päihdetoimen hankkeilla ei. Tarvitaan muutosta. Vaikuttavuusarviointi helpottaisi resurssien järkevää käyttöä.” (Kansallinen taso, elinkeinoelämä, tod--/toiv++.) Kriittisten näkemysten mukaan aliresursoitu ehkäisevä päihdetyö ei pysty tehokkaasti vaikuttamaan päihdeasioihin tulevaisuuden yhteiskunnassa: ”Ymmärtääkseni ehkäisevää päihdetyötä ajetaan parhaillaan alas.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod-/toiv++.)

”Nykyisten rakenteiden vallitessa tulosta ei saada aikaan.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod+/-toiv+.)

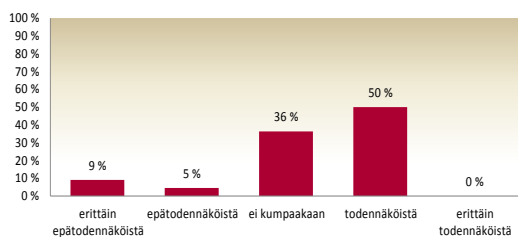
Kuvio 19. Päihdekäytön muutovoimat vuonna 2025 (panelistien arviot prosentteina).

Väite b: Päihteiden käyttö ja haitat vähenevät tehokkaan ehkäisevän päihdetyön ansiosta vuoteen 2025 mennessä.

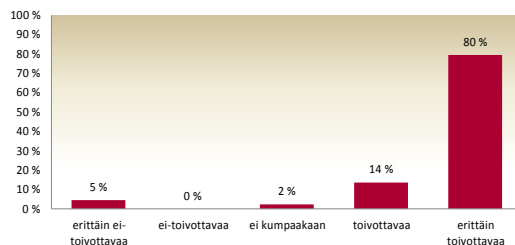
Todennäköisyys

Päihteiden käyttö ja haitat vähenevät tehokkaan ehkäisevän päihdetyön ansiosta (n = 44)

Toivottavuus

Päihteiden käyttö ja haitat vähenevät tehokkaan ehkäisevän päihdetyön ansiosta (n = 44)

Lopuksi panelistit arvioivat julkisen vallan ja yksilön välistä vastuunjakoa ehkäisevässä päihdetyössä ja päihdehaittojen hallinnassa. Vastaajien arviot väitteen ”**Vuonna 2025 julkisen vallan rooli on nykyistä vähäisempi ehkäisevässä päihdetyössä**” todennäköisyydestä jakautuivat, ja tämä tulevaisuuskuva tuntui epävarmalta ja ei-toivottavalta uhkalta (kuvio 20, väite a; suhdeluvut 0,48/0,30). Iso osa vastaajista arvioi, että julkisen vallan rooli ei kehity suuntaan eikä toiseen. Panelistit totesivat avovastauksissaan melko yksimielisesti, että ehkäisevän päihdetyön perustuu kuuluu julkiselle vallalle. Toisaalta julkisen vallan roolin kaventumisesta ennakoivat panelistit perustelivat kantaansa muun muassa positiivisella visiolla siitä, että väestön valistuneisuus tekee viranomaisten ehkäisytyöstä tarpeetonta. Jotkut vastaajat kritisoivat valtion heikkoa panostusta ehkäisevään päihdetyöhön ja poliittisen tahdon puutetta, mikä supistaa viranomaisten toimintamahdollisuuksia tulevaisuudessa.

”Ei ole toivottavaa. Tehtävän vastuu kuuluu julkiselle vallalle. Toiminnasta katoaa vaikuttavuus ja osaaminen ja lain linjat. Nykyisin kolmas sektori tekee osansa hyvin, mutta se tarvitsee julkisen sektorin lainsäädännöllisen tuen ja osuuden kokonaispaketista.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod+/-toiv--.)

”Julkisen vallan roolia tarvitaan. – – Kyllä meillä tarvitaan valtakunnallista (valtion rooli) ja paikallista ehkäisevää päihdetyötä. Totta kai sitä toivoisi, että koko kansa ottaisi ehkäisevän päihdetyön omakseen, eikä min-

käänlaista holhousta enää tarvittaisi.” (Kansallinen taso, julkinen sektori, tod+/-/toiv+.)

”Vaikkei julkinen valta juuri ehkäisevää päihdetyötä arvostakaan, uskon ja toivon, että kokonaisvastuu ehkäisevästä päihdetyöstä säilyy julkisella valalla. Päihdehaittojen taloudelliset ja inhimilliset kustannukset ovat kuitenkin niin suuret, ettei julkinen valta pysty olemaan tekemättä mitään.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod-/toiv--.)

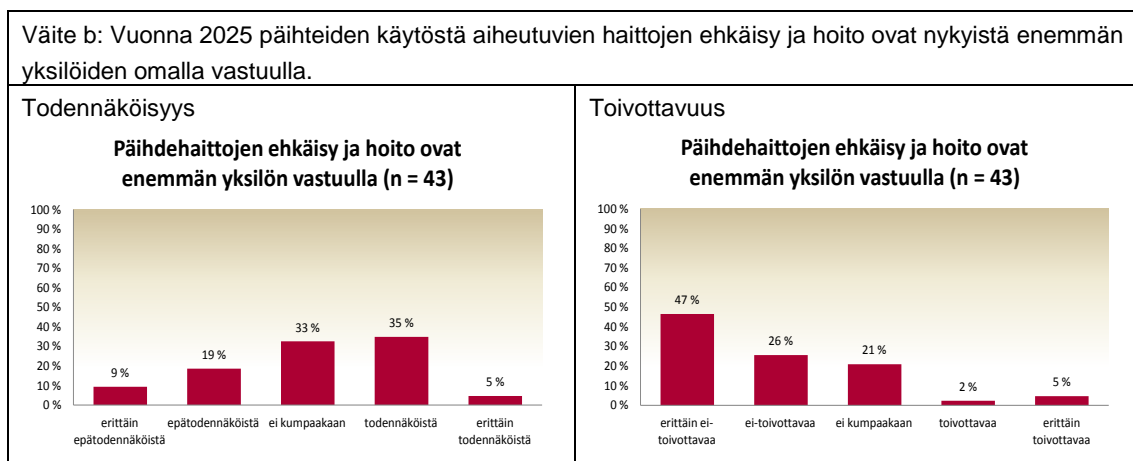
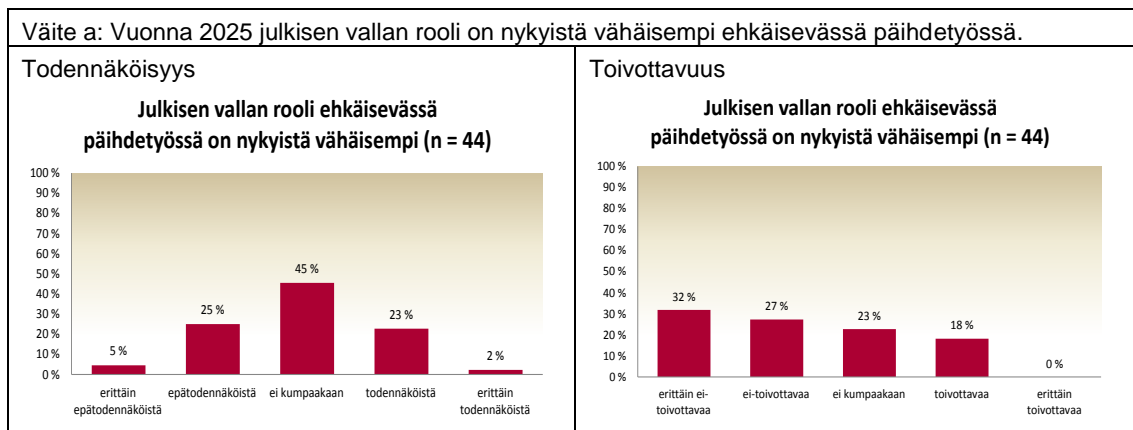
Väitettä ”**Vuonna 2025 päihteiden käytöstä aiheutuvien haittojen ehkäisy ja hoito ovat nykyistä enemmän yksilöiden omalla vastuulla**” pidettiin yleisesti epävarmana ja ei-toivottavana uhkakuvana (kuviokuva 20, väite b; suhdeluvut 0,57/0,18). Vastuun siirto yksilöille oli panelistien mielestä omiaan lisäämään sosiaalista eriarvoisuutta ja heikentämään yhteiskunnan toimivuutta. Lisäksi kehityssuunta tuomittiin hyvinvointiyhteiskunnan arvojen vastaiseksi. Yksilöiden suurempaa vastuuta kannattanut panelisti perusteli näkemystään yleisen terveystietouden myönteisellä kehityksellä ja ohjaustoimien rationalisoinnilla: ”Terveystietoisuus väestötasolla on kasvanut ja ohjaavat toimet kohdistuvat niihin, jotka sitä erityisesti tarvitsevat.” (Kansallinen taso, järjestöt, tod+/toiv++.) Selvä enemmistö kuitenkin piti vastuun yksilöllistymistä huonona kehityssuuntana.

”Hyvinvointiyhteiskunnassa näin ei ole. Sairaista ja heikommista pidetään huolta myös 2025.” (Kansallinen taso, elinkeinoelämä, tod+/-/toiv--.)

”Näinhän se jo nyt menee. Tupakointi ja päihteiden riippuvuuskäyttö on 2025 entistä enemmän alempien tuloluokkien ja työttömien syrjäytettyjen riesa. Heidän joukostaan ei löydy juurikaan puolestapuhujia. Sosiaaliset ongelmat sysätään yhä enemmän yksilön omalle kontolle.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio, tod++/toiv-.)

”Julkisen sektorin resurssien väheneminen todennäköisesti vaikeuttaa avun saamista ja vastuu jää yhä useammin yksilöille, varsinkin syrjäytyneille.” (Alueellinen taso, julkinen sektori, tod+/toiv--.)

Kuvio 20. Ehkäisevän päihdetyön vastuunjaot vuonna 2025 (panelistien arviot prosentteina).

7.4. Yhteenveto

Panelistien niukka enemmistö arvioi, että suomalaiset suhtautuvat nykyistä myönteisemmin aikuisten alkoholinkäyttöön puuttumiseen, ja myös päihteiden käytöstä muille aiheutuvat haitat voivat tulevaisuudessa olla nykyistä painavampi argumentti niin kontrollin kuin ehkäisevien toimien puolesta. Sitä vastoin ehkäisevän päihdetyön arvostus tulevaisuudessa oli panelistien vastauksissa hieman epävarmaa. Työn tietopohjan arveltiin vahvistuvan, mutta ehkäisevän päihdetyön käsitteen ja sisällön epäiltiin olevan väestölle epäselviä. Ehkäisevät toimet leimataan herkästi holhoami-

seksi tai moralismiksi, ja raittiustyön menneisyyden varjot näkyvät edelleen työn arvostuksessa.

Panelistien arvioiden perusteella suomalaisten suhtautuminen riippuvuutta aiheuttavien tuotteiden kontrolliin ei ole yhdenmukaista tulevaisuudessa. Suomalaisten ennakoitiin kannattavan tupakkatuotteiden kontrollia, ja myös rahapelaamisen sääntelyn arveltiin nauttivan varovaista kannatusta. Sitä vastoin alkoholipoliittisten rajoitusten arveltiin jatkossakin herättävän suomalaisissa vastarintaa. Kannabisasenteiden osalta panelistien käsitykset olivat epävarmoja ja ristiriitaisia, ja vastaukset heijastelivat panelistien toisistaan poikkeavia näkemyksiä kannabiskysymyksestä.

Panelistien valtaenemmistö piti toivottavana, että kulttuuriset muutokset ja tehokas ehkäisevä päihdetyö vähentäisivät päihdeiden käyttöä ja haittoja tulevaisuudessa. Tosin ehkäisevän päihdetyön heikko resursointi nähtiin tämän kehityksen kompastuskivenä. Paneelin enemmistö korosti julkisen vallan tärkeyttä ehkäisevässä päihdetyössä, ja vastuun siirtämistä yksilöille pidettiin uhkakuvana: hyvinvointiyhteiskunnassa yksilön oman vastuun korostamisessa ei tule mennä liian pitkälle.

8. Lopuksi: Mitä opimme ennakoititutkimuksen tuloksista?

8.1 Yksituumaisuutta ja erimielisyyttä

Yhteenvetoon on koottu Ehkäisevä päihdetyö Suomessa 2025 -ennakoititutkimuksen keskeiset tulokset ja johtopäätökset. Useimmissa kysymyksissä tutkimukseen osallistuneet panelistit olivat melko yksituumaisia, eikä jyrkkiä vastakkainasetteluja muodostunut. Jotkut aiheet herättivät kuitenkin myös epävarmuutta tai jopa erimielisyyttä tulevaisuuden kehityssuunnista, ja tulevaisuusarviot hajaantuivat. Avovastausten analyysi valotti näitä panelistien erilaisia tapoja perustella mielipiteitään ja toi esiin valtavirrasta poikkeavia yllättäviäkin näkemyksiä.

Paikallisten, alueellisten ja kansallisten panelistien vastauksissa oli havaittavissa joitain painotuseroja, jotka liittyvät asiantuntijuuden luonteeseen. Paikalliset toimijat keskustelivat vilkkaasti ja toisinaan hyvinkin kriittisesti konkreettisista käytännöistä ja toiminnan rakenteellisista ehdoista, joista heillä oli kokemusperäistä asiantuntijataietoa. Kansallisen ja alueellisen tason toimijat pohdiskelivat mielellään myös käsitteellisiä ja teoreettisia kysymyksiä. Eri taustaorganisaatiota tai toimitasoa edustavien panelistien näkemyksiä ei kuitenkaan tutkimuksessa vertailtu systemaattisesti keskenään. Paneelikyselyn aineisto on luonteeltaan kuvailevaa eikä sovellu eri vastaajaryhmiä systemaattisesti vertailevaan tilastolliseen analyysiin. Panelistit myös perustelivat samaa näkökantaa hyvin erilaisilla tavoilla avovastauksissaan ja saattoivatpa jopa kommentissaan kyseenalaistaa omat arvionsa väitteestä tai pohdiskella asiaa usealta kannalta. Kaiken kaikkiaan vaikutti siltä, että panelistien oli helpompi arvioida tulevaisuuden kehityskulkujen toivottavuutta kuin todennäköisyyttä.

Ennakoititutkimuksessa rakentuneita tulevaisuuskuvia värittää vahvasti se, millaiseksi paneelin kokoonpano lopulta muodostui. Valtaosa panelisteista edusti Suomen pientä ehkäisevään päihdetyöhön erikoistunutta asiantuntijoiden joukkoa. Tämän ryhmän sisällä on tiivistä kokemusten vaihtoa ja verkostoyhteistyötä, joten monessa kysymyksessä vastaajien kannat ovat mahdollisesti jo tästä syystä hioutuneet samansuuntaisiksi. Lisäksi paneeli ei kattanut läheskään kaikkia niitä mahdollisia toimitahoja, joiden työhön ehkäisevä päihdetyö tavalla tai toisella liittyy. Vaikakapa Kuntaliiton ja kuntajohdon muodostama paneeli olisi maalannut erilaisen käsityksen tulevaisuudesta.

8.2 Paneelin ydinviestit

Ennakointitutkimuksen tuloksista on nostettu esiin ydinviestejä, jotka kiteyttävät paneelin antaman kokonaiskuvan ehkäisevän päihdetyön tulevaisuudesta. Ydinviestien muotoilussa panelistien vastauksia tarkastellaan kuin poliittisen äänestyksen tuloksia: enemmistön kanta ratkaisee koko paneelin yhteisen näkemyksen, ja vähemmistöäänät jäävät tässä tarkastelussa sivummalle. Panelistien näkemysten hajoaminen joissain kysymyksissä kertoo paitsi asiantuntijoiden välisistä linjaeroista myös paneelin muodostaman tulevaisuuskuvan ristiriitaisuudesta ja epävarmuuksista. Ydinviestit tiivistävät yksimielisten kantojen lisäksi näitä potentiaalisia tulevaisuuden kiistakysymyksiä. Ydinviestit on esitetty tutkimuksen tema-alueittain (ks. luku 3, taulukko 1).

Kulutus ja haitat

- Paneelin mukaan **alkoholinkulutus vähenee** Suomessa vuoteen 2025 mennessä. Suuri osa panelisteista arvioi, että alkoholin kokonaiskulutus ja aikuisväestön humalajuominen vähenevät samalla, kun nuorten raittius lisääntyy. Näkemystä perusteltiin kulttuuristen asenteiden ja väestörakenteen muutoksilla sekä tehokkailla yhteiskunnallisilla toimilla. Paneelin arvioissa humalajuominen voi vähentyä hitaammin kuin kokonaiskulutus, sillä juomatavat polarisoituvat ja humalajuominen säilyttää asemansa joissain ryhmissä.
- **Myös alkoholihaitat vähenevät, mutta hitaammin kuin alkoholin kokonaiskulutus.** Maksasairauskuolemat ilmenevät viiveellä, ja pahoinpitelyihin vaikuttavat myös muut sosiaaliset tekijät.
- Panelistit ennakoivat, että nuorten ja aikuisväestön **kannabiksen käyttö yleistyy** vuoteen 2025 mennessä. **Myös huumausainekuolemien ennakoitiin lisääntyvän jonkin verran** tulevaisuudessa. Kannabiksen käytön yleistymiseen vaikuttavat vapaamielinen asenneilmapiiri, erilaisten alakulttuurien käytännöt ja kannabistuotteiden saatavuuden lisääntyminen. Monet panelistit ennakoivat kannabiksen käytön normalisoituvan yhteiskunnassa eri tavoin. Laittomien pähteiden osalta kansainvälisten vaikutteiden ja alakulttuurien nähtiin ohjaavan erityisesti nuorten kulutusta. Keskustelu kannabiksesta kirvoitti paneelissa eniten eriäviä näkökantoja ja epävarmuutta.
- Paneelin enemmistön mukaan aikuisväestön **rahapeliongelmat ja nuorten rahapelaaminen lisääntyvät** sääntelytoimista huolimatta vuoteen 2025 mennessä. Paneeli ennakoi rahapelien tarjonnan kasvavan entisestään, ja rahapelihaitat ovat vielä kytevä ongelma.
- Panelistien arvioinnin mukaan sekä nuorten että aikuisväestön **tupakointi vähenee edelleen** vuoteen 2025 mennessä. Samalla tupakoinnin

haitat vähenevät. Tupakoinnin väheneminen liittyy sääntelyn tiukkuuteen ja kulttuuristen normien muutokseen. Tupakan vastainen kansanterveystyö on jo tuottanut tulosta, mikä näkyy tulevaisuudessa tupakoinnin jatkuvana vähenemisenä.

- Panelistien vastauksissa toistui näkemys siitä, että **keskeisiä haasteita tulevaisuudessa ovat kulutuksen ja haittojen polarisaatio ja sosioekonominen kasautuminen**. Väestötasolla mitatut kehityskulut poikkeavat erilaisten alakulttuuristen ja sosioekonomisten ryhmien kulutus-trendeistä. Haittavaikutukset korostuvat syrjäytymiskehitykseen ajautuneiden parissa. Talouden synkät näkymät vahvistavat eriarvoistumiskehitystä.

Ehkäisevän päihdetyön painopisteet

- Panelistien arvioissa ehkäisevän päihdetyön **keskeisimpiä tulevaisuuden painopisteitä ovat alkoholin kokonaiskulutuksen ja aikuisväestön humalajuomisen vähentäminen**. Vaikka alkoholinkulutuksen enakoitiin olevan laskusuunnassa, kulutus on niin korkealla tasolla, että sen aiheuttama kuormitus yhteiskunnalle on mittava. Ehkäiseviä toimia tulisi siis tulevaisuudessa suunnata nuorten lisäksi myös aikuisväestöön.
- Paneelin mukaan **nuorten ehkäisevässä päihdetyössä eniten huomiota ansaitseva painopiste on kannabiksen käytön ehkäisy**. Aikuisväestön kannabisehkäisylle ei annettu vastaavaa painoa. Kannabiksen käyttö on nouseva trendi ja samalla monelle uusi, kehittämistyötä kaipaava aihealue. Kannabiskontrollissa asiantuntijoilla oli eniten ristiriitaisia näkemyksiä ja epävarmuutta.
- **Nuorison tupakoinnin ehkäisy asetettiin samalle viivalle nuorison raittiuden edistämisen kanssa**. Näitä ei kuitenkaan pidetty niin polttavina teemoina tulevaisuudessa kuin nuorten kannabisehkäisyä tai koko väestön alkoholinkäytön ja humalajuomisen hillitsemistä.
- Panelistien arvioissa **rahapelihaittojen ehkäisy on melko tärkeä alue** niin nuorten kuin aikuistenkin osalta. Teknologia on tässä kaksiteräinen miekka, joka yhtäältä lisää rahapelaamisen tarjontaa ja muotoja, mutta toisaalta myös mahdollistaa uusia vastuullisen pelaamisen sääntelytekniikoita. Monet panelistit korostivat rahapelien ikärajakontrollin merkitystä tulevaisuudessa.
- **Aikuisväestön tupakoinnin ehkäisy ei ollut keskeinen painopistealue** panelistien arvioissa. Monista vastauksista ilmeni, että tupakoinnin torjuntatyötä pidettiin jo saavutettuna kansanterveystyön voittona. Tu-

levaisuudessa tupakoinnin rajoittamistoimet tulisi kohdentaa erityisesti riskiryhmiin.

Ehkäisevän päihdetyön menetelmien ja politiikkatoimien tehokkuus

- Panelistien mukaan nuorisoon kohdistuvat toimenpiteet ovat ehkäisevän päihdetyön vahvinta aluetta myös tulevaisuudessa, mutta **yksipuolinen keskittyminen nuoriin nähtiin ristiriitaisena tulevaisuuskuva-
na**. Pääsääntöisesti panelistit suhtautuivat kaikkiin nuorisoon kohdistuviin toimenpiteisiin erittäin myönteisesti, mutta tässä ilmeni myös varauksia. Vaikka nuoriin kohdentuvaa ehkäisytyötä pidettiin tehokkaana ja arvokkaana, myös aikuisväestöön suunnattujen toimien merkitystä korostettiin.
- **Paneeli piti nuorten lähiyhteisössä toteutettavia toimia kaikkein tehokkaimpina ja lupaavimpina keinoina tulevaisuudessa**. Toimenpiteiden tehokkuusarvioinnissa paneeli valitsi kärkipaikoille ikärajavalvonnan ja lasten ja nuorten elämänhallinnan vahvistamisen. Heti näiden jälkeen tulivat sosiaalisen lähiyhteisön kautta vaikuttavat toimet, kuten ”yhteisötasoinen toiminta” sekä ”perheiden kanssa työskentely”. Kautta linjan paikallisesti toteutettavat yhteisötasoiset toimet, jotka vaikuttavat nuorten kasvuympäristöön, nähtiin myönteisinä mahdollisuuksina tulevaisuudessa.
- Nuorisoon kohdistuvien yhteisötoimien jälkeen **seuraavaksi tehokkaimpina toimina pidettiin yksilötason seulontaa ja varhaisen puuttumisen menetelmiä**. Mini-interventio terveydenhuollossa, riskiryhmi- en seulonta ja nuorten päihteiden käyttöön puuttuminen oppilaitoksissa saivat tasaista kannatusta paneelissa. Tulevaisuuden haasteina nähtiin näiden keinojen tehostaminen käytännössä ja palvelujärjestelmää uhkaava resurssipula. Yksilötasoinen riskiehkäisy ei myöskään saisi korvata yleisehkäiseviä yhteiskunnallisia toimia.
- **Kansalliset alkoholipoliittiset toimet eivät sijoittuneet kärkeen tehokkuusvertailussa. Monet panelistit epäilivät, voidaanko alkoholi-
poliittista sääntelyä enää tiukentaa tulevaisuudessa**, vaikka politiikkatoimien kiristymistä sinänsä pidettiin toivottavana kansanterveyden kannalta. Skeptisyys koski erityisesti keskioluen myynnin siirtämistä Alkoihin. Alkoholimarkkinat nähtiin liian vahvana intressitahona, ja liberaalin arvoilmapiirin epäiltiin asettuvan rajoituksia vastaan. Alkoholipoliittisista sääntelykeinoista paneeli piti mahdollisena alkoholimai- nonnan rajoitusten tiukkenemistä.
- Vaikka kansallisen alkoholipoliittisen sääntelyn tiukentaminen epäilytti joitain panelisteja, **paneeli suhtautui toiveikkaasti siihen, että kunnil-**

la on tulevaisuudessa enemmän vaikutusvaltaa paikallisiin alkoholioloihin. Kuntien mahdollisuudet julkisen alkoholinkäytön rajoittamiseen ja vaikutusvallan lisääminen vähittäismyynti- ja anniskelulupia myönnettäessä nähtiin todennäköisinä ja toivottavina tulevaisuuskuvinä. Tämä vahvistaa myös kansalaisvaikuttamista.

- **Joukkotiedotuksen ja valistuksen tehokkuus erillisinä toimina herätti eniten arvostelua,** ja näiden vahvistumista paneeli piti epävarmana ja ristiriitaisena tulevaisuuskuvana. Panelistit pitivät tehottomimpina menetelminä päihdekasvatusohjelmia, oppilaitosten kirjattuja käytäntöjä sekä joukkotiedotusta ja -valistusta. Valistustoimien osalta panelistien arviot heijastelivat tutkimustuloksia, joiden mukaan tiedolliset keinot eivät vaikuta päihdehaittoihin. Panelistit kuitenkin muistuttivat toistuvasti, että **asennevaikuttamista ja yhteiskunnallista keskustelua tarvitaan** politiikkatoimien rinnalla ja osana ehkäisevän päihdetyön kokonaisuutta myös tulevaisuudessa.
- Nuoriin kohdistuvista toimista **paneeli piti epävarmana poliisien valtuuksien laajentamista alkoholinkäytön kontrollissa. Myöskään nuorten vertaisryhmätoiminnan tehokkuuteen tulevaisuudessa ei täysin luotettu,** vaikka sitä pidettiin toivottavana toimintamuotona.
- **Panelistien tehokkuusarvioissa toimien toteutettavuus ja hyväksyttävyyden olivat jopa painavampia kriteerejä kuin tieteellinen vaikuttavuusnäyttö.** Tutkimuskirjallisuuden perusteella rajoittavat politiikkatoimet on rankattu vaikuttavimmiksi menetelmiksi alkoholinkäytön ja haittojen ehkäisyssä. Panelistien esittämissä tehokkuusarvioinneissa nämä keinot kuitenkin jäivät yhteisö- ja yksilötason toimien taakse.
- Alkoholisääntelyn lisäksi panelistit arvioivat muiden riippuvuutta aiheuttavien tuotteiden politiikka- ja kontrollitoimia. **Paneeli piti rahapeliyhtiöiden yksinoikeusjärjestelmän purkamista melko todennäköisenä uhkakuvana,** niin yhteishyödyllisten järjestöjen näkökulmasta kuin ehkäisytyön tehokkuuden ja ongelmien esiintymisen kannalta.
- **Tupakan saatavuuden vähenemistä paneeli piti toivottavana** mahdollisuutena tulevaisuudessa. Tätä edesauttaa tehokas tupakoinnin vastainen työ ja kulttuurin muutos, jonka myötä myös vähittäiskauppa lopulta menettää intressinsä myydä kielteiseksi leimattua tuotetta.
- Kyselyssä laittomia päihteitä edusti kannabis. **Kannabiksen käytön ja hallussapidon dekriminialisointia pidettiin epävarmana uhkakuvana.** Kannabiskysymyksen herättämä epävarmuus ja ristiriidat näkyivät selvästi panelistien avovastauksissa. Vastauksissa ennustettiin kannabiksen käytön lisääntyvän ja laillistamiskeskustelun vilkastuvan, mutta enemmistö panelisteista suhtautui käyttöön kielteisesti. Muiden tarkasteltujen tuotteiden osalta vastaavaa hajaantumista ei ollut havaittavissa.

Resurssit, rakenteet ja työnjaot

- Panelistien arvioiden mukaan **kuntien ehkäisevän päihdetyön myönteiset mahdollisuudet liittyvät ammattilaisten perustyon vahvistamiseen**. Todennäköisiä ja toivottavia kehityskulkuja olivat ehkäisevän päihdetyön tiiviimpi integroiminen osaksi terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä, moniammatillisten ryhmien painoarvon kasvu ja kuntien jatkuvan perustyon vahvistaminen projektiluonteisen työskentelyn sijasta. Kaikissa näissä ehkäisevä päihdetyö toteutuu osana kunta-alan ammattilaisten arkea. Oleellisena pidettiin ehkäisevän päihdetyön erityispiirteiden säilyttämistä, kuten paikallista yhteistyötä elinkeinoelämän ja valvontaviranomaisten kanssa.
- Panelistit kokivat, että **kuntien ehkäisevän päihdetyön uhkakuvat liittyvät resurssikysymyksiin** taloustilanteen heikentyessä. Panelistit epäilivät, että kunnat leikkaavat ehkäisevään päihdetyöhön osoitettua rahoitusta ja koordinaattorien toimia. **Erytistä huolta herätti koordinaatiotehtävien mahdollinen alasajo kuntatasolla**. Monet näkivät uhkana myös sen, että ehkäisevän päihdetyön suunnittelu jää pelkästään paikallisen tarveharkinnan varaan. Liiankin itsenäisesti toimivat kunnat saattaisivat priorisointipaineissa ajaa alas ehkäisevän päihdetyön toteutusedellytykset. Tähän kaivattiin kuntarajat ylittävää ohjausta.
- **Panelistit pitivät valtion kuntarahoituksen lisäämistä ja aluehallinnon ohjauksen vahvistumista epävarmoina** tulevaisuuskuvina, vaikka näitä toivottiin.
- Samoin **ehkäisevää päihdetyötä ohjaavan erillisen lainsäädännön asema oli panelistien arvioissa epävarma aihe**. Vaikka panelistit toivoivat, että laki ehkäisevästä päihdetyöstä astuu voimaan, sen ohjausvaikutus käytännössä herätti myös epäilyjä. Kaiken kaikkiaan valtion normi- ja resurssiohjaamisen vahvistumiseen ei oikein uskottu, ja monet panelistit muistuttivat paikallisten tarpeiden huomioimisesta.
- Ehkäisevän päihdetyön **tietoperustan ja kansallisten ohjelmien vahvistumista pidettiin myönteisinä mahdollisuuksina**. Paneelin arvion perusteella tieto- ja ohjelmaohjaus ovat jatkossakin keskeisiä ehkäisevän päihdetyön ohjausmekanismeja. Tutkimustiedon soveltamista kehittämistyön käytäntöihin kaivattiin.
- **Panelistit pitivät rahapelaamisen integroimista päihdehaittojen ehkäisyyn todennäköisenä mahdollisuutena**. Rahapeliongelmien uskotaan olevan yleistyvä riippuvuushaitta, jonka ennaltaehkäisy soveltuu hyvin osaksi ehkäisevää päihdetyötä. Jotkut panelistit kuitenkin muis-

tuttivat peliriippuvuuden ja rahapelaamiseen liittyvien haittojen erityisluonteesta.

- **Julkisen vallan nähtiin olevan päävastuussa ehkäisevästä päihdetyöstä myös tulevaisuudessa.** Paneeli ei pitänyt toivottavana vastuun siirtämistä vapaaehtoisen kansalaistoiminnan varaan, ja järjestötyön vastuun kasvattaminen herätti ristiriitaisia tunteita. Elinkeinoelämän asema päihdehaittojen ehkäisyssä ja erityisesti omavalvonnan kehittämisessä herätti paneelissa varovaista toiveikkuutta. Hyvää yhteistyötä julkisen vallan, järjestöjen ja elinkeinoelämän välillä pidettiin tärkeänä, mutta ehkäisevän päihdetyön päävastuu ja koordinaatio kuuluivat panelistien mielestä julkishallinnolle.

Arvopohja ja mielipideilmasto

- Paneeli ounasteli **suomalaisten suhtautuvan nykyistä suopeammin siihen, että myös aikuisten alkoholinkäyttöön puututaan, ja väestön arveltiin olevan nykyistä kriittisempää päihteiden käytön suhteen.** Tätä kehitystä edesauttavat kasvanut tietoisuus haitoista myös muille kuin käyttäjälle itselleen, ja yleinen ”kyllästyminen” päihtymystä tavoittelevaan käyttökulttuuriin.
- **Ehkäisevän päihdetyön yleinen arvostus tulevaisuudessa ei ole itsestään selvää,** vaikka panelistit toki toivoivat arvostuksen kasvavan. Ehkäisevän päihdetyön arvostusta nakertavat leimautuminen tehottomaksi holhoamiseksi, ja myös raittiustyön heikon maineen koettiin edelleen varjostavan työtä. Kielteiset mielikuvat voisivat väistyä ehkäisevän päihdetyön tietopohjaa vahvistamalla ja liittämällä ehkäisytoimet hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen, jota pidettiin neutraalina toimintana.
- Panelistien arvioiden mukaan väestön suhtautumistavat alkoholin, tupakan, kannabiksen ja rahapeliin sääntelytoimiin poikkeavat toisistaan tulevaisuudessa. Panelistit ounastelivat, että **suomalaiset kannattavat tupakkatuotteiden rajoituksia laajasti ja jossain määrin myös rahapeliin rajoituksia.**
- Sitä vastoin useat panelistit epäilivät, että **alkoholijuomien saatavuuden rajoitukset herättävät vastustusta väestössä** myös jatkossa. Kannabissääntelyn osalta panelistien näkemykset hajaantuivat, ja **suomalaisten suhtautuminen kannabiksen käyttörajoituksiin oli panelistien kokonaisarviossa epävarma aihe.**
- **Paneeli toivoi päihteiden käytön ja haittojen vähenevän sekä kulttuurisen muutoksen että tehokkaan ehkäisevän päihdetyön ansiosta,** mutta panelisteissa heräsi lieviä epäilyjä näiden muutosvoimien to-

dennäköisyydestä. Kulttuurisiin käytäntöihin vaikuttavat monet ennakoimattomat tekijät, joten mahdollisten muutosten suuntaa pidettiin epävarmana. Ehkäisevän päihdetyön vaikutus päihteiden käyttöön ja haittoihin puolestaan herätti kysymyksiä toimien tehokkuudesta. Jotta toimet olisivat tehokkaita, niillä on oltava vankka tietoperusta ja niiden on kohdistuttava rakenteellisiin tekijöihin.

- Panelistien enemmistö toivoi julkisen vallan roolin säilyvän ehkäisevässä päihdetyössä ja totesi, että **yksilön oman vastuun korostamisessa ei hyvinvointiyhteiskunnassa tule mennä liian pitkälle.**

8.3 Miten ehkäisevää päihdetyötä tehdään vuonna 2025?

Ehkäisevä päihdetyö Suomessa 2025 -ennakointitutkimuksessa paneeli käsitteli laajan joukon eri teemoja ja aihealueita. Keskeiseksi läpäiseväksi kysymykseksi nousi ehkäisevän päihdetyön organisointi. Ehkäisevä päihdetyö kattaa erilaisia tuotteita, kohteita ja toimintoja, jotka koskettavat laajaa joukkoa yhteiskunnan eri toimintatahoja. Ehkäisevän päihdetyön toimet ovat osa eri hallinnonalojen työtä, mikä lisää integroidun ja koordinoitun työskentelytavan tarvetta.

Kyselyn kolmannen kierroksen lopuksi panelistit kommentoivat ehkäisevän päihdetyön tulevaisuuskuvia ja sitä, miten tällainen laaja-alainen ehkäisytyö olisi tarkoituksenmukaista järjestää. Olisiko erilaisia aineita, ammattikuntia ja toimenpiteitä hyödyllistä tarkastella integroituna kokonaisuutena vai erillisinä kysymyksinä yhteiskunnassa, ja miten jäsentää vastuu- ja ohjaussuhteet monialaisessa toimijakentässä? Ehkäisevän päihdetyön keskeinen periaatteellinen jännite liittyy näin siihen, miten työssä voi ylittää sektorirajat ja sovittaa yhteen toimia. Tämä ilmeni myös panelistien loppukomentoinnissa monin tavoin.

Panelistien loppukomentoinnissa piirtyi jokseenkin eheä kuva tulevaisuuden ehkäisevän päihdetyön organisoinnista. Vaikka työtä tehdään laajoissa yhteistyöverkostoissa, päävastuu oli panelistien mielestä julkisella sektorilla, erityisesti käytännön suunnittelusta ja toimeenpanosta vastaavilla kunnilla: ”Ehkäisevää päihdetyötä tulee ensisijaisesti kuntien järjestää. Se voi tapahtua terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen alla, jolloin päihdetyön normaalisuuden periaate vahvistuu. Ehkäisevässä päihdetyössä pitää olla vahva monitoimijuus mukana.” (Alueellinen taso, julkinen sektori.) Kuntien vahvaa panostusta perusteltiin muun muassa kansalaisten yhdenvertaisuuden periaatteella: ”Näkisin kuitenkin tärkeänä sen, että kunta on se, joka ensisijaisesti on vastuussa siitä, että ehkäisevää työtä on tasapuolisesti tarjolla kaikille kuntalaisille.” (Kansallinen taso, julkinen sektori.)

Kuntien monialaista työtä ja sen tehokasta koordinaatiota pidettiin välttämättömänä: ”Moniammatillisten työryhmien merkitys on suuri joka tapauksessa, ilman niitä ehkäisevä päihdetyö näivettyy omaksi pienessä piirissä puuhasteluksi, kuten monessa paikassa jo on käynytkin. Ehkäisevällä päihdetyöllä pitää olla toimiva

koordinaatio ja johto, joista käsin toiminta voi kehittyä.” (Paikallinen taso, kunnan toimialajohto.) Järjestöjen, vapaaehtoisen kansalaistoiminnan ja elinkeinoelämän osuus nähtiin oleellisena ja yhteistyö merkittävänä, mutta vastuu kokonaisuuden hallinnasta ja koordinaatiosta annettiin yhtä kaikki julkiselle vallalle myös tulevaisuudessa: ”Järjestöille ei voi sysätä julkisen vallan vastuuta, vaan järjestöt tulisi nähdä innovatiivisena täydentäjänä, eteenpäin lykkijänä ja ravistelijana. Järjestöillä on myös erittäin tärkeä rooli kansalaisten asenteiden ’muokkaajina’ ja osallistajina sekä puolustajina.” (Kansallinen taso, julkinen sektori.)

Ihanteellisessa tulevaisuuskuvassa kaikki toimintasektorit voisivat saada tukea toistensa vahvuuksista: ”Ajankohtaisen päihdetiedon ja laadukkaiden työmenetelmien ja -tapojen jakaminen vaatii toimivaa koordinaatiota. Vastakkainasettelua elinkeinoelämän kanssa voisi purkaa Pakka-mallin kaltaisilla yhteistyöhankkeilla ja avoimella vuoropuhelulla.” (Paikallinen taso, järjestöt.) Kuntasektorin resurssien epäiltiin olevan rajallisia, joten ehkäisevään päihdetyöhön tarvitaan entistä vahvempaa ”kolmikantaa” tulevaisuudessa: ”Oletan, että tulevaisuudessa ehkäisevää päihdetyötä tehdään kolmikantaisesti: kunnat, järjestöt ja elinkeinoelämä yhdessä.” (Alueellinen taso, järjestöt.)

Tulevaisuuden ehkäisevä päihdetyö hahmottuu näin ollen tasapainoiluksi laaja-alaisen verkostotyön ristipaineissa. Ehkäisevän päihdetyön kentällä ei työskentele selvärajaista erillistä ammattikuntaa, vaan pikemminkin toimijoiden verkostoja. Panelistien vastauksissa soljui sujuvasti ajatus toimien integraatiosta ja monialaisesta työotteesta, joka yhdistää eri hallinnonalojen ja ammattikuntien työtä. Toimien integraatiossa keskeisenä tulevaisuuden suuntana nähtiin ehkäisevän päihdetyön nykyistä tiiviimpi kytkeminen osaksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä. Tätä paneelin enemmistö piti yllättävänkin myönteisenä mahdollisuutena, johon tosin liittyi myös varauksia. Integraatio saattaa kunnissa ennakoida myös päihteisiin kohdistuvien ehkäisytoimien lopullisia leikkauksia.

Monien panelistien vastaukset heijastelivat huolta sitä, että ehkäisevää päihdetyötä ajetaan alas taloudellisista syistä samalla, kun työn sisällölliset haasteet vain kasvavat. Tulevaisuuden kannalta paneeli piti kuntien mahdollisia resurssileikkauksia merkittävänä uhkakuvana. Jotkut panelistit kommentoivat kyyniseen sävyyn resursseja ja rakenteita koskevia väitteitä, mikä heijastelee ehkäisevän päihdetyön tukalaa tilannetta monilla paikkakunnilla. Panelistit suhtautuivat epäillen valtion mahdollisuuksiin turvata ehkäisevän päihdetyön resurssipohjaa. Sitä vastoin kansalliselta ohjaukselta odotettiin tukea kuntien ehkäisevän päihdetyön erityispiirteiden säilyttämiseksi: ”Paikallinen työ on keskeistä, mutta se vaatii tuekseen kansallisen ohjauksen, joka toimii yhdessä paikallisista toimijoista muodostuvan tukiverkoston kanssa. Ehkäisevää päihdetyötä ei voi erottaa yleisestä terveyden ja hyvinvoinnin edistämisestä, mutta sen erityisyys pitää vahvasti säilyttää.” (Paikallinen taso, kunnan toimialajohto.)

Paikallisen työn tueksi kaivattiin myös lakisääteistä ohjausta: ”Ehkäisevän päihdetyön olemassaolon kannalta on välttämätöntä, että valtion rooli on vahva. Tiukassa taloustilanteessa kunnissa säästetään ensimmäiseksi ehkäisevästä työstä. Siksi on hyvä, että meillä on laki, jossa on määritelty, millaiset rakenteet kunnissa pitää olla ehkäisevän päihdetyön järjestämiseksi. Julkinen sääntely on hyvä perusta kuntien moniammatilliselle ja -alaiselle ehkäisevälle päihdetyölle. -- pelkän kansalaisaktiivisuuden varaan työtä ei voi rakentaa.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio.) Monet kuitenkin epäilivät, että erillinen lainsäädäntö itsessään ei takaa toiminnalle vakaata asemaa, ellei lakia toimeenpanna käytännössä ja sen toteuttamiseen sitouduta laajasti: ”Kunnissa tehtävää ehkäisevää päihdetyötä on jonkun koordinoitava päätoimisesti ja toimijalla tulee olla vahva johdon tuki. Mikään laki ei takaa ehkäisevän päihdetyön onnistumista, mikäli tavoitteisiin ei laajasti sitouduta.” (Paikallinen taso, ept-koordinaatio.)

Hieman yllättävää paneelin vastauksissa oli se, että tieteellisen näytön perusteella tehokkaimmiksi tiedetyt alkoholipoliittiset toimet saivat vähemmän kannatusta paneelin tehokkuusarvioissa kuin paikallisesti räätälöidyt yhteisötoimet, kuten perheiden kanssa työskentely. Päihteisiin liittyvien haittojen ehkäisyssä tarvitaan tämän arvion perusteella enenevässä määrin paikallisesti toteutettavia menetelmiä ja tilannekohtaista riskienhallintaa yleisehkäisevien kontrolli- ja politiikkatoimien lisäksi. Ikärajakontrollin toimeenpano koko lähiyhteisössä on tästä esimerkki.

Kulutus- ja haittatrendejä koskevissa vastauksissa panelistit nostivat esiin lukuisia ehkäisevän päihdetyön sisällöllisiä haasteita, kuten päihdekulttuureiden monimuotoistumisen ja kansainvälistymisen ja haittavaikutusten kasautumisen tietyille käyttäjä- ja väestöryhmille. Toisaalta panelistit toivat esiin jo saavutettuja myönteisiä kehityskulkuja, joiden arveltiin edelleen vahvistuvan tulevaisuudessa. Näitä olivat tupakoinnin vastaisen työn hedelmät ja alaikäisten raitistumiskehitys. Myös alkoholinkulutuksen ja -haittojen vähenemisen suhteen tulevaisuusarviot olivat toiveikkaita.

Panelistien arvioissa eri tuotteita integroivan työotteen tarve ja mahdollisuudet olivat vahvasti esillä, ja integraatioon suhtauduttiin periaatteessa myönteisesti. Paneelin vastausten perusteella riippuvuutta aiheuttavia tuotteita ei kuitenkaan voi mutkattomasti niputtaa yhteen päihdehaittojen ehkäisytyössä ja kontrollipolitiikassa, koska erilaisen lainsäädännön lisäksi kulttuuriset virtaukset ja tarjonta kulkevat omintakeisiin suuntiinsa. Myös tulevaisuudessa tarvitaan tuotteittain ja käyttökulttuureittain kohdennettua työtettä ja erikoistunutta osaamista. Kaiken kaikkiaan paneeli korosti tietopohjan vahvistamista kaikissa toimissa ja toisaalta työn jatkuvaa luonnetta kontrastina projektiluonteisille ponnisteluille.

Lähteet

- Aluehallintovirastojen keskeiset arviot peruspalvelujen tilasta 2011. Aluehallintovirastojen suorittama toimialansa peruspalvelujen arviointi. Pohjois-Suomen aluehallintoviraston julkaisuja 2012. Pohjois-Suomen aluehallintovirasto, Oulu.
- Anderson, P. 2009: Evidence for the Effectiveness and Cost-Effectiveness of Interventions to Reduce Alcohol-Related Harm. Copenhagen: World Health Organization, Regional Office for Europe. Haettu osoitteesta http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0020/43319/E92823.pdf.
- Babor, T. – Caetano, R. – Casswell, S. – Edwards, G. – Giesbrecht, N. – Graham, K. – Grube, J. – Hill, L. – Holder, H. – Homel, R. – Livingston, M. – Österberg, E. – Rehm, J. – Room, R. – Rossow, I. 2010: Alcohol: No Ordinary Commodity. Research and Public Policy. 2. painos. Oxford Medical Publications, Oxford University Press, Oxford.
- Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit 2006. Stakes, työpapereita 3/2006. Stakes, Helsinki.
- Ehkäisevä päihdetyö peruspalveluissa. Opas kunnan ehkäisevään päihdetyöhön 2010: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Fors, R. ym. 2013: Paikallinen alkoholi-, tupakka- ja rahapelihaittojen ehkäisy – Käsiokirja yhdessä toteutettavaan Pakka-toimintamalliin. THL, Kide 23. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. Haettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-044-3>.
- Gordon, T. J. 2002: The Delphi Method. AC/UNU Millenium Project. Futures Research Methodology V2.0. Haettu osoitteesta http://www.millennium-project.org/FRMv3_0/05-Real-Time_Delphi.pdf.
- Hakkarainen, P. – Metso, L. – Salasuo, M. 2011: Hampuikäpölvä, sekakäyttö ja doping. Vuoden 2010 huumeikyselyn tuloksia. Yhteiskuntapolitiikka, 76(4), 397–411.
- Hara, M. – Simonen, O. (toim.) 2013: Tupakkapolitiikan uusi aika.
- Tupakkapolitiikan kehittämistyöryhmän ehdotukset. THL-ohjaus 20/2013. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- HE 339/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Annettu eduskunnalle 11.12.2014. Haettu 11.3.2015 osoitteesta www.stm.fi/Lainsäädäntöhankkeet.
- Helakorpi, S. – Laitalainen, E. – Uutela, A. 2010: Suomalaisen aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys, kevät 2009. THL-raportti 7/2010. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Helldán, A. – Helakorpi, S. – Virtanen, S. – Uutela, A. 2013: Suomalaisen aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys, kevät 2013. THL-raportti 21/2013. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Heloma, A. – Ollila, H. – Danielsson, P. – Sandström, P. – Vakkuri, J. 2012: Kohti savutonta Suomea. Tupakoinnin ja tupakkapolitiikan muutokset. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Hietanen, O. 2008: Loppuraportti pääkaupunkiseudun matkailun tulevaisuusverstaista ja Delfoikyselystä. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun kauppakorkeakoulu. TUTU-eJulkaisuja 5/2008.
- Holmila, M. – Warpenius, K. – Warsell, L. – Kesänen, M. – Tamminen, I. 2009: Paikallinen alkoholipolitiikka. Pakka-hankkeen loppuraportti. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen raportteja 5. Stakes, Helsinki.
- Karlsson, T. 2014: Nordic Alcohol Policy in Europe. The Adaptation of Finland's, Sweden's and Norway's Alcohol Policies to a New Policy Framework, 1994–2013. Research 137. THL, Helsinki.
- Karlsson, T. – Kotovirta, E. – Tigerstedt, C. – Warpenius, K. (toim.) 2013: Alkoholi Suomessa. Kulutus, haitat ja politiikkatoimet. THL-raportti 13/2013. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Karmasin, F. – Karmasin, H. 1999: Delphi-Studie "Zukunft der Mobilität". Bericht, Institut für Motivforschung (ifm). Archiv-Nummer: 5249. Ref. Tapio, 2002a.
- Kinnunen, J. – Lindfors, P. – Pere, L. – Ollila, H. – Samposalo, H. – Rimpelä, A. 2013: Nuorten terveystapatutkimus 2013. Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977–2013. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:16. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.
- Kolšek, M. – Struzzo, P. – Švab, I. 2008: Qualitative Study on Community and Primary Health Care Involvement on Alcohol and Tobacco Actions in Seven European Countries. Substance Use & Misuse, 43, 303–316.
- Korhonen-Yrjänheikki, K. 2005: Delfoi-paneelin valintaprosessi: esimerkkinä teknillisen korkeakoulutuksen vaikuttajaisidosryhmien argumentoituva Delfoi-paneeli. Futura, 24: 1, 8.
- Kouluterveyskysely 2013. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Kuusi, O. 1999: Expertise in the future use of generic technologies – epistemic and methodological considerations concerning Delphi studies. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki.
- Kuusi, O. 2012: Delfoi-menetelmän suomalainen koulukunta. Delfoi-paja Otavan Opisto. 14.9.2012. Haettu 23.2.2015 osoitteesta <http://www.slideshare.net/otavanopisto/osmo-kuusi>.

- Kuusi, O. – Hiltunen, E. – Linturi, H. 2000: Heikot tulevaisuussignaalit – Delfoi-tutkimus. *Futura*, 2, 78–92.
- Laakso, K. 2011: Matkaviestinnän sääntely ja sen vaikutukset Suomessa 1985–2015. Julkaisu 965. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Laukkanen, M. – Huiskonen, J. – Koivuniemi, J. 2013: Kestävät liiketoimintamallit 2030. Tuotantotalouden tiedekunta. Tutkimusraportit – Research Reports 15. Lappeenrannan teknillinen yliopisto, Lappeenranta.
- Lehtonen, O. – Tykkyläinen, M. – Korhonen, L. 2011: Sosiaalinen verkostoanalyysi asiantuntijavalinnassa: esimerkkinä Delfoi-tutkimus. *Terra*, 123(2), 75–87.
- Linstone, H. A. – Turoff, M. (toim.) 1975: *The Delphi Method: Techniques and Applications*, Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company.
- Linstone, H. A. – Turoff, M. (toim.) 2002: *The Delphi Method. Techniques and Applications*. Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company. Haettu 3.9.2013 osoitteesta <http://is.njit.edu/pubs/delphibook/delphibook.pdf>
- Linstone, H. A. – Turoff, M. 2002b: *General Applications*. Teoksessa H. A. Linstone – M. Turoff (toim.) *The Delphi Method. Techniques and Applications*. Addison-Wesley Publishing Company, Massachusetts, 71–79. Haettu 3.9.2013 osoitteesta [http://is.njit.edu/pubs/delphibook ok/delphibook.pdf](http://is.njit.edu/pubs/delphibook/delphibook.pdf)
- Lintonen, T. – Rönkä, S. – Kotovirta, E. – Konu, A. 2012: Huumeet Suomessa 2020: ennakointitutkimus. Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere.
- Lintonen, T. – Konu, A. – Rönkä, S. – Kotovirta, E. 2014: Drug foresight 2020: a Delphi expert panel study. Substance abuse treatment, prevention, and policy 9(18). Doi:10.1186/1747-597X-9-18.
- Linturi, H. 2007: Delfoin metamorfooseja. *Futura*, 1, 102–112.
- Linturi, H. – Rubin, A. 2011: Toinen koulu, toinen maailma. Oppimisen tulevaisuus 2030. TUTU-julkaisuja 1/2011. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turku.
- Luonnon hallituksen esitykseksi laiksi ehkäisevästä päihdetyöstä, 10.6.2014. STM, Helsinki. www.stm.fi/vireilla/lainsaadantohankkeet/sosiaalija-terveydenhuolto2014.
- Markkula, J. – Fors, R. – Hamilas, M. – Heimala, H. – Kejonen, A. – Kokkonen, T. – Tamminen, I. 2014: Ehkäisevän päihdetyön rakenteet kunnissa 2013 – Tietoa laadukkaam työn perustaksi. Tutkimuksesta tiiviisti 15, kesäkuu 2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Metso, L. – Winter, T. – Hakkarainen, P. 2012: Suomalaisten huumeiden käyttö ja huumeasennot – Huumeaiheiset väestökyselyt Suomessa 1992–2010. THL:n raportti 17/2012. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Mitroff, I. A. – Turoff, M. 2002/1975: *Philosophical and Methodological Foundations of Delphi*. Teoksessa H. A. Linstone – M. Turoff (toim.) *The Delphi Method: Techniques and Applications*. Addison-Wesley, Reading, MA, 17–34.
- Mäkelä, P. – Mustonen, H. – Huhtanen, P. 2010: Miten suomi juo? Alkoholin käyttötapojen muutokset 1968–2008. Teoksessa P. Mäkelä – H. Mustonen – C. Tigerstedt (toim.) *Suomi Juo. Suomalaisten alkoholikäyttö ja sen muutokset 1968–2008*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki, 39–54.
- Nelson, T. F. – Xuan, Z. – Babor, T. F. – Brewer, R. D. – Chaloupka, F. J. – Gruenewald, P. J. – Holder, H. – Klitzner, M. – Mosher, J. F. – Ramirez, R. L. – Reynolds, R. – Toomey, T. L. – Churchill, V. – Naimi, T. S. 2013: Efficacy and the strength of evidence of U.S. alcohol control policies. *American Journal of Preventive Med*, 45(1): 19–28.
- Piispa, M. 1997: Valistus, holhous, suojelu. Tutkimus alkoholipoliittisesta ja tupakkapoliittisesta mielipideilmastosta. *Acta Universitatis Tampereensis* 564. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Powell-Kennedy, H. 2004: Enhancing Delphi research: methods and results. *Methodological Issues in Nursing Research*, 504–511.
- PTK 172/2014 vp. Eduskunnan istuntopöytäkirjat. Käsittely 12.3.2015. Haettu 13.3.2015 osoitteesta www.eduskunta.fi, Eduskunta – valtiopäiväasiakirjat – istuntopöytäkirjat.
- Päihdepalveluiden laatusuosituksen. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2002:3. Sosiaali- ja terveysministeriö, Kuntaliitto, Helsinki.
- Raitasalo, K. – Huhtanen, P. – Miekka, M. – Ahlström, S. 2012: Nuorten päihteiden käyttö Suomessa 1995–2011. ESPAD-tutkimusten tulokset. THL:n raportti 59/2012. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Raittiusyöasetus (822/76).
- Raittiusyölaki (828/1982).
- Rowe, G. – Wright, G. 2011: The Delphi technique: Past, present, and future prospects — Introduction to the special issue. *Technological Forecasting & Social Change* 78, 1487–1490.
- Rubin, A. 2012: FUTUREX – Future Experts -projektin Delfoi-tutkimus. Turun yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Brahean julkaisuja B:9, Turku.
- Scheele, D. S. 2002: Reality Construction as a Product of Delphi Interaction. Teoksessa H. A. Linstone – M. Turoff (toim.) *The Delphi Method. Techniques and Applications*, 35–67. Haettu 3.9.2013 osoitteesta <http://is.njit.edu/pubs/delphibook/delphibook.pdf>
- Soikkeli, M. – Warsell, L. (toim.) 2013: *Laatutähtä kiertämässä – Ehkäisevän päihdetyön laatukäsikirja*. THL, Kide 21. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Sotkanet. THL:n tilasto- ja indikaattoripankki.

- Strand, T. 2011: Ehkäisevä päihdetyö Suomessa 2011. Missä mennään, minne haluamme? Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen raportteja 37. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- StVM 53/2014 vp. Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnan mietinnön. Valmistunut 6.3.2015. Haettu 11.3.2015 osoitteesta www.eduskunta.fi, Eduskunta – valtiopäiväasiakirjat – valiokuntakäsittely.
- Sušić, T. P. – Švab, I. – Kolšek, M. 2006: Community actions against alcohol drinking in Slovenia – a Delphi study. *Drug and Alcohol Dependence*, 83, 255–261.
- Tamminen, I. 2012: Pakka-toimintamallin toteutus ja hyvät käytännöt. Raportti 15.2.2012. Julkaisematon.
- Tapio, P. 2002a: Climate and traffic: prospects for Finland. *Global Environmental Change* 12, 53–68.
- Tapio, P. 2002b: Disaggregative policy Delphi Using cluster analysis as a tool for systematic scenario formation. *Technological Forecasting & Social Change* 70, 83–101.
- Tapio, P. 2011: The unholy marriage? Integrating qualitative and quantitative information in Delphi processes. *Technological Forecasting & Social Change* 78, 1616–1628.
- Tarnaala, E. 2005: Ehkäisevän päihdetyön käsitteistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 70 (2005): 2, 188–196.
- Tigerstedt, C. 2001: The dissolution of the alcohol policy field. *Studies on the Nordic Countries*. University of Helsinki. Department of Social Policy. Research Reports 1/2001. University of Helsinki, Helsinki.
- Tigerstedt, C. – Karlsson, T. – Mäkelä, P. – Österberg, E. – Tuominen, I. 2006: Health in alcohol policies: the European Union and its Nordic Member States. Teoksessa T. Ståhl ym. (toim.), *Health in All Policies. Prospects and potentials*. Ministry of Social Affairs and Health & European Observatory on Health Systems and Policies, 111–127, Helsinki.
- Turja, T. – Halme, J. – Mervola, M. – Järvinen-Tassopoulos, J. – Ronkainen, J.-E. 2012: Suomalaisen rahapelaaminen 2011. THL:n raportti 14/2012. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Turoff, M. 1970: The Design of a Policy Delphi. *Technol Forecast Soc Chang* 1970, 2:80–96.
- Turoff, M. – Hiltz, S. R. 1996: Computer Based Delphi Processes. Teoksessa M. Adler – E. Ziglio (toim.), *Gazing into the oracle: the Delphi method and its application to social policy and public health*. Jessica Kingsley Publishers Ltd, Lontoo, 56–85.
- Törrönen, J. 2000: Alkoholipoliittinen liberalismi maallikkoajattelussa. *Yhteiskuntapolitiikka* 65 (2000): 1, 20–34.
- Törrönen, J. 2001: Lehdistön alkoholipoliittinen asemituminen vuosina 1993–2000. *Yhteiskuntapolitiikka* 66 (2001): 15, 415–431.
- Valtioneuvoston periaatepäätös toimenpideohjelmasta huumausaineiden käytön ja sen aiheuttamien haittojen vähentämiseksi 2012–2015. Sosiaali- ja terveysministeriö, Julkaisuja 2012:16. STM, Helsinki.
- Varjonen, V. – Tanhua, H. – Forsell, M. – Perälä, R. 2012: Huumetilanne Suomessa 2012. THL:n raportti 75/2012. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Warpenius, K. 2002: Kuka ottaisi vastuun? Ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöverkoston perustamisen arviointi. *Stakes Raportteja* 270. Stakes, Helsinki.
- Warsell, L. 2005: Perikato vai uuden alku? Alkon purku 1990-luvulla. *Stakes, Tutkimuksia* 153. Stakes, Helsinki.
- Warsell, L. – Tenkanen, T. 2009: Yhdyshenkilöverkostosta seutujen päihdetyöhön. THL, raportti 30. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Vinnari, M. – Tapio, P. 2008: Ruoankulutuksen tulevaisuuskuvia vuodelle 2030. *Futura* 3, 5–16.
- Vuori, E. – Ojanperä, E. – Launiainen, T. – Nokua, J. – Ojansivu, R.-L. 2012: Myrkytyskuolemien määrä kääntynyt laskuun. *Suomen Lääkärilehti* 67(22), 1735–1741.